

Плоски данъци и плоски заблуди
Ганчо Ганчев (стр. 2-3)

Приказки и легенди за парите на тероризма
Ибрахим Варг (стр. 8)

МОНД

LE MONDE
diplomatique
българско издание

М Е С Е Ч Н И К

дипломатик

ISSN 1312-689X

Септември 2007, година 4, брой 9 (35), 1000 София, ул. "Г. С. Раковски" 78, ет. 3, тел. (02) 980 51 70, www.bg.mondediplo.com, lmdbg@press.bg, 32 стр., 3 лв.

На оръжие!

Морис Лъмоан

ВЪРХУ БЛИЗКИЯ ИЗТОК се изсипва истински порой от американски оръжия! Стойността на доставките се очаква да достигне 46 милиарда евро през идните десет години, както уточни държавният секретар Кондолиза Райс на 2 август. Получатели са Саудитска Арабия, Египет, Кувейт, Бахрейн, Катар, Оман и Обединени арабски емирства, съюзници на Джордж У. Буш в региона. Безпокои ли се Израел от доставките на оръжия за Саудитска Арабия? На 15 август Вашингтон увеличи с близо една четвърт американската военна помощ за Тел Авив; тя ще нарасне до 30 милиарда долара за 10 години.

На 7 декември 2006 г. с резолюция на Генералната асамблея на ООН, приета от сто петдесет и три държави, се разрешава подготвяне на договор за контролиране на трансферите на т.нар. конвенционални оръжия, които дотогава не са нормативно уредени. Двайсет и четири страни, между които Китай, Русия, Индия, Иран, Израел и Пакистан, се въздържат от гласуване. Само една страна гласува против: Съединените щати. Съветът на Европейския съюз публично подкрепи тази резолюция.

Почти по същото време Париж сключи важни договори с Триполи: за продажба на Либия на противотанкови ракети "Милан" (с които са екипирани вече военните сили в четиридесет и една страни) за 168 милиона евро от MBDA (1); за продажба на система за радиокомуникация "Тетра" за 128 милиона евро от Европейската аерокосмическа и отбранителна компания (EADS). *В какво могат да ме упрекнат?* – възмушава се президентът Саркози. *Че намирам договори? Че създавам работа за френските предприятия?* (2) Не непременно в това, а в непрозрачността, в чиито условия се осъществява тази търговия със смъртта, върху която националното представителство няма никаква власт. Както и в поддържането на една опасна военна динамика... Предвижда се Франция да продаде в чужбина оръжия за повече от 6 милиарда евро през 2007 г. – срещу 3,38 милиарда през 2004 г. – според декларацията на говорителя на Генералната делегация за въоръжаването (ГДВ) от 18 септември 2006 г.

Членките на Европейския съюз по принцип са задължени да спазват кодекс на поведение, който им забранява например да подхранват съществуващи конфликти. Но за по-добри производствени резултат

ти днес малко от модерните оръжия се произвеждат само на едно място. Така някои европейски – като EADS – и американски предприятия доставят части и технология за разработването на новия китайски боен хеликоптер Z-10, без да знаят каква ще бъде политиката за износ на Пекин, който вече е доставял военни апарати на Судан (3).

ПИРОМАНСКАТА ТЪРГОВИЯ на САЩ в Близкия изток предизвиква реакцията на Сирия и на Иран, които винаги могат да се обърнат към Китай или към Русия, излезли със силни позиции на пазара. Нигер се безпокои от „подаръците“ на Франция за Либия, която от няколко месеца насам претендира за 30 000 кв.км нигерска територия, богата на петрол и на уран. Израел, който е особено глезен от Белия дом, вече не се задоволява с това да внася: той се превърна в най-големият доставчик на оръжия за Колумбия. А нейната огнева мощ, съчетана с враждебността на Вашингтон, безпокои Каракас, който се обръща към Москва, за да модернизира въоръжаването си. Появяват се и други продавачи: Индия, Южна Корея, Южна Африка... Този сектор никога не е бил толкова процъфтяващ. Разходите за този вид материално обезпечение се очаква да достигнат безпрецедентната сума от 1 058,9 милиарда долара до края на 2006 г. (4).

Каква е поуката от тази история? Очевидно такава няма. Или не, има. Пентагонът изгуби следите на сто и десет хиляди автомата "Калашников" и на осемдесет хиляди пистолета (без да говорим за сто трийсет и пет хиляди бронирани жилетки), дадени на иракското правителство през 2004 и 2005 г. (5). Не е невъзможно тези оръжия да са попаднали в ръцете на бунтовниците и да служат за нападения над... американски войници.

(1) Контролиран от EADS (37,5%), италианския Finmeccanica (25%) и британския BAЕ Systems (37,5%).

(2) Вж. агенция "Франс прес" (AFP), 5 август 2007 г.

(3) Кампания „Контрол за оръжията“, съвместна инициатива на "Амнести интернешънъл", "Оксфам интернешънъл" и Мрежа за международно действие за левите оръжия (RAIAL); <http://fra.controlarms.org/pages/index-fra>

(4) *Пак там*.

(5) Вж. *The Washington Post*, 6 август 2007 г.

LE MONDE DIPLOMATIQUE
Превод Весела Генова

СПЕКУЛАЦИЯ С НЕДВИЖИМИ ИМОТИ, ИКОНОМИЧЕСКО ЗАБАВЯНЕ

Когато финансите вземат за заложенник целия свят

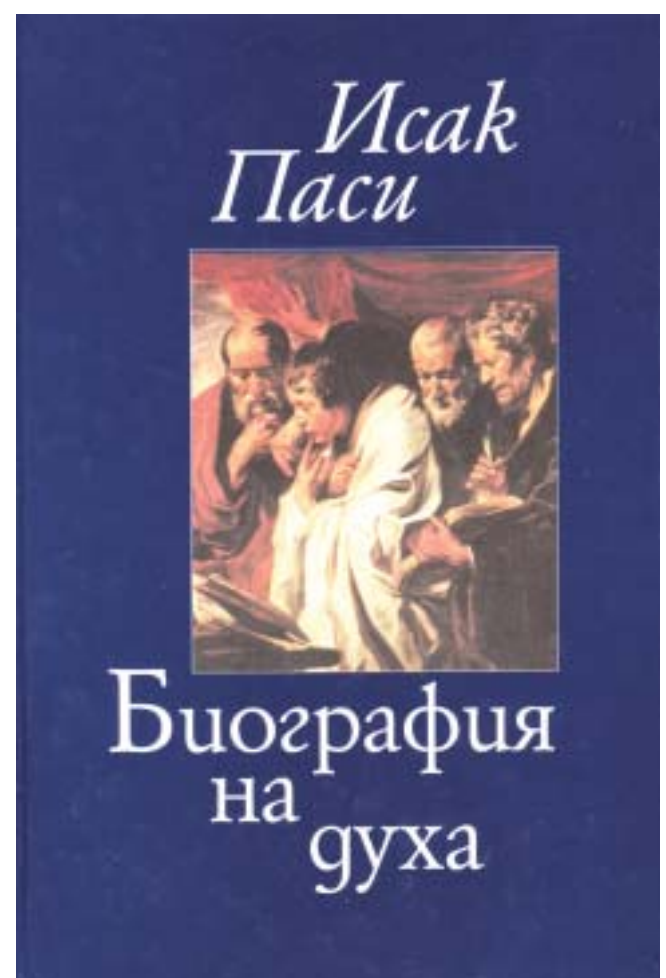
Бурята, която днес се разразява на финансовите пазари, ще се отрази на световния икономически растеж, смята заместник генералният директор на Международния валутен фонд (МВФ) Джон Липски. Правителствата на САЩ, европейските държави и Япония, които много по-силно от него искат да успокоят общественото мнение (и инвеститорите), твърдят, че колебанията на борсата са само малко облаче в безоблачното небе. Поводът за това безпокойство е фалитът на американския пазар за недвижими имоти, пренаситен с безогледно отпускани кредити: сумата на ипотечните вземания само за т. нар. високорискови кредити ще достигне 1300 млрд. долара: между един и три милиона американци могат да се окажат принудени да продадат жилищата си. Като увеличава риска в цялата световна икономика, едно неконтролируемо финансово нововъведение допринесе едновременно за разрастването на търговията с недвижими имоти, за жилищната криза и за спекулата. Може би едно ново отпускане на кредити ще задържи (или дори ще отложи) някои от негативните последици. Но и отново ще окуражи "лудите математици от Уол Стрийт". Дали вече не се задава следващата криза?

Фредерик Лордон*

ПРЕДИ ДВА ВЕКА Хегел оплакваше хроничната неспособност на държавите да се учат от истори-

ята. Правителствата не са единствените сили, неспособни да се учат. Капиталът – и в частност финансовият – изглежда, също е осъден непрекъснато да допуска грешки, да повтаря своите абсурди и да предизвиква циклични финансови кризи. Въпреки че засяга нови "обекти", (На стр. 6-7)

* Икономист, автор на *Et la vertu sauvera le monde... Après la débacle financière, le salut par l' "éthique"* (И добродетелта ще спаси света... След финансовия крах „emukama“ ще гонесе спасението), Raisons d'agir, Paris, 2003.

Плоски данъци

ПЛОСКИТЕ ДАНЪЦИ ИМАТ УБЕДЕНИ ПРИВЪРЖЕНИЦИ И ПРОТИВНИЦИ. ПАРАДОКСЪТ Е В ТОВА, ЧЕ ПРОТИВНИЦИТЕ НЕ СА ЕДИНСТВЕНО ОТ ЛЯВОТО ПОЛИТИЧЕСКО ПРОСТРАНСТВО, А ПРИВЪРЖЕНИЦИТЕ НЕ СА САМО ОТ ДЯСНО.

Ганчо ГАНЧЕВ*

За да стане ясно защо е така, ще дадем един елементарен пример. В момента в България тече дискусия не толкова "за" и "против" плоското облагане, колкото как точно да бъде въведено последното. В частност, за да се гарантират фискалните постъпления, се породи идеята данъкът да не бъде 10, а примерно 12 на сто.

Това дава повод за някои елементарни, но показателни сметки. Нека да сравним например увеличаването на плоския данък върху всички доходи с 2 процентни пункта и увеличаване на пределното данъчно облагане, т.е. на ставката върху най-високите доходи от 24 до 37%. Последното число не е подобно случайно, такава беше пределната ставка на данъците при "най-успешното управление след 1989 г.", а именно дясното правителство на Иван Костов.

Увеличението на плоското облагане с два пункта, а именно от 10 на 12, означава, че държавата прибира допълнително 2% от БВП. Увеличението на пределното облагане с 13 пункта, т.е. от 24 на 37%, предполага допълнително увеличение на дела от БВП, събиран от държавата, равно на увеличението в процентни пунктове, умножено по дела на съответната група данъкоплатци в общия обем на дохода. Ако приемем, че този дял е 5%, което е напълно реалистично, то общото увеличение на данъчната тежест е 0,65% от БВП.

Този пример е изключително показателен за скритите проблеми с плоските данъци. При него възможностите за увеличаване на данъчното облагане при минимална обществена съпротива са огромни. Обществото много по-лесно ще приеме увеличаване на плоското облагане от 10 на 11%, отколкото на пределното облагане от 24 на 37 на сто, макар че последното увеличава намесата на държавата в икономиката в много по-малка степен, при това по начин, който е социално приемлив.

Ето защо, плоското облагане има привърженици в ляво. То възкресява една от позабравените идеи на Кейнс, икономиката да бъде регулирана чрез данъците. При плоско облагане държавата лесно и ефективно може да увеличава или намалява облагането, в зависимост от фазата на цикъла, нещо, което е крайно трудно при прогресивното облагане.

*Доцент, Институт за икономика и международни отношения

Точно тази възможност обаче плаши някои дясноконсервативни кръгове, свързани с т.нар. подход на публичния избор (public choice). От гледна точка на част от дясноконсервативните политически среди, основният проблем е не толкова в размера на облагането, колкото в наличието на сфери на дейност, които трябва да бъдат защитени от посегателството на държавата. Равномерното плоско облагане, позволяващо изземване на значителни ресурси от всички доходи и дейности при минимална съпротива на обществото, е именно това облагане, което представлява особена обществена опасност.

Друго важно предварително наблюдение. Идеологическата атака в полза на плоските данъци започна с изтъкване на примера на Ирландия. Когато беше обърнато внимание, че в Ирландия не само няма плоско облагане, но точно това е страната с особено социално-ориентирана данъчна система, веднага примерите бяха сменени - Албания, Македония, Сърбия, Румъния, Русия, Естония и т.н.

Ако вземем картата на Европа и боядисаме страните с плоско облагане в червено, а тези с прогресивно - в синьо, ще получим, с малки корекции, Варшавския договор и НАТО от 1960 г.

Възниква въпросът, защо братските страни от экс-Варшавския договор вземат масово на въоръжение плоските данъци?

Отговорът е прост - вероятно, защото имат сходна социално-икономическа структура. Най-общото е в това, че управляващите политико-икономически елити в тези страни са проекция на бившата партийна номенклатура. Макар че беше направено

много за трансформиране на политическата власт в икономическа, все пак новите елити нямат стабилна икономическа база. Плащането на данъци, и то на високи данъци върху високите доходи, е самоубийствено за новия елит.

Нека обаче се опитаме да си отговорим на няколко конкретни въпроса, свързани с икономическите и социално-политическите последици от плоското облагане.

Можем ли да очакваме повишаване на събираемостта на данъците с въвеждането на 10% плосък данък?

Категорично не, и то по следните елементарни съображения.

Десетпроцентният данък се въвежда върху минималните доходи, които досега бяха с нулева ставка. Съдейки по съотношението между минималната и средната работна заплата (първата е около 50% от втората), то примерно половината от заетите у нас би трябвало да бъдат засегнати негативно от предвижданото облагане.

Това са главно хора в дребния и средния бизнес. Въвеждането на ново облагане върху тази значителна и социално уязвима група ще създаде единствено стремеж към преминаване в сивия сектор. От плоския данък ще бъдат потърпевши всички с доход под 375 лв., а не под 290, както се твърди официално. Ако отчетем и нормативно признати разходи от примерно 20%, то всички с брутен доход под 459 лв. са в ка-

тегорията на губещите. Тази група включва и доходи над 1000 лв., в зависимост от нивото на признатите разходи.

Сумата набъбва още, ако отчетем загубите от премахване на елементите на семейно подоходно облагане, които ще изчезнат. Става въпрос за разходи от 35 до 105 лв. месечно. Следователно, плоското облагане засяга негативно не само ниските, но и средните (които са около 400 лв.), над средните доходи и дори, при определени условия, хората, влизащи в групата на най-високите доходи от над 600 лева месечно, съгласно ЗДДФЛ от 24.11.2006 г.

Нещо повече, при нормативно признати разходи от 60% и нагоре, само субсидирането на съответните дейности (отрицателен облагаем доход), би могло да компенсира въвеждането на плоски данъци. Това е така, защото при 70% нормативно признати разходи, пределната ставка от 24% е фактически по-ниска от ставката от 10% върху brutния доход.

В частност, субсидирането е единственото решение в областта на селското стопанство и научните изследвания. Необходимостта от субсидиране е една от малко известните, макар и дискутирани в теорията, страни на плоското облагане. Това е допълнителна причина десните икономисти често да се противопоставят на тази идея.

Що се отнася до групите с високи доходи, то тук никакво нарастване на събираемостта не може да се очаква, тъй като тези, чиито доходи се декларират сега, ще продължат да плащат данъци, а свързаните със сивия и черния бизнес имат съвсем други съображения, за да не плащат данъци.

Това, разбира се, няма да попоречи на правителството да декларира нарастване на събираемостта, нарочо смесвайки две различни понятия - обема на събраните данъци и събираемост. Данъците може и да нараснат, тъй като ще се обложи значителна нова група данъкоплатци, както и вследствие нарастването на номиналните доходи. Събираемостта на подоходното облагане обаче ще спадне.

Ще създаде ли плоското облагане стимули за икономиката?

Категорично не.

Да започнем с един пресен пример. Както е известно, през 2007 г. данък печалба беше намален до 10% с цел именно стимулиране на инвестициите. Тук има доста интересни тенденции. Правителството декларира силно нарастване на приходите от данък печалба.

Трябва да се отбележи обаче, че данък печалба от първото полугодие на 2007 г. включва не само авансовите плащания за 2007-а, но и доплащанията за 2006 г., когато данъкът беше друг.

ФРЕНСКИЯТ ИНСТИТУТ
ФРЕНСКОЕЗИЧНАТА СПЕЦИАЛНОСТ ПО ПОЛИТИЧЕСКИ НАУКИ ПРИ НБУ
БАЛКАНСКИЯТ ПОЛИТИЧЕСКИ КЛУБ
БЪЛГАРСКОТО ИЗДАНИЕ НА В. "МОНД ДИПЛОМАТИК"

Организиран дебат на тема

ФРАНКОФОНИЯТА И ЕВРОПА

27.09.2007 г., 18 ч.
 Френски институт, ул. "Дякон Игнатий" № 2

С участието на:
 Ана Кръстева, Антоний Тодоров, Симеон Ангелов, Стоян Атанасов

По повод публикуването на:

Франкофонията и европейската интеграция
 А. Кръстева, А. Тодоров, ред. Г. Жечев

Нови области на международно политическо сътрудничество за Франкофонията в Европа
 Издание на Балканския политически клуб

Декларацията от Бамако
 Български превод от Балканския политически клуб и българското издание на в. "Монд дипломатик"

Издавания на Le Monde Diplomatique по света

Англоезично пространство. Месечна притурка на Guardian Weekly, доставяно по абонамент.

Аржентина. Месечник, издаван от Capital Intellectual.

Боливия. Двумесечна притурка към El Juguete rabioso.

България. Месечник, издаван от "Монд дипломатик - България" АД.

Германия. Месечна притурка на всекидневника Die tageszeitung.

Гърция. Седмична притурка на всекидневника Eleftherotipia.

Египет. Месечно приложение на всекидневника Al-Akhbar

Индия. Приложение на месечника Hard News (на английски език).

Иран. Месечна притурка към списанието Farough.

Бахрейн. Приложение на ежедневника Al-Wagt.

Испания. Месечник, издаван от Ediciones Sybermonde.

Италия. Месечна притурка към всекидневника Il manifesto.

Катар. Приложение към ежедневника Al-Watan.

Колумбия. Месечник, публикуван от Tebeo Comunicaciones.

Кувейт. Месечна притурка на всекидневника Al-Qabas.

Люксембург. Месечна притурка (на немски език) към всекидневника Tageblatt.

Мароко. Месечна притурка към всекидневника Al Sahara-Le Journal.

Норвегия. Месечна притурка към всекидневника Morgenbladet.

Китай. Приложение към седмичника Ming Pao Weekly (Хонконг)

Полша. Месечник, издаван от "Книги и периодични издания".

Порто Рико. Притурка към седмичника Claridad.

Португалия. Месечник, издаван от Campo da Comunicacao

Румъния. Месечник, издаван от Асоциацията Dans le meme bateau.

Русия. Приложение на месечното издание Россия в глобалной политике.

Саудитска Арабия. Приложение към ежедневника Al-Riyadh.

Словения. Месечник, издаван от Novinarski Klub.

Сърбия. Приложение към седмичника Nin.

Унгария. Месечно издание на дружеството LMD Hungary.

Финландия. Тримесечно издание, публикувано във вестник Voima.

Хърватия. Месечник, публикуван от дружество Masmedia.

Чили. Месечник, публикуван от дружество Aun Creemos en los Suenos.

Швейцария. Месечна притурка (на немски език) към седмичника Wochen Zeitung.

Южна Африка. Приложение към списанието Die Vrye Afrikaan.

Южна Корея. Месечник, издаван от дружество Le Monde & Corea. Общо тиражът на Le Monde diplomatique (средно 300 000 екземпляра на френски език) и на неговите 34 чужди издания надхвърлят 1.9 милиона копия. Съществуват и 33 Интернет-издания

Повече информация: www.monde-diplomatique.fr/int/

Издават

"МОНД ДИПЛОМАТИК - БЪЛГАРИЯ" АД
 Венко КЪНЕВ - председател
 Васил ЗАХАРИЕВ - зам.-председател
 Юрий БОРИСОВ - изп. директор

Вестник "МОНД дипломатик"

Директор
 проф. д.ф.н. Венко КЪНЕВ

Главен редактор
 Юрий БОРИСОВ

Зам.-главен редактор
 доц. д-р Стоян АТАНАСОВ

Редакционен съвет
 доц. д-р Анна КРЪСТЕВА
 проф. д.ф.н. Боян БИОЛЧЕВ
 проф. д.и.н. Димитър М. ИВАНОВ
 проф. д.ф.н. Васил ПРОДАНОВ
 проф. д.ф.н. Ивайло ЗНЕПОЛСКИ
 Иван ГАЙТАНДЖИЕВ

Превод
 Александра ЖЕЛЕВА
 Весела ГЕНОВА
 Десислава НИКОЛОВА
 Ивайло БУРОВ
 Лялия ГЕРДЖИКОВА
 Марта ИВАНОВА
 Мила АТАНАСОВА
 Милена КЪНЧЕВА

Редактор
 Мая БУКОВСКА
 "Джес Груп" ЕООД - графичен дизайн
 ИПК "Родина" - печат
 ISSN 1312-689X

и плоски заблуди

Второ, поради смяна на начина на отчитане на данъчните постъпления няма сравнимост на данните за 2006 и 2007 г., което означава, че твърденията за нараснала събираемост не могат да бъдат потвърдени чрез независим анализ. Необходим е поне 2-3-годишен период, за да се направи какъвто и да е обоснован извод.

Прави впечатление и нещо друго. Първоначалните данни за нарастване на инвестициите през 2007 година сочеха спад, което означава провал на идеята за насърчаване на инвестициите чрез ниски данъци. Неочаквано данните се промениха и се отчита огромен прираст, което беше използвано незабавно за подкрепа на идеята за плоско облагане.

Очевидно, произвеждането на необходимата политически коректна информация се превръща във важен фактор за обосноваване на плоските данъци. Това за съжаление ни връща към един Оруеловски свят, който бяхме позабравили.

Централен обаче е ефектът на плоското облагане при високите доходи, тъй като при ниските доходи нещата са ясни - плоското облагане ще въздейства негативно върху предлагането на нискоквалифициран труд.

При високите доходи картината ще бъде същата. Причината е в ефекта, който се изучава във всеки елементарен курс по микроикономика. При хората с високо заплащане има взаимодействие между доходите и свободното време. С нарастване на дохода предлагането на труд намалява, тъй като високоплатените работници имат нужда от допълнително свободно време, за да потребяват повече. Именно с цел да се насърчи предлагането на труд и да се стимулират инвестициите в реалния сектор, в богатите страни се прилага прогресивно облагане, т.е. по-високи данъчни ставки при слоевете с по-високи доходи. Този тип зависимости са отдавна доказани и проверени.

Остават средните доходи, но тук измененията не са съществени, а и допълнителните промени в другите форми на облагане, които ще бъдат в посока на увеличаване, не дават основания за положителни очаквания. В същата посока действа и намаляването на нормативно признатите разходи, което е част от пакета от мерки, свързан с плоското облагане.

Следователно, можем да очакваме влошаване на предлагането на труд.

Ще се подобри ли социалната справедливост?

Не, и можем да посочим дори точно

кои социални слоеве са най-ошетени. Това са заетите в селското стопанство и научните изследвания (70% признати разходи), горско стопанство (60%), артистична дейност и занаятчий (70%), свободни професии (35%), управление (10%). Общо взето, това са точно тези сфери на дейност, които се нуждаят от особена защита и насърчаване.

Въвеждането на облагане на ниските доходи определено превръща тази група в губеща. За да компенсира това, правителството предвижда увеличаване на минималната работна заплата. Тук обаче има два странични ефекта. Увеличението на минималните заплати в държавния сектор е така или иначе за сметка на данъчните постъпления, които се увеличават именно от повишеното облагане на ниските доходи, т.е. спасението на днешните се е в ръцете на самите днешни се.

Частният сектор, от своя страна, или не може да бъде заставен да повиши минималните заплати, или, ако бъде принуден административно, ще отговори със съкращаване на заетите. Фактът, че се извършва трансфер от бедните към богатите, не може да бъде прикрит.

Правителството интуитивно чувства незащитимостта на позицията си, правейки опити за изменения в данъчно-осигурителната политика, които да компенсират антисоциалната насоченост на плоското облагане. Предлага се премахване на осигурителните прагове за високите доходи, както и възстановяване на данък наследство. Това са по принцип правилни действия, но в създалата се ситуация ефектът ще бъде единствено обезсмисляне на плоското облагане и за групите с високи доходи.

Трябва да се има предвид, че поначало преминаването към плоски данъци създава чувството за социална потиснатост, тъй като нарастват относителните социално-икономически различия между отделните групи. Ето защо обществата с прогресивно облагане се характеризат с по-висока степен на удовлетвореност на отделните индивиди, докато хората в държавите с плоско облагане се чувстват субективно по-нещастни. Пример - сравнението между нещастната Източна Европа и щастливата Скандинавия.

Плоското облагане има и етнически измерения. Ромската общност е очевидният губещ. Държавата ще трябва или да увеличи социалните помощи с контрапродуктивен ефект, или да приеме по-високо равнище на междуетническо напрежение. В момента правителството планира обратно - намаляване на помощите и игнориране на етническото напрежение. Това обаче е залагане на бомба със закъснител.

Можем ли да очакваме по-висок растеж?

Не, но именно в областта на макроикономиката правителството се оказва в собствения си капан.

Ниското облагане на високите доходи ще има като основна последица нарастване на вноса поради високата склонност към потребление на вносни луксозни стоки от страна на слоевете с високи доходи. Ще се разшири и размерът на потребителското кредитиране. Изместването на търсенето навън няма да стимулира националната икономика.

Тъй като правителството възприе стратегията на ускорено въвеждане на еврото, то ще се окаже под засиления натиск на Брюксел да вземе мерки за свиване на външнотърговския дефицит и овладяване на инфлацията. Това означава поддържане на високи фискални излишъци. При намален ДОО правителството ще трябва да избира между увеличаване на ДДС до 22% и орязване на държавните разходи.

Работи се и в двете направления. Като начало вероятно ще бъдем заставени да заплащаме здравните услуги и да се подложим на задължително осигуряване на частни здравноосигурителни фондове, да доплащаме средното и висше образование и т.н.

Всичко това означава по-нисък растеж и заетост, а в последна сметка и по-високо крайно данъчно облагане. Именно по подобни причини плоското облагане се отхвърля не само от левите, но и от десните политически сили в страните с устойчива пазарна икономика.

Ще спечели ли политически тройната коалиция от плоското облагане?

Не. Първо, тройната коалиция направи услуга на дясната опозиция, като пое негативите от въвеждането на плоското облагане. Десните партии, които не по малко лекомислено възприеха плоското облагане като своя идеология, без да отчитат сериозните десни възражения срещу този модел, ще могат да трупат точки от критики към правителството, забравяйки кой е инициаторът на идеята.

Политическата цена се измерва обикновено с броя на загубените гласове. Тъй като губещи са хората с ниски доходи, които представляват основната част от електората на БСП и ДПС, те ще бъдат и основните губещи.

Тези негативи се компенсират частично от увеличението на пенсиите. Това увеличение обаче вече е изядено от миналата и настоящата инфлация, а именно плоският данък пречи за по-сериозно увеличаване на пенсиите. Апогеят на негативните тенденции ще настъпи точно в периода на очакваните редовни парламентарни избори.

В международен план очакванията също са негативни. МВФ и Европейската комисия са традиционно скептично настроени към плоското данъчно облагане. Нещо повече, съществува тежък конфликт по повод данъчното облагане между Стара и Нова Европа. Цената, която посткомунистическите държави вероятно ще платят за неуместния данъчен дъмпинг, който прилагат, ще бъде орязване на структурните фондове на ЕС.

Нека да си припомним също, че идеята за плоски данъци беше наложена преди всичко от икономическия екип на НДСВ. Същият екип успя да прокара една друга, вече позабравена идея, а именно реструктурирането на външния дълг. Загубите от последното начинание досега са поне 3-4 милиарда лева. Загубите от новата блестяща идея ще бъдат десетки пъти по-големи.

В последна сметка от плоското облагане ще загубят практически всички, но най-много хората с ниски доходи, дребния и средния бизнес.

Засега се очертава един-единствен сектор, който, поне временно, ще спечели от плоското облагане. Това е банковият сектор. В България, както и в глобален план, се очертава керидтна криза, породена от свърхзадлъжняването по линия на ипотечното и потребителското кредитиране. Плоското облагане ще подобри кредитоспособността на банките, прехвърляйки част от паричните потоци от данъците към обслужване на заемите. Обратната страна обаче е в това, че кредитирането ще продължава да расте и да допринася за влошаване на търговския баланс, особено в контекста на противоречивите мерки, въведени от БНБ.

Основната заблуда на плоското облагане е създаването на илюзията, че сложните социално-икономически проблеми могат да бъдат решени с елементарни средства. На практика наблюдаваме точно обратното. „Опростяването“ на данъчната система води до сложни и контрапродуктивни последици, които предполагат допълнителни административни мерки за корекция, а в последна сметка по-голяма администрация и по-високо облагане.

При плоското облагане, както отбелязахме, обществото се характеризира с намалена съпротивляемост към реалното повишаване на данъците. Данъчната тежест може да се повишава незабележимо и постепенно. На практика 10%-тен плосък данък плюс 20% ДДС, осигуровки и високи акцизи е едно изключително високо и обезсърчаващо данъчно облагане. Въпреки отделни мерки за намаляване на данъчното бреме, логиката на държавната администрация в контекста на плоското облагане е повишаване на данъчното бреме.

С други думи, както желанието на държавата да харчи повече, така и склонността на обществото да го позволява, ще нараснат.

Обратното, една по-сложна данъчна система, включваща вградени стимули и санкции, представлява един много подобър инструмент за стимулиране на икономиката и оптимално разпределение на данъците.

Това е така, защото при относително сложното прогресивно облагане държавата възражда в системата определени финансови стимули и санкции, които насочват действията на икономическите агенти в желаната посока. Същевременно, сравнително високите пределни данъци гарантират обществена съпротива срещу прекомерните претенции на държавата. Без такива регулаторни социално-икономическата структура или губи своята стабилност, или „стабилността“ се налага чрез повече бюрокрация.

Левъл 3 ББК
ВАШИЯТ НАДЕЖДЕН ПАРТНЬОР

Левъл 3 ББК ООД е Вашият партньор в областта на реализацията на офсетни сделки в България, изграждането на малки водни енергийни обекти, предоставянето на водещи американски технологии в областта на безжичните телекомуникации и информационните технологии

София 1000, ул. Раковски 78
тел.: 980 5170, факс: 980 5261

Многообразие и обща ценностна система

Франкофонските страни се срещат, обсъждат, подготвят важните международни срещи, работят заедно. Франкофонските страни от Север подкрепят все повече развитието на франкофонските страни от Юга, като им помагат да разгърнат капацитета си, да защитят позициите си, да се чуе гласът им на международните форуми. Друг пример са изборните процеси, които изиграха решаваща роля в Африка, както и в страните от Централна и Източна Европа, за премахване на бившите системи и изграждането на демократични системи. Подкрепата на изборните процеси и наблюдаването им започна във Франкофонията много преди Бамако. Но Декларацията от Бамако институционализира нашата дейност и днес тя се извършва най-вече под формата на обмен на опит. Когато изпращаме мисия за наблюдаване на избори, в нея е представена цялата франкофонска общност. Има експерти по изборите от африканските страни, които отиват в страните от Централна и Източна Европа, както и обратно. Представители на двата региона отиват в трети страни, в Хаити например. Там те обменят опит и допринасят по този начин за по-доброто протичане на изборите. Нека не забравяме, че в периода след Студената война всички страни от Франкофонията са се сблъскали с проблема на организирането на демократични избори - „свободни, надеждни и прозрачни“, както се казва в Декларацията от Бамако. С други думи, са се сблъскали с въпроса за участието на политическите партии, за ролята на висшите съдебни инстанции, за съдебните процедури при решаването на спорни въпроси и т.н. От началото на 90-те години Франкофонията е провела над стотина мисии в голям брой страни-членки.

Още един съвсем скорошен и конкретен пример е участието на Франкофонията в преодоляването на кризата в Мавритания. Мавритания е франкофонска страна с културни и езикови особености. През август 2005 година там се извърши държавен преврат срещу режим, който беше престанал да функционира в съответствие с демократичните норми. Франкофонията реагира на държавния преврат, спазвайки изцяло принципите и механизмите, предвидени в Декларацията от Бамако. Франкофонията осъди преврата и започна диалог с военната хунта с цел да подпомогне възстановяването на демокрацията. Този път беше извърван изцяло по правилата на Бамако: „мирен политически живот, свободни, надеждни и прозрачни избори, плурализъм, зачитане на свободите и т.н.“. Нещата се развиваха много добре и в този смисъл Мавритания е пример за успешно сътрудничество. Франкофонията допринесе със своите референции и опит, като асоциира и други страни-членки. Доведохме експерти, университетски кадри, организирахме кръгли маси, работихме с отговорниците на институциите, предоставихме им положителния опит на други франкофонски страни, сблъскали се с подобни проблеми. Обменът беше пълноценен и се основаваше както на добри, така и на лоши примери. И ако постигнатото днес се задържи във времето, то Мавритания ще е направила гигантска крачка по отношение на демокрацията и човешките права.

Онова, което е интересно за нашите страни в Декларацията от Бамако и различно от подхода на другите международни институции в тази област, е зачитането на историческата специфика на всяка страна - „в спазването на универсалните принципи, формите на осъществяване на демокрацията трябва да се съобразят с реалностите и историческата, културната и социалната специфика на всеки отделен народ“. Как бихте коментирали това?

Тези положения са ясно изразени в декларацията. Много добре си спомням колко трудно беше да се стигне до това, за всички спорове около редакцията на тези няколко реда. Две са нещата, които трябва да се имат предвид: от една страна, са налице универсалните принципи, които са свещени и не могат да бъдат оспорвани под предлог, че съществуват характерни особености и различия. А от друга страна, тези универсални принципи трябва да се съобразят с действителността, с особеностите, с различните култури, с многообразието. Отново се връщаме към многообразието и неговото зачитане. Именно то е богатството на Франкофонията.

Как виждате мястото на България, а и на другите страни от региона, конкретно в тези мисии? Какво очаквате от тези страни?

Всички страни от Централна и Източна Европа имаха по време на бившия режим отношения с Африка, най-вече с т. нар. навремето „демократични и народни“ републики. Тези отношения бяха рязко преустановени след падането на Берлинската стена, тъй като тази част от света отпадна от техните приоритети, но и защото някои от отношения с африканските страни бяха в области, които вече не съвпадаха с амбициите на новите демокрации. Известно е, че страните от Централна и Източна Европа бяха сред най-важните доставчици на оръжия за африканските страни. Но независимо защо, важно е, че връзките се прекъснаха. Днес много страни, сред които Румъния, Чехия и България, и не само те, си задават въпроса как да възобновят спешно преустановените връзки с Африка по нов начин и на демократична основа. Волята е налице, като при това повечето от държавите си дават сметка, че франкофонската рамка е особено подходяща за установяване на нов тип сътрудничество.

Франкофонията би ли могла да предложи пространство за такова преустройство?

Разбира се. Африканските страни също споделят това мнение, защото техническото и научното сътрудничество със страните от Източна Европа беше значително. Тези въпроси бяха обсъдени по време на различни франкофонски инстанции, както и на срещата на върха в Букурещ. Това е несъмнено едно от предизвикателствата, на които трябва да се отговори, и където ролята на тази част от Европа се очертава много ясно. И отправната точка са текстове като Декларацията от Бамако.

За всички тези действия, които са интересни и важни, се знае много малко. Имате ли проекти относно една по-добра комуникация? Българската преса следи отблизо френската преса, в която Франкофонията почти не се появява. Би имало повече публикации върху Франкофонията в България, ако френската преса й отделяше повече място...

Вярно е. Сякаш медиите от Юга информират най-добре... Този въпрос е свързан най-вече с естеството на нашата дейност. Знаете, че когато се провежда операция на „сините каски“, всички камери са налице. Когато се занимаваме с институционално инженерство или наблюдаваме избори, естествено няма да се появим на първите страници на водещите медии. Без особени илюзии, ние все пак не омаловажаваме значението на добрата комуникация. Между другото, знаете ли, че МОФ изразходва за една година толкова, колкото ООН за един ден. Ето това обяснява всичко. И даже с тези средства, не

говорим за човешкия ресурс, с който разполага, ООН не успява да привлече вниманието върху деветдесет процента от дейностите си, най-вече свързаните с правата на човека. Това означава, че проблемът не се свежда само до средства и добра комуникация...

Но една от формите е например колоквиумът, който се състои в София, и следващият, предвиден за септември, тоест става дума, че трябва да се намерят форми на диалог и партньорство?

Точно така, този колоквиум беше наистина много положителен и обогатяващ опит. Мисля, че това е един от добрите начини за събуждането на интереса на общественото мнение, чрез хората на място да накараме всички участници в политическия живот, било то неправителствени организации, журналисти и други, да разбират дейността ни и да отчетат интереса, който тя представлява. Всичко това става постепенно.

Може ли да кажем в заключение, че Вашата роля е да градите, да координирате, да изпълнявате с живот, да се явявате в допълнение на другите международни и регионални организации?

Да, и го правим с много скромни средства...

Френският език не е скромно средство!

Не, не е, и именно с това средство правим много повече, отколкото с милиони долари. Франкофонията се отличава с това, че успява да постигне много неща, без да има претенции на заемател, по свой собствен път и по новаторски начин.

Имате ли впечатлението, че членовете на Франкофонията от нашите страни спазват ангажмента си да използват френския език в големите международни институции?

Не. И по този повод се проведе дискусия на последната среща на върха в Букурещ, защото това е все по-важно... Не е лесно, но човек трябва да е последователен, когато се ангажира в името на един многостранен свят, в който приемаме като стойности културното и

езиковото многообразие. Битката за френския език не е битка просто за френския език. Това е битка срещу униформизацията. За да не се озовем утре в свят, където всичко е едно и също и където всички говорят един език, език, който е престанал да бъде език и се е превърнал в нещо аморфно и безлично.

Защото културата и езикът са политически залози. Те са изразът на идентичността, която е основата на повечето съвременни беди, зараждането на тероризма, сблъсъка между различните религии... Светът трябва да защити културното, политическото и езиковото си многообразие, за да не позволи в него да се настанят омразата, нетърпимостта, стълкновенията, а да открие пътя за диалог, разбиране и взаимопощ.

Интервю на Елена Томалева журналистка

(1) Леополд Сегар Сензор (1906-2001) - африкански държавник и поет, първи президент на независима Република Сенегал (1960-1980). Първият африкански писател, избран за член на Френската академия. Неуморен радетел за създаването на франкофонска „органична общност“, смятан за основоположник на Франкофонията, редом с Хабиб Бургиба и Хамани Диури (първи президент на независима Република Нигерия), като и тримата държавни мъже се смятат за „бащи на Франкофонията“.

Хабиб бен Али Бургиба (1903-2000) - първи президент на Република Тунис (1957-1987). Активен привърженик на франкофонската идея, през 1965 г. предприема дълго пътуване през цяла Западна Африка и предлага създаването на франкофонска общност. Според Бургиба за Тунис Франкофонията означава връзка с модерния свят. Тя е елемент от политиката на модернизация, която той предприема в страната си: образование за всички и еманципация на жените.

Нором Сванук (1922) - крал и държавен глава на Камбоджа, воювал за независимостта и неутралитета на Камбоджа, човек на изкуството, голям привърженик и поддръжник на франкофонската идея.

БЪЛГАРСКА РЕДАКЦИЯ

ТАЛОН ЗА АБОНАМЕНТ

в „Монд дипломатик“,
българско издание на „Le Monde diplomatique“

Уважаеми читатели,
В редакцията на в. „Монд дипломатик“ можете да направите своя абонамент за изданието с избор на начална дата, от която да го получавате.

Абонамент за	6 месеца	12 месеца
България	18 лв.	36 лв.

Бих желал да се абонирам за в. „Монд дипломатик“ от месец 2007 г.

Желая да получавам изданието в продължение на

6 месеца (18 лв.) 12 месеца (36 лв.)

Внасям по сметка на изданието суматалева.

Внасям парите:

с преводно нареждане по сметката на в. „Монд дипломатик“ в Централна кооперативна банка
IBAN: BG37 CECS 9790 1075 8109 00
 по интернет чрез системата ePay – през страницата за абонамент <http://www.mondediplo-bg.com/abonament.php>

София-1000, ул. „Г.С.Раковски“ 78, ет.3,
тел. 980 51 70, e-mail: lmdbg@press.bg
Редакция на в. „Монд дипломатик“

АДРЕС ЗА ДОСТАВКА

Получател:

Адрес:

Град:

Пощенски код:

Телефон за контакт:

Международната организация на Франкофонията (МОФ) обединява 53 държави и правителства със статут на пълноправни членове, 2 страни със статут на асоциирани и 13 страни със статут на наблюдатели от петте континента на света. Всички те са свързани чрез един общ език - френския. Двеста милиона души на света говорят френски, той има статут на официален език - самостоятелно или наред със съответните национални езици, в 32 държави и правителства-членове на МОФ.

От 24-те европейски страни-членки 14 са страни от Централна и Източна Европа: Албания, България, Хърватия, Унгария, Литва, Македония, Молдова, Полша, Чехия, Румъния, Сърбия, Словакия, Словения, Украйна.

Другите европейски страни-членки са: Андора, Австрия, Белгия, Кипър, Франция, Гърция, Люксембург, Монако, Швейцария.

България и Румъния са първите страни от Централна и Източна Европа със статут на пълноправни членове - те се присъединяват към Международната организация на Франкофонията през 1993 г. на срещата на върха на остров Мавриций.

На 28 и 29 септември 2006г. Букурещ беше домакин на XI среща на върха на Франкофонията. Така за първи път държавните глави на страните от Международната организация на Франкофонията се срещнаха в друга европейска държава освен Франция.

Четири мисии на Франкофонията покриват следните области:

- френски език и културно и езиково многообразие;
- мир, демокрация и права на човека;
- образование, обучение, висше образование и научни изследвания;
- устойчиво развитие и солидарност.

Когато финансите вземат

(От стр. 1)

сегашната криза на кредитните пазари за пореден път показва химически чистите съставки на бедствието, като предлага на желеаещите още един повод да размишляват за “ползите” от либерализацията на капиталовите пазари.

Човек трябва да е непоправим оптимист, за да продължава въпреки очевидностите да възхвалява достойнствата на съществуващите начини за финансиране, които увеличавали общия просперитет, спомагали за икономическата стабилност и за прогреса на човешкия род. Но вярата във финансите трудно може да бъде сломена. Именно тя, която се изтъква като въплъщение на реалността и иска от предприятията единствено да се „съобразяват с фактите” и да представят тримесечни финансови отчети и равностметка за продукцията, изобщо не познава това, което близкото минало – собствената ѝ история – ѝ разкрива неопровержимо. Защото *отчетът на резултатите* от финансовата либерализация не е много блестящ... Не трябва да се забравя, че откакто тя върлува, почти не се е случвало да изминат повече от три поредни години без голям инцидент, който почти винаги влиза в учебниците по икономическа история: историческият крах на пазарите на акции от 1987 г.; финансовият крах на *високорисковите облигации* (т.нар. боклукчиви облигации) и кризата на спестяванията и заемите (американските спестовни каси) от 1990 г.; финансовият крах на американския пазар за облигации от 1994 г.; първата фаза на международната финансово криза (Тайланд, Корея, Хонконг) от 1997 г.; втората фаза на същата криза (Русия, Бразилия) от 1998 г.; разкриването на Интернет пирамидата през 2001 – 2003 г.

И ето ни през 2007 г. Версията на вярващите: “Глобализацията е успешна, но хаотична” (1)... В *Льо Монд* Пиер-Антоан Деломе се подиграва на съпротивителните сили на животното, изправено пред толкова много големи сътресения, при всяко от които се питаме дали няма да го убият, но то всеки път се надига отново и продължава да живее. Истината е, че не можем да не се учудваме и ние. Като изключим това, че журналистът забравя какво преживяват служителите всеки път, когато трябва да плащат цената на финансовото опиянение. Тъй като сриването на пазарите неизбежно засяга банките, а чрез тях и кредитирането, инвестициите, икономическият растеж... и заетостта.

Затова очевидно беше необходимо собственият му вестник му да бъде купен от безцеремонен инвестиционен фонд, за да може самият Деломе да усети на гърба си т. нар. *намалване на разходите чрез уволнения*, да изчисли загубите за икономическия растеж и закритите работни места заради практиките на финансите и (още повече) заради финансовите кризи, и лично да понесе мъчителните “удари” на глобализацията, та да престане да я намира за “успешна”.

Въпреки всичко кризата на кредитните пазари, която удря американската икономика, разкрива цялостна картина за всички последователно свързани явления в контекста на свободната слекула. На преден план излизат главните недостатъци на финансите – все същите и подредени по абсолютно същия начин:

1. Тенденциите “Понзи” в спекулата; 2. Недооценяването на рисковете във фазата на повишаване на цените на финансовия цикъл; 3. Структурната уязвимост при всяка малка промяна в средата и фаталната роля на всяко местно затруднение, което предизвиква рязка промяна на пазара; 4. „Пожарното” преразглеждане на оценките; 5. Разрастването на несигурността и върху други сектори на пазара; 6. Ударът върху прекалено изложените на риск банки; 7. Заплахата от системно повтарящ се инцидент, тоест от глобално рухване, последвано от обща рецесия чрез задушаване на кредитирането... и зов за помощ към централните банки, идващ от всички фанатици, ревностно защитаващи свободната частна инициатива...

1. Тенденциите “Понзи” на пазарите

Може би Хайман Мински най-добре е илюстрирал това явление на финансовите пазари, което той красноречиво нарича “заслепение пред катастрофата” (2). Мински обръща особено внимание на разочарованието на Чарлз Понзи – спекулант през 20-те години на XX век, който ограбил спестяванията на наивниците, подмамени с обещания за изключително голяма печалба. Тъй като не разполагал с никакви реални активи, с които да осигури обещаните печалби, Понзи плащал

на първите си клиенти не несъществуващи дивиденди... а части от капитала, внесен от последните включили се в схемата му, като “просъществуването” на цялата машинация зависело от осигуряването на постоянен поток от нови желеаещи да участват в нея!

Всички пирамиди, които изискват постоянен приток на инвестирани ликвидности, за да се поддържат високи пазарни цени и илюзията, че всички печелят от това, силно наподобяват измама и функционират по доста сходен начин. Тайната им се крие в набирането на желеаещи да спекулират и, разбира се, в преминаването на етапа на включването на първите просветени, тъй като следващите, които стават все по-многобройни, са все по-обикновени участници и все по-слабо запознати с операцията.

Така, за да продължи, по възможност *вечно*, растежът на американския пазар на недвижими имоти, е било необходимо да се привлечат все повече домакинства, които да взимат ипотечни заеми. В началото, под въздействието на американската мечта за собственост, не се е оказало много трудно те да бъдат убедени в това, още повече че домакинствата са се опарили от краха на акциите на пирамидата Интернет и търсели други начини да инвестират. Но тъй като контингентът на финансово “здравите” заематели бързо се изчерпал, а пазарът задължително трябвало да бъде поддържан стабилен, финансовите посредници на ипотечни кредити отивали все по-далеч в търсенето на нови клиенти... Няма значение дали са дюстабанлии, астматици, с недостиг на калций в организма или умиращи. Няма проблем, всички са одобрени. И как войната да не бъде освежаваща и забавна? Стройните редици на купувачите настъпват на пазара, а цените скачат до небето.

И дори ако заемът не може да бъде върнат, домакинствата и финансовите посредници си казват в един глас, че имотът ще бъде продаден, като първите ще приберат принадлежната стойност, а вторите – комисионна. И тъй като според вярата в безкрайния икономически растеж на пазара накрая всички са обявени за надеждни заемоискатели, сега кранчетата за кредити са широко отворени и благодарение на захраненото спекулативно увеличаване на цените, изглежда, всички са доволни. Ето как се появява категорията, която ще наследят идните поколения – *високорискови ипотечни кредити*. Това са ипотечни заеми, чиито бенефициенти, напълно непознати за кредитните институции, са с повече от съмнителна платежоспособност. И тъй като еуфорията е достигнала върхната си точка, всички ограничения падат. Така се появяват (и трудно може да има по-либерални от тях) т. нар. заеми БДРН – “Без доход, работа или наследство” (които да послужат като гаранция), и, разбира се, винаги се лее шампанско...

2. Недооценяване на рисковете

Финансите не са изчерпали своите възможности, пък и не се ли обявяват самите те за експерт в справянето с рисковете? Във всички случаи, не им липсва изобретателност. Кое е тайното им оръжие? Това са “дериватните продукти”. Проблемът с кредитите, особено когато са рискови, е, че по документи остават на името на заемателя до окончателното им погасяване – пълно... или не. Голямото откритие от началото на 90-те години на XX век се състои в това, че се “третопияват” определен брой кредити, за да се получи пакет от продаваеми облигации. Голямото предимство на тази операция, която съвсем основателно е наречена “секюритизация”, се дължи на факта, че така “изработените” ценни книжа могат да бъдат продадени на пазарите на малки пакети на различни (институционални) инвеститори, които имат желание да ги купят. Ето как съмнителните кредити излизат от баланса на банката, а това ни помага и да разберем защо тя толкова лесно ги отпуска – защото знае, че може да се освободи от тях веднага.

Но защо инвеститорите искат да купят това, от което банката иска да се освободи? Първо, защото те купуват малки количества от тези негодируеми ценни книжа и най-вече, защото те могат да бъдат преотстъпвани многократно. Освен това, пакетът ценни книжа от първоначалната група кредити в действителност се раздробява на части с еднаква степен на риск. Според собствените си профил и нежелание да рискува, всеки институционален инвеститор се възползва от своята част с пълното съзнание, че винаги ще се намерят такива – а именно *хедж фондовете* (спекулативни инвестиционни фондове) – които да ис-

кат пакетите акции с най-голям риск... защото те са и най-печелившите - докато всичко се развива нормално.

Очевидно всички права (финансовите потоци) и рисковете (от неизплащане на заемите), свързани с първоначалните кредити, се предават на преносителите на тези ценни книжа, наричани *ценни книжа за ипотечни вземания* (ЦКИВ), тоест това са ценни книжа, опиращи се на ипотечни кредити, но преносителите са толкова много – и непрекъснато се сменят – че се получава огромно разпръскване на общия риск. Досега банката, отпускаща кредита, трябваше сама да поема целия риск от неизплащане на дълга, а днес, не само че е напълно освободена от него, но и последните се посрещат от безброй инвеститори, всеки от които поема само една почти минимална част от риска, който освен това като цяло се разводнява в личния портфейл на самия инвеститор.

2а. Размити... или умножени са рисковете?

При това положение някои биха се запитали, защо да се тревожим с панацея като секюритизацията, благодарение на която финансовите разрешиха нерешимия проблем с рисковете? Още повече че операцията “секюритизация” се повтаря с ЦКИВ, чиито най-неблагоприятни части изискват специална преработка, за да се продават по-лесно. Чрез техните ЦКИВ някои инвеститори могат да емитират нов вид негодируеми ценни книжа – това са *обезпечените дългови ценни книжа* (ОДЦК). Те са вид ценни книжа, произхождащи от ценни книжа, чиито емисия пренарежда засегнатата част от портфейла с ЦКИВ и се получават нови части. Най-горната част, наричана *инвестиционно ниво*, предпазва преносителите от първите 20 до 30% рискове за първоначалните ипотечни кредити. Следва междинна част, наречена “мечанин”, и долна част, която поема удара при първите неблагоприятни обстоятелства.

Тази част срамежливо е наречена *справедливост* (имушеството, което остава след удовлетворяването на кредиторите), но в езика на финансовите пазари всичко се нарича директно: *токсични отпадъци* – това е името на тези суми, които в известен смисъл увеличават двойно риска, тъй като представляват частта с най-висок риск (на ОДЦК), произлизаща от частта с най-висок риск (на ЦКИВ) от пър-

воначалния кредитен портфейл... Но докато цените на недвижимите имоти се повишават и домакинствата продължават да връщат заеми, винаги ще има печеливши, тъй като докато токсичността не се материализира, има само огромни печалби.

Хедж фондовете, които могат да отпускат средства при сравнително ниска лихва, инвестират във високорискови ценни книжа, за които се смята, че могат да се препродават *свободно*, стига пазарът да е раздвижен, и от които има възвръщаемост, тоест печели се много. Възможностите са огромни, “токсичните отпадъци” са безценни и *златните момчета* празнуват. Астрономическите печалби скриват обективните рискове, които никога не иска да види, за да задържи възможно най-дълго златоносната кокошка, а през това време посредниците на недвижими имоти продължават да привличат огромен брой заематели.

3. От структурна уязвимост към негостиг, който стряска умовете

Разпръскването на рисковете чрез поредица от операции за секюритизация накрая накара всички да повярват, че те вече не съществуват. Каква илюзия! Още повече че в основата си това приятно пиянство логично насърчи все по-авантюристично поведение. Заемодателят на ипотечни кредити си казва: след като мога да се освободя и от най-лошите кредити, спокойно мога да продължавам в същия дух; и докато пазарът на деривати е раздвижен, си казва спекулативният фонд в другия край на веригата, защо да не взимам най-рисковите ОДЦК, които са и най-доходоносни? Рисковете със сигурност са размити, но самото размиване предизвиква напълно неконтролируемия растеж на общия им обем и положението става все по-критично.

Структурната крехкост на системата сега е уязвима към априори незначителни промени в средата. Повишаването с четвърт пункт на лихвите от страна на Федералния резерв на пръв поглед изглежда незначителен факт. Освен когато в другия край на скалата на рисковете ипотечният кредит на г-жа Браймидж се е увеличил от 6.3% през 2005 г. на 11.25% и месечните ѝ вноски са нараснали от 414 на 691 долара (3)... А това е повече от достатъчно, за да се стигне до прекратяване на изплащането на кредита. Подобно на г-жа Браймидж 14% от взимашите

Нашите прегушни статии

- Най-после някаква мярка срещу всесието на финансите, *Фредерик Лордон* (февруари 2007 г.).
- Икономика на чираци - магьосници, *Гейбриъл Колко* (октомври 2006 г.).
- Криза на пазара, лекуване на пазара..., *Серж Алим* (септември 2002 г.).
- Финансовите институции под обстрела на критиците, *Бернар Касен* (септември 2002 г.).
- От прането на пари до кризите, *Гилем Фабър* (април 2000 г.).
- Утре настъпва икономически крах, *Игнасио Рамоне* (март 1999 г.).
- Свободната търговия – последната непревзета крепост, *Бернар Касен* (януари 1999 г.).
- Финанси и мълчание, *Ноам Чомски* (декември 1998 г.).
- Бура се разразява над икономиките в Латинска Америка, *Карлос Габета* (ноември 1998 г.).
- Банковата система агонизира, *Ибрахим Вард* (ноември 1998 г.).

ИКОНОМИЧЕСКО ЗАБАВЯНЕ

за заложник целия свят

високорискови кредити попадат в неизгодно положение през първото тримесечие на 2007 г.

Въпреки че е слабо, увеличаването на лихвите от централната банка има двоен оръзвач ефект. От една страна, броят на желаещите да участват на пазара на недвижими имоти намалява и цените започват да спадат; от друга страна, тези, които вече са взели кредит, усещат, че не могат да плащат месечните си вноски и "излизат" от него със загуба. Поради това реализацията на активите им не само че завършва с понижена стойност за самите тях, но е и доказателство, че всички са притиснати от спада на цените.

Като при всяка финансова криза, някоя от специализираните институции понася загуби и именно стряскащият умовете провал на този орган сигнализира за рязката промяна на пазара. В конкретния случай, две слабости – в двата края на веригата – отрезвиха пазарите. Първо, инвестиционната банка "Беър Стърнс" трябва да затвори два от "динамичните" си фондове, което без съмнение е доста крайно, а в действителност се стимулира с ОДЦК. Но и инвестиционният тръст "Американ хоум мортейдж инвестмънт" (АХМИ) – посредник на сделки с недвижими имоти, търси защитата на член 11 от Закона за фалитите (4). Този факт е по-притеснителен от първия, тъй като АХМИ не се е специализирал във *високорискови кредити*: а как ли стоят нещата другаде?...

4. „Пожарното“ преразглеждане на оценяването на рисковете

Тук вече се наблюдава слаба паника. Тексичните отпадъци вече миришат доста лошо и започват да се чуват изказвания, според които двойните и тройните А (5) на частите *инвестиционно ниво* на ОДЦК може би са фалшифицирани. Но как се е стигнало до толкова огромни грешки при оценяването? Със сигурност, обективната сложност на оценяването на дериватните продукти изобщо не е била отчетена. Сигурно е и, че агенциите за оценка на рисковете оценяват стотици пакети ОДЦК и ЦКИВ. Все пак, те са като онези добри работнички, които леко се огъват под тежестта на задачата. Дори търговският им оборот се определя от финансови институции, които емитират като луди тези ценни книжа, които трябва да оценяват – 40% от приходите за 2006 г. на *Moody's* идват от оценката на структурираните продукти... Но за да има нови такива, които да се обработват, за предпочитане е тези преди тях да бъдат обявени за доходносни...

Към всичко това се прибавя и допълнителното доказателство, че агенциите за оценка никога не са били независими от пазарните тенденции, които са длъжни да тушират, но в действителност през по-голямата част от времето любезно съгъстват. Трудно е, когато си толкова близо до финансите и когато живееш на техен гръб, да "биеш" тревога, когато всички си пълнят джобове... Агенциите, които се обявяват изцяло за цикличното повторение там, където би трябвало да са против него, не правят нищо срещу повишаването на цените... и панически започват да правят проверки веднага щом започне рязка промяна, с което благодарността превръщането ѝ в икономически срив.

А кризата най-вероятно тепърва започва. Бъдещите нespoлyки на домакинствата в търговията с недвижими имоти неусетно се натрупват на сметката на т.нар. *изнервящи вноски* - тези привлекателни лихви, с помощта на които финансовите посредници примамват клиентите според правилото "2 + 28" – за първите две години лихвата е минимална, а за останалите двадесет и осем е в пълния си размер и е трудна за плащане. Все още не сме видели промоцията за 2006 г. и едва е приключила тази за 2005 г. – и двете години са изключително силни за пазара на недвижими имоти и без съмнение ще имат голям успех. Както при прекарените спекулативни фондове, натъкани с дериватните си продукти.

И доколкото глобализацията глобализира финансите, а с тях и финансовата глупост, явление не се ограничава само до САЩ. Разбира се, именно там пазарът на ипотечни кредити полулява, но дериватната секюритизация е чудесна възможност за всички спекулативни фондове на планетата! Германците, които дълго време се славеха като безжизнени и скучни, вкопчени в безцветните си банки за операции на дребно, в началото на новото хилядолетие решиха да станат "модерни" и веднага се ориентираха какво се случва на пазара. Резултатът за курсовете: след голямото разтърсване през 1998 г. (руската криза) и неуспехите на

Интернет (2001 г.), ето че една банка – "ИКВ" – е на прага на фалита заради преекспониране на *високорискови кредити*...

5. Заразителна погоджителност

Днес всичко – по цялата планета и на всички пазари, е свързано. Крехкото равновесие на дериватните продукти устояваше, докато... никой не предявяваше претенции към него, тоест докато всички се преструваха, че вярват в раздвижеността на пазара, на който те се разменят. Но веднага щом някой от играчите започне да губи прекалено много и поиска да се освободи, като продаде своите ОДЦК, смътният страх излиза на повърхността и всички купувачи изчезват. След като ликвидностите се изпарят, *формално* негодируемите активи на практика престават да бъдат такива и дори стават невъзможни за изчисляване, тъй като цената им дори може да падне до нула.

Националната банка на Париж (НБП) обяви в смехотворно комюнике от 9 август – преди да започнем да я оплакваме, – че закрива три от "динамичните" си фондове: *В САЩ секюритизацията изчезна от някои части на пазара, което доведе до липса на референтни цени и до почти пълна липса на ликвидни активи* (във фондовете), *независимо от тяхното качество и рейтинг* (6). Но това изобщо не попречи на шефа на банката Бодван Про категорично да заяви седмица по-рано, че ликвидността на трите фонда е осигурена. Трябва да се отбележи, че притеснението не е предизвикано единствено от най-рисковите печалби, а е заразено и тези, които се смятат за най-сигурни.

Тази зараза няма да спре просто така. Не само че обхваща всички рискови категории, отнасящи се до ЦКИВ и техните икономически деривати, но се разпространява и в други части на пазара, които нямат нищо общо с този вид ценни книжа. Освен че и там безразборно са били отпуснати кредити без ограничения. Такъв е случаят със сектора на т. нар. *частни фондове* - инвестиционните фондове, които са най-големите звезди на финансите през последните няколко години, и които изкупуват цели предприятия, смятани за обещаващи, изтеглят акциите им от борсата, насила ги реструктурират и ги препродават след две до четири години с голяма принадлежна стойност.

Тези фондове влагат много малка част от собствените си капитали и обикновено взимат големи заеми, които изплащат след продажбата на закупеното предприятие! Печалбите от такива операции наистина са огромни. Те достигат такива размери, че банките буквално се втурнаха да ги финансира. В почти мистично състояние и убедени, че каквото и да стане, ще спечелят, те отпускат заеми на тези фондове при смайващо преференциални условия. Такива са и условията за т.нар. *облекчени споразумения* - заеми, освободени от всички клаузи, свързани в най-основните финансови коефициенти, които обикновено ваят за всеки заемополучател – "няма значение какво правите, ние ви следваме!"...

Още по-изгодни се оказват заемите от вида *Заплащане в натура*, при които лихвите и главницата се изплащат не в брой, а като добавка към дълг, прибавен към първоначалния дълг! Така ценните книжа с ненастъпил падеж, които са насочени към *частните фондове* достигат главозамайващи количества. Но този вид операции са особено рисковани точно когато се "извършват" на пазара, тъй като всъщност представляват продажба на общо взето "неликвидни" активи: продават се не пакети от акции, а цели предприятия! Когато настъпи първата пазарна криза с тези операции – например препродаването на предприятията стане невъзможно, отсрочи се или е с понижена стойност – целият сектор на *частните фондове* на свой ред ще остане поразен.

Сега операциите за повишаване на цените на акциите на скоро създадени фондове приключват по-скоро трудно в сравнение с предходните месеци, когато това ставаше удивително лесно. Основната причина за това е, че банките изведнъж се превърнаха от свободно мислещи в резервирани съучастници. Тъй като заради ефекта на смесването, характерен за финансовите кризи, внезапното разкриване на рисковете в даден сектор става повод за въпроси в други сектори, в които еуфорията е почти толкова голяма. Същото се отнася и за разочарованието на Мексико през 1994 г., което предизвика съмнения и за Тайланд – а двете държави дори не са съседни! – само заради този ефект на смесването в категорията "развиващи се пазари." Същото е и в конкретния случай

– пазарът на недвижими имоти оказва влияние на *частните фондове*, които нямат нищо общо с него... освен че и при двата се наблюдават еднакво осъдителни крайности.

6. Шок за банките

И въпреки че като цяло са успели да се освободят от портфейлите си с ипотечни кредити посредством секюритизацията, банките все пак не остават незащитени от внезапните промени. Това става по много начини. Първо, те оставиха фондовете си за управление да се занимават с дериватните продукти, а рискът при ипотечните кредити, който бе пренебрегнат, се завърна с нова сила. Но те са заплашени и от странична зараза, по-точно от заразяване чрез *частните фондове* там, където са пряко изложени на него.

Предпазното регулиране на банковия сектор не се шегува: банките са помолени грижливо да поддържат т. нар. коефициенти за "платежоспособност" в границите между собствените им капитали и поетите от тях ангажменти. И ако се появят понижени стойности, били те и скрити, те се обявяват за още по-големи, тъй като агенциите за оценка на рисковете едва сега се пробуждат и ревизират всички оценки за понижаването на цените. А банките трябва да впишат в сметките си съответните покрития и, за да поддържат стабилни коефициенти, трябва да намалят знаменателя (отпусканите кредити) пропорционално на свиването на числителя (собствените им капитали, оръзани от покритията).

Като цяло и както винаги, именно действащите лица в истинската икономика, тоест предприятията и работниците, които стоят настрана от подлите номера в спекулирането, ще се изправят пред затвореното кранче на кредитите и изобщо няма да могат да проумят с какво са го заслужили. Тъй като, за да се възстанови балансът на банковите системи, свиването на отпусканите кредити ще бъде повсеместно за всички заемополучатели.

7. Централните банки са повикани на помощ

Днес те се държат като героите на финансите. Модерни и арогантни, когато пазарните цени се повишаваха, днес те, подобно на съдията от песента на Жорж Брасенс, изправен пред паза, *викат на помощ майка си, ронят горчици сълзи* и се хвърлят в обятията на "Държавата - майка", от която се отвръщат, когато от многото пари им пада идеологическото перде. Със сигурност, централната банка, помолена да ги спаси от провала, като намали лихвите си, за да възстанови общата ликвидност, не е самата държава, но е държавният полюс, "извън пазарния фактор", който всички ненавиждат, когато печалбите потекат, но към когото всички се обръщат за помощ в трудни времена.

Джим Крамър, който води предаване за финансови съвети по борсовия канал CNBC, по риза с къси ръкави надава кръсът на фона

на оглушителен хардрок, клаксони и рев на *бикове* (7). Той изпада в нервна криза (8), докато заклеймява Бен Бернанке – президента на Федералния резерв, викайки *Намалете ги! Намалете ги!* (9). И тъй като Бернанке, изглежда, изобщо не бърза да ги намалява, Крамър му нанася възможно най-голямата обидя: той нищо не разбираше от работата си, защото е "университетски преподавател" (10)...

По-прилично облечени и не толкова открито вулгарни, другите управители на фондове, интервюирани по същия канал, са почти съгласни. Много съжеляват за Алън Грийнспан, който "орязвал" лихвите, без да се оплаква. Той бил истински практик, незатормозен с безполезни теоретични знания, и му стигало да пише говедото по задника, за да разбере какво трябва да се направи.

Все пак, най-благоразумните започват да си казват, че тази продължителна валутна толерантност към крайностите на финансите има нещо общо с появата и натрупването на рискове като икономическите балони, които днес се пукат. Колкото до Бернанке, изглежда, за момента той е по-скоро на мнение, че най-невнимателните брокери трябва да бъдат оставени да понесат последствията от непоследователността си. Но не трябва да се залъгваме с това. Тази позиция на централната банка е приемлива само при условие, че недостатъците останат на местно ниво. Защото ако те "изкристализират" и доведат до "риск за системата" – тоест чрез ефекта на доминото до срив на цялата система – централната банка няма да има друг избор освен да се намеси, и то масирано.

Това е и най-непоносимата от вредите, нанасяни от финансите, които непрекъснато се насърчават да отиват все по-далеч, тоест да прекречат границата, след която властите вече не могат да останат безразлични към несполуките им и трябва да се впуснат да ги спасяват – перфектно взимане на заложници.

(1) Вж. Pierre-Antoine Delhommais, *Le Monde*, 9 août 2007.

(2) Вж. Hyman P. Minsky, *Stabilizing an Unstable Economy* (Стабилизиране на нестабилната икономика), Yale University Press, New Haven, 1986.

(3) Вж. Gretchen Morgenson, "Mortgage maze may increase foreclosures", *The New York Times*, 6 août 2007.

(4) Тази разпоредба позволява на предприятията да не затъват и ги защитава от прекалено нетърпеливи кредиторни (отсрочка за социалните дългове). Тя освобождава работодателя от поетите ангажменти и му позволява да преговорува споразуменията с работниците.

(5) С AA и AAA при финансовата оценка се обозначават най-сигурните ценни книжа.

(6) Комюнике на НБП от 9 август 2007 г.

(7) Букам и животното, с което се обозначава всеки борсов посредник, който залага на повишаване на цените.

(8) CNBC, 3 août 2007; www.youtube.com/watch?v=GKZgfrstlmw

(9) "Намалете ги! Намалете ги!" се отнася за лихвените проценти.

(10) Бен Бернанке дълго време е бил университетски преподавател по икономика.

LE MONDE DIPLOMATIQUE
Превод Марта Иванова

Приказки и легенди за парите на тероризма

Лъжите за „оръжията за масово поражение“ в Ирак обясняват загубата на доверие към президента на САЩ в много по-голяма степен, отколкото неговите небивалици за финансирането на тероризма. И в двата случая обаче манипулацията бе неограничена и течеше с дотолкова безумни фабули, че все едно бяха почерпени от долнопробен комикс. Измислиците на Вашингтон за парите на тероризма обаче му позволиха да контролира по-добре движението на капиталите по планетата.

Ибрахим Вард*

В своето вече класическо описание на Уолстрийт от 80-те бурни години Майкъл Луис, който по онова време е банков служител по инвестициите, описва как бил стигнал дотам да *измисля достоверни лъжи*, за да успокоява леко притеснени клиенти. Ако някой го питал, защо доларът пада, той отговарял: *Арабите продадоха значителни количества злато срещу долари, които после обмениха за марки*. За финансиста, станал впоследствие писател, през повечето време никой не знае причините за колебанията на пазара. *Онзи, който може да измисли някоя добра историйка, ще стане прекрасен брокер. Тъй като никога не е било напълно ясно какво и защо правят арабите с парите си, никога не е могло да се опровергае лъжа, в която те са замесени* (1).

След 11 септември неизбежно започнаха да се „вадят сензации“ за арабите и техните пари, тъй като нямаше никаква яснота за атентатите. Размерът на пораженията подсказваше съществуването на гигантска логистична и икономическа инфраструктура. Като се има предвид участието на Осама бин Ладен, описван от всички като саудитски „милиардер“ и „банкер на тероризма“, финансовата версия бе подкрепена от един широко разпространен стереотип. Освен това, както подсказва Джек Шахийн в своето изчерпателно проучване за тяхното представяне в холивудското кино, арабите отдавна се свързват с представата за *крале на петрола, оглеждащи мръснишки западните блондинки, и лобители на трафика на оръжия, който им позволява да наложат властта си над света с помощта на превъртели терористи* (2). Събитията от 11 септември придадоха на тези груби клишета привидна реалност, съчетавайки два от трите най-разпространени стереотипа – за милиардера и за бомбаджията (третият стереотип е за танцьорката на кючек).

Непосредствено след атентатите всички бяха единодушни относно тяхното финансиране. *Списъкът на парите на пари* стана толкова познат, че хората се усетиха как го повтарят, без да се замислят много: 300 милиона долара от Бин Ладен, фиктивни фирми, ислямски благо-

Погвеждащо сравнение с мафията

Митът за тези 300 милиона долара, изглежда, е създаден през 1996 г., когато изследовател от Държавния департамент споменава тази сума в един от своите фишове със сведения за Бин Ладен (3). Сумата е резултат от груби сметки въз основа на също толкова неточни цифри. Експертът първо е разделил общите активи на групата „Бин Ладен“, които е оценил на пет милиарда долара, на броя на синовете в семейството, които според него са двайсет. Така е получил 250

ворителни организации, саудитци, арабски милиардери, наркотици, злато и диаманти, дребна престъпност. Списъкът на заподозрените бе практически един и същ и в популярната преса, и във внушителните доклади, съчинявани от „мозъчните тръстове“, а неговото предвкъване само го утвърждаваше. Неубедителното слово се съчетава с категоричен тон, с който се заявяваха непроверени „факти“.

От 2004 г. насам бяха събрани редица нови сведения във връзка с финансовата война срещу тероризма. Тяхното въздействие върху възприятата или върху политиките не е голямо. Редица видни личности като бившия секретар на американската държавна хазна Пол О'Нийл, някогашния „цар“ на антитероризма Ричард Кларк или Майкъл Шойер, ръководил „виртуалното звено за Бин Ладен“ в ЦРУ, опровергава повечето от популярните схващания във връзка с финансовата война. Публикуването през август 2004 г. на доклада на Комисията за 11 септември също позволи по-ясно разбиране на реалността за финансирането на тероризма. Този доклад се основаваше върху *изчерпателно проучване на правителствените документи за финансирането на тероризма, съставяни по-специално от ангажираните с това полицейски, разузнавателни и политически служби*.

Във връзка с финансирането докладът и неговата монография доказва, че за терористичните атентати са били необходими много малко пари; те опровергава „мита“ за личното богатство от 300 милиона долара на Бин Ладен и заклеймва политизирането на разследванията за финансирането на тероризма. (...)

Откакто Осама бин Ладен бе нарочен за „обществен враг номер 1“ през 1998 г., финансовата война се основава на схващането, че неговото лично богатство е в основата на мрежата за финансиране на „Ал Кайда“. Докладът потвърди, че неговият размер е определен неправилно. Баснята обаче продължава да се разпространява. През април 2006 г. при търсене в Гугъл с ключови думи „Бин Ладен“ и „300 милиона“ излизаха цели 150 000 препратки.

милиона долара, които впоследствие е закръглил на 300 милиона. Тази цифра, която не заслужава дори статута на приблизително изчисление „наизуст“, тъй като се основава върху изсмукани от пръстите сведения за семейството на Бин Ладен, правата и практиките на наследяване, истинската стойност на семейното предприятие и структурата на собствеността в него, бързо се наложи като потвърден факт.

Повечето от разказите за Бин Ладен след 11 септември очертават портрета на един наследник и магнат, който поддържа тесни връзки със саудитските делови среди, управлява своята финансова империя и предприема находчиви инвестиции на борсовия пазар, докато замисля терористични атентати. Така бе родена неразрушимата легенда

за един от най-богатите терористи в света, крайно изобретателен в бизнеса номад, използвал огромното си наследство и цяло съзвездие от предприятия, за да финансира една терористична мрежа в световен мащаб (4).

Почти всички статии, доклади и книги с „разкрития“ за финансирането на тероризма, публикувани след 11 септември, възпроизвеждат идеята, че личното богатство на Бин Ладен е в основата на финансирането на „Ал Кайда.“ Сумата от 300 милиона долара остава непроменена от 1996 г. насам. Тя изглежда незасегната от каквито и да било печалби, загуби, разходи, субсидии за домакините му талибани, конфискации или увеличения. (...)

Публикациите за финансирането на тероризма бяха обвити в своеобразен „вълшебен реализъм“, смес от изобилии и точни детайли, сюрреализъм и фантазии. Макар и измислени, цифрите са абсолютно необходими, най-малкото за придаване на наукообразен вид на докладите и анализите. Както казваше Оруел, за да се придаде *привидна плътност на вятъра*. Тъй като финансите са царството на числата, изкушението за количествено определяне на злото е още по-властно.

А съчинените цифри трябва да бъдат внушителни. Съдебното дело, заведено на 15 август 2002 г. срещу няколко банки, благотворителни организации и саудитски принцове, е с иск за плащане от десетки ответници на обезщетения за сума, *надхвърляща сто хиляди милиарда долара* (5). Процесът бе изпиан и в най-малките подробности и получи шедро финансиране. Още на следващия ден обаче след регистрирането на иска и тържественото му публично оповестяване адвокатите публикуваха поправка, в която обясняваха как в размера на исканата сума има *печатна грешка*: всъщност тържестелите са искали „само“ хиляда милиарда долара. Дали всъщност юристите не са си дали сметка, че първоначално обявената сума надхвърля сбора от БВП на всички държави на планетата? (...)

По време на атентатите от 11 септември администрацията на Буш работеше по въвеждане на програма за финансово децентрализация, включваща разформироване на основната част от репресивния апарат срещу изпирането на пари. Вследствие на атентатите нещата се обърнаха на 180°. С пламения фанатизъм на новопокръстени, същите онези хора, които искаха да разрушат законодателния апарат срещу изпирането на пари, се заеха трескаво да го развиват.

По съвсем естествен начин в хода на финансовата война полицейските институции надянаха наочниците на „организираното“ и измалко престъпление. Така Майкъл Лийдън от American Enterprise Institute, един от най-влиятелните интелектуалци в началото на войната срещу тероризма, описва Бин Ладен като *генерален директор на международно терористично предприятие, проявил огромна изобретателност, за да успее да извлече доходи от своите терористични начинания* и твърди освен това, че *най-добрият начин да се опише терористичната мрежа, е чрез аналогия с мафиотските фамилии* (6).

През 80-те години вниманието на Вашингтон бе насочено основно към нарконтроните, действащи в Централна и Латинска Америка. След атентатите от 11 септември заплахата от ислямския фундаментализъм надделя над войната срещу наркотиците. Масовото преразпределение на средствата предизвика значително объркване. Тези правителствени служители

бяха придобили несъмнен международен опит и езикови компетенции. Разбира се, те говореха прекрасен испански... Появиха се обаче един вид експерти, напълно съответстващи на дефиницията на специалиста по мениджмънт Хенри Минцбърг: *Човек, който знае все повече за все по-малко неща, докато най-накрая стигне дотам да знае всичко за нищо* (7).

Понеже следите от 300-те милиона долара на Бин Ладен са неоткриваеми, възникна цяла индустрия, претендираща да разкрие тяхното местонахождение. Някои от участващите в нея бяха просто платени драскачи с прозрачна политическа цел, а други – извънредно изобретателни и жадни за сензации писатели. Хората, които бяха в основата на разкритията, ретроспективно изглеждат отлично информирани и именно затова от тях се иска все повече и повече. Така Стивън Емерсън, един от най-плодовитите „експерти по тероризма“, твърди, че през дните след 11 септември *е отговорил на хиляда телефонни обаждания, повечето от които от пресата* (8).

Друг важен източник на основополагащи митове е Джек Кели, водещ журналист в най-големия американски всекидневник *USA Today*. Той разкри безброй сензационни новини, преди вестникът му да открие през 2004 г. *множество лъжи и грешки* в неговите статии. Разбира се, и той не е могъл да устои на изкушението да пише за тероризма и неговото финансиране. Прикрит зад поверителни или анонимни източници, той е съчинил значителен брой басни, които оттогава се въртят из журналистическите среди: *прякото свидетелстване на млади палестински камикадзета, афиширащи своята култура на смъртта; сведенията за мастити саудитски бизнесмени, притежаващи по пет милиарда долара (...), които продължават да предоставят десетки милиони долари на Бин Ладен като „застрахователна премия“ срещу атентати, насочени към техния бизнес в Саудитска Арабия*; откриването в афганистански пещери на електронни данни, свидетелстващи за връзки между една ислямска благотворителна организация от Чикаго и „Ал Кайда“ (9). Неговият репортаж за „непосредствените свидетелства“ при самоубийствени атентати му спечели място измежду финалистите за наградата „Пулицър“. (...)

Атентатите от 11 септември още повече увеличиха границата между проверените факти и фикцията. Тъй като напълно „немислимото“ естество на тези атентати сякаш принадлежи към фикцията, това придаде определена достоверност на брътвежите за арабите и мюсюлманите. Навремето не се знаеше много за Осама бин Ладен и за „Ал Кайда“. Ето защо американците бяха склонни да вярват, че той е зловеща личност, все едно излязла направо от някой филм за Джеймс Бонд, достатъчно богата, за да финансира своите лични войни.

Скритото богатство на Бин Ладен впрочем вдъхнови множество писатели. Книгата *Greed* (Алчност) на Крис Райън (която според написаното на корицата е бестселър) има редица прилики с жанра документална проза, която претендира да разкрива тайните на финансирането на тероризма. Според един от героите в книгата *„Ал Кайда“ е много богата. Тя е създадена в Саудитска Арабия, която е много състоятелна страна. Също така се ползва от значителна подкрепа в целия регион. Парите идват отвсякъде – Йордания, Египет, Пакистан, Малайзия. Именно това ги прави така смъртоносно опасни. Фанатичите могат да бъдат контролирани, но ако при*

това те са и богати фанатичи, нещата вече се променят. По груби сметки тази организация може да разполага с най-малко пет милиарда долара. Те крият парите си и много добре умеят да правят това. Така че може би дори имат и повече (10).

Може да се каже с думите на сатирика Стивън Колбърт, че във всичко, което се приказва за финансирането на тероризма, има повече „истиноподобие“ (truthiness), отколкото истина. Той определя „истиноподобие“ като *онова, което искаме фактите да бъдат, в противоположност на онова, което фактите представляват в действителност*. В такава светлина паралелът между скритата печалба на Бин Ладен и измислените оръжия за масово поразяване на Саддам Хюсеин е поразителен. Това са съответно причините за финансовата война срещу световния тероризъм и за „смяната на режима“ в Ирак. Обичайните заподозрени във финансирането на тероризма – арабски милиардери, саудитци, ислямски благотворителни организации – се прочуха също толкова, колкото и прословутите „доказателства“ – подвижни лаборатории, алуминиеви тръби, които уж служели за обогатяване на нигерийския уран, – послужили за пробутването на инвазията в Ирак на американското обществено мнение. В опитите си да разрешат един напълно измислен проблем тези две войни в крайна сметка създадоха нов, и то твърде реален.

(1) Вж. Michael Lewis, *Liar's Poker: Rising through the Wreckage on Wall Street*, (Покерът на лъжеца: Съвземане с лег камаспрофата на Уолстрийт) Norton, New York, 1990, p. 186.

(2) Вж. Jack G. Shaheen, *Reel Bad Arabs: How Hollywood Vilifies a People* (Много лошумте араби. Как Холивуд гемонизира егун нарпог), Interlink Pub Group, New York, 2001, p. 2.

(3) Вж. Kenneth Katzman, "Terrorism: Near eastern groups and state sponsors, 2001" (Тероризъмът: групи от Близкия изток и държавни спонсори), Congressional Research Service, Washington, DC, 10 septembre 2001.

(4) Вж. Karen DeYoung, David Hilzenrath et Robert O'Harrow Jr., "Bin Laden's Money Takes Hidden Paths to Agents of Terror" (Парите на Бин Ладен поемат по тайни пътеки към терористите), *The Washington Post*, 21 septembre 2001.

(5) Вж. Jennifer Senior, "Intruders in the House of Saud" (Напранници в саудитската гунастия), *The New York Times Magazine*, 14 mars 2004.

(6) Вж. Michael Ledeen, *The War against the Terror Masters: Why it happened. Where we are now. How we'll win* (Войната срещу влагемелите на тероризма: Защо се случи? Къде сме сега? Как ще я спечелим?), St Martin's Griffin, New York, 2003, p. 41.

(7) Вж. Henry Mintzberg, *The Rise and Fall of Strategic Planning: Reconceiving roles for planning, plans, planners* (Възход и падение на стратегическото планиране: преосмисляне на ролите за планиране, планове, планиращи), Free Press, New York, 1994, p. 317.

(8) Вж. Felicity Barringer, "Terror Experts Use Lenses of Their Specialties" (Експертите по тероризма гледат през призмата на своите специалности), *The New York Times*, 24 septembre 2001.

(9) Вж. Jack Kelley, *USA Today*, съответно 26 юни 2001 г., 29 октомври 1999 г. и 30 януари 2002 г..

(10) Вж. Chris Ryan, *Greed* (Алчност), Arrow Books, London, 2004, p. 51. Жерар гьо Виале публикува най-малко две книги в същия регистър, *L'Or d'Al-Qaida* (Златото на Ал Кайда) и *Le Trésor de Saddam* (Съкровището на Садгам).

*Доцент в университета Тафтс (Меафорд, Масачузетс, САЩ). Този текст е от книгата *Propagande impériale & guerre financière contre le terrorisme* (Имперска пропаганда и финансова война срещу тероризма), която предстои да излезе на 29 септември в издателство "Ажон" (Марсилия) като съвместно издание с *Монд дипломатик*.

www.ubb.bg

**Абонирайте се за
Вашите "РАБОТНИ ПАРИ"
с необезпечен бизнес овърграфт от ОББ
до 35 000 лв., 1 ден за одобрение**

**ОБЕДИНЕНА
БЪЛГАРСКА
БАНКА**

A Member of NBG Group

Призракът на Запада парализира мисълта

АМЕРИКАНСКАТА АДМИНИСТРАЦИЯ, КОЯТО ОСНОВАВА СВОЯТА ПРЕДСТАВА ЗА СВЕТА ВЪРХУ „СЪЛЪСЪКА НА ЦИВИЛИЗАЦИИТЕ“, СИ СЛУЖИ С НЕГО И КАТО С ПЛАШИЛО, С КОЕТО ДЪРЖИ СВОИТЕ СЪЮЗНИЦИ. НЕЗАВИСИМО ДАЛИ СТАВА ДУМА ЗА ПОДЕМА НА ДВИЖЕНИЕТО НА НЕОБВЪРЗАНИТЕ СТРАНИ В ЮГА, ИЛИ ЗА СВЪРЗАНИТЕ С ЕКОЛОГИЯТА ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА НА СВЕТОВНО РАВНИЩЕ ПЛАШИЛОТО НА ТЕРОРИЗМА ПРЕЧИ НА ЛЕВИЦАТА ДА СЕ ВЪЗПОЛЗВА ОТ УНИКАЛНИ ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА ВЪЗРАЖДАНЕ.

Дени Дюкло*

АКО БЪДЕ СХВАЩАНО като едно цяло, онова, което остава от западната политика, може да бъде сведено волно-неволю до нейното брутално изражение: войната, водена от шест години насам от президента на САЩ Джордж У. Буш срещу „международния тероризъм“, и нейните конкретни проявления под формата на военни окупации в Близкия изток. Това обаче си остава „цяло“ и във въображението на въпросните западноевропейци. Дори и само чрез проекцията на парализиращата притегателна сила, която упражнява върху тях тематиката за „ислямификацията“ опасност, покривайки със своето наметало практически всички жизненоважни въпроси, пред които е изправен днес светът.

Този хипнотичен ефект, изглежда, се засилва по перифериите на империята и по-специално в Европа. Същевременно започва да отслабва в сърцевината на системата: в хода на подготовката за американските първични избори преди президентските през ноември 2008 г. слогото придобива свобода и някои от кандидатите демократи и републиканци проявяват позиции на радикална критика на Буш, чийто рейтинг в социологическите проучвания се е сринал. Множество коментатори вече без колебание призовават за безусловно изтегляне от Ирак и от Афганистан, а в хода на протестни манифестации към лакеите от администрацията на Буш се отправят ретроспективно обвинения за безсрамни лъжи пред американския народ. Междувременно в имперските провинции тонът никога не е бил по-внимателен, предпазлив, готов на всякакво разбиране и компромиси.

Вместо да се присъединят към критичната позиция, защитавана в ООН от Доминик дьо Вилпен през февруари 2003 г. и която прави чест на Франция, повечето от западноевропейските политически формации, изглежда, са разкъсвани от скрити въпроси: „Дали наистина не сме повели война между цивилизацияте?“, „Дали нашият дълг не е наистина да съсредоточим всички наши политики срещу чуждата воля, противоречаща на нашите общи интереси?“, „Дали от репресиите срещу буйствата на младите потомци на имигранти до стената, която трябва да бъде издигната, за да спира нелегалните имигранти, и от създаването на повече сигурност в обществения транспорт до съгласуването на целите на нашите военни съоръжения в крайна сметка не би трябвало да съществува само една тревога, която да обединява нашите усилия: опасението от застрашителния Друг?“ Въпреки че още преди петдесет години най-видните американски интелектуалци бяха разбрали, че този тип идеи принадлежат към миналото, също като шовинизма и стенния телефон (1), днес някакво безумно стадно чувство продължава да получава машинална подкрепа в името на един изчезнал магнетизъм.

Като резултат от това заслепение много хора станали като цяло равнодушни към човешките жертви на политиката на САЩ. Но стеснявайки всеки национален граждански форум до тази тясна ивица на комуникация, то доведе и до блокиране на способността за мислене и въображение. То възпрепятства политическата игра да се разгръне по повод на повечето от големите залози на съвременното.

ЕДИНИЯТ от най-явните признаци на това блокиране е отслабването на реалния плюрализъм на политическите представителства. Пасивно изумление на американските сенатори демократи пред „бушизма“, упадък на Канадската либерална партия, срив на Партията на Квебек, изчерпване без алтернатива на политиката на Блеър в Обединеното кралство, поражение на френските президентски избори за Социалистическата партия, също толкова много загрижена за сигурността, колкото и нейните противници, отлив на движенията на

„зелените“ или на алтерглобалистите, сливане в Италия между християнската десница и социалистическата левица, германски свещен съюз и т.н.

И наистина, как другояче да се разбира обръкването или отстъпването от конкретни позиции, освен чрез факта, че отбранителната тематика – заета поради отегчение от американската президентска политика – е изпразнила от съдържание всяка друга перспектива? Как да се разбира заиграването на „либералните“ десници с патриотични рефрен? А сред левиците – изоставянето на съдбата на множеството хора в несигурно социално положение, за да бъдат предпочетени темите, свързани със сигурността? Как да си обясним това, че завръщането на харизматични демагози (което припомня една гибелна тенденция от XX век) се случва в момента, когато програмите на политическите формации са „в страни от реалността“, словоблудни, в най-добрия случай заети с управленско налукване? Как другояче, освен с лишено от критичност възпроизвеждане на един обединителен принцип, който отдавна щеше да е изчезнал без безконечното повторение на все един и същ кръстоносен поход (антикомунистически, антитерористичен, анти-, анти-...)?

ТАЗИ първопричина за политическа зморничавост обаче не е единствената. Тя се подсилва и от същинската трудност на трите или четирите големи проблема, които това папаласко сомнамбулско имитиране прикрива. На първо място то се проявява едно явление, което в същността си е позитивно, но дразни „богатия свят“: новият подем на движението за необвързване около Бразилия на президента Лула да Силва и Венецуела на президента Уго Чавес. Латинска Америка си позволява луска да припише стойност на историческа съдба на старата кубинска революция. И действително, независимо от негативната представа на европейските интелектуалци за *болния диктатор* Фидел Кастро, те, изглежда, не осъзнават колко голямо възхищение изпитват към него сдружените южноамерикански сили затова, че е съумял да постави началото на трайно отслабване на североамериканското владичество. Поуката обаче е ясна: когато ежедневно в Ирак загиват американски войници, за службите на Буш е трудно да подклаждат поредния преврат в Латинска Америка. Нещо ново се случва, което означава и за европейските страни „ново разпределение Север-Юг“ на неправителствените организации, което не е само резултат от филантропичната добра воля на активистите. Дали нашето колективно несъзнателно на „богаташи от Севера“ не ни възпрепятства да стигнем по-бързо до признаване на това колкото политическо, толкова и икономическо явление.

В ПО-ШИРОК ПЛАН, защо изобщо не искаме да разпознаем в това желание за пренасочване на ресурси, които досега са били източвани от други места, една множественост на подходи, където „справедливост“ съответства на „образование на място“ и „съпротива на метрополията“, а следователно, поне като тенденция, на възникващо зачитане на местното общество? Да не забравяме, че последното е жертва на техническо-икономическата лавина, която продължава да влече множеството към злощастията на гигантските агломерации. И че само една контролирана от Юга финансова подкрепа (а не днешният програмиран упадък на Международния валутен фонд и на Световната банка до идеологически израстъци на пенсионните фондове) може да противостои на наложената миграция, причина за най-страшните днешни неравенства.

На второ място, когато Г-8 – този спектър, разиграван от САЩ и няколко достатъчно близки негови приятели – незабавно постига единодушие по най-минималистичната интерпретация на затоплянето на климата, тази солидарност е знак за това до каква степен всъщност не сме готови да приемем промени, които биха ни отдалечили от нашия стар идеал за живот и неговата показност, която е направо оскърбителна за останалата част от света.

Същевременно сериозното признаване на тази заплаха би предположило незабавен и съществен ангажимент от страна на САЩ за намаляване на необузданото им потребление на енергия, съчетано с абсурдно замърсяващ начин на живот и което води до нажежаване – във всякакъв смисъл на думата – на новите „резервоари за работна ръка“. Впрочем, достатъчно би било да се измени дори само политиката спрямо петрола в САЩ (както чрез данъци малко се вдигне смешно ниската цена на бензина за американците), за да се разреши немалка част от проблема с въглеродния двуокис за десетилетия напред и да се ускори модернизацията на влакове, трамваи и нови енергийни източници. Подкрепата на Белия дом за гротескното „решение“ с агрогоривата (което води до краткосрочна надпревара в цените... на основните хранителни продукти, които вече ще бъдат конкурирани от производството на етанол!) би трябвало да наведе на мисълта за неотложно създаване на център за предложения, алтернативен на механизма, все още съсредоточаван от САЩ. Но само няколко страни, твърдо решени да дадат пример заедно, независимо от затворените международни машини и в страни от несъзнателната привлекателност на старото „западно“ предложение, ще могат да създадат тук една заслужаваща доверие сила.

И тук обаче всичко се развива така, сякаш всички „имперски провинции“, в които левиците и десниците са заели нови позиции, се притичват на помощ на един миниатюрен (и все по-невероятно богат) американски елит, за да забранят на американската държава да промени насоката си и да възпрепятстват американците – които са били изобретателни и динамични винаги когато над тях не са тегнели ограничения – най-накрая да се развихрят по повод на екологичното предизвикателство. Призракът на един монолитен Запад все така възпира дори самата мисъл за създаване на специални съюзи между богатите страни, решени да проявят зряла свобода, като напредват по-бързо по пътя към екологичната революция. И ако Бразилия на Лула дръзва да поеме по пътя на политиката за солидаризиране на страните в икономически възход, то какво пречи на Канада, Швеция, Ирландия, Финландия и т.н. да застанат начело на един решителен екологичен прогрес, дори когато Япония и Норвегия с техните китове, Русия с нейния газ, Америка с консуматорските си ексцесии или Франция с ядрената си енергетика продължават да се ослушват?

И накрая, именно същият този непробиваем образ на западния блок, станал вече свенливо подсъзнателен, пречи на логиките за „национална идентичност“ или за *national security* (национална сигурност) да отстъпят пред едно виждане за разцвет на общуването между културите, което да не се свежда до педагогическата страна на репресивното недоверие и да не ограничава научното въображение само до военно-полицейските предизвикателства, като се започне от биометричния контрол на човешкото население и се стигне до неизчерпаемия „гер“ за „междувъздушна война“, разширена или не до „руския съюзник“.

КОГА и тук ще дочакаме започването от няколко храбри страни – гледаме например към Франция – на световни инициативи за контриране на старото изкушение да се подчиняват научните изследвания на цели, определени от няколко манипулатори, и за пренасочване на

учените обратно към новите жизненоважни въпроси, като например в областта на хуманитарните науки – формите на антропологична, политическа и демократична легитимност, които биха били подходящи за едно формиращо се общество-свят; в областта на технологичните науки – необходимият отказ от големите енергоемки системи, които би позволили утре на местните, градски, регионални общества да осигурят своята хранителна и енергийна автономия, без да се дистанцират от световния разговор, направен възможен от мигновеното движение на информацията?

И така, дори най-примитивният рефлекс на защитна солидарност вече не успява да прикрие въпросите, които днес придобиват неотложно планетарно измерение:

- възпросът за онова, което вече няма уклонливо да наричаме просто „природа“, тази основа на земния живот, станала главно място на съпротива срещу страстното преследване на миража на паричната стойност;

- възпросът за „културата“, идентичността и творческа, но също и научна, и която представлява – най-малкото наравно с днес технологизираното материално производство – обширен свят на основополагащи дейности, чиято отворена логика не може да бъде подчинена на промишлената или финансовата доходност, без това да постави в смъртна опасност цивилизованото и в по-голямата си част демократично човечество;

- и накрая, критичният въпрос за по-автономните общества по отношение на „техно-хрематистичния вихър“ (2), които ще се превръщат занаятчици в източници на по-устойчива заестот, по-малко енергоемка и по-малко замърсяваща икономическа дейност, а също и на политически „разговори“, които да са полезни до гражданите.

Природа, култура, общества: независимо че тяхното жизненоважно съдържание остава непостижимо за самовлюбените игри на социо-държавните или държавно-либерални партии, тези три стълба на една планетарна политика изискват своето. Трите мащабни логиките – екологична, културна и обществена, – които са единствените способни да осигурят уравновесен човешки плюрализъм, увеличават капацитета си за намеса... и вече очакват само своите верни рицари.

Нахлуването на тези залози все още не е преобразило световната сцена именно поради отблясъците, които хвърля върху нашето политическо зрение – докога ли? – тази гаснеща звезда – Западът, вкопчен в последната си ударна мощ: своите гигантски финансови инвестиционни фондове, които сами по себе си представляват сума, двайсет пъти по-голяма от сбора на националните БВП. А един ден те все пак ще трябва да се вляят вече не там, където се експлоатират светът, а по-скоро там, където живеят хората.

(1) Вж. Daniel J. Boorstin, *L'Image ou ce qu'il advint du rêve américain* (Образът или какво стана с американската мечта), Julliard, Paris, 1963

(2) Хрематистичката спореж Арисотел е упражняване на доходоносна търговия, което в крайна сметка забравя своя предмет: размяна на стоки и блага, които да са полезни на хората.

*Социолог, ръководител на проучвания в Националния център за научни изследвания (CNRS), Париж. Директор на публикацията: *Pourquoi tardons-nous tant à devenir écologistes?* (Какво чакаме още, за да станем еколози?), L'Harmattan, Paris, 2007.

Макао между хазарта и непогчненението

Подобно на Княжество Монако, Макао се разраства, като се строи навътре в морето. Градът остава незасегнат от резките промени в Китай. Той премина под контрола на Пекин през декември 1999 г. и е изправен пред свои проблеми: съперничеството между собствениците на казина, дошли от Лас Вегас, които имат гигантски проекти. Някои от тях имат дори амбицията да наемат от Китай цял един крайбрежен остров. Недостигът на работна ръка в този „ад на хазарта“ се явява сериозен проблем.

Ани БУРИЕ*

КОГАТО ФЕРИБОТЪТ БАВНО се приближава до кея, забелязваме тесен провлак, заобиколен от два дълбоки залива. На това място португалските завоеватели с помощта на китайски работници са построили митичния град Макао. Някога се е наричал А-Ма-Гао (Заливът на А-Ма), в чест на млада богиня, която според легендата спасява стотици рибарски лодки, попаднали в страшна буря – често срещано явление в тропическия район в южната част на Китай.

Върху тази продълговата ивица земя, наподобяваща стъбло на цвете, потомците на някогашните рибари и лисабонските моряци са съградили град с две лица. По брега на морето – кули, казина, паметници и дори квартал от умалени копия на африкански селища, европейски столици и къщи от американския Юг.

Крайбрежната част на града е една фасада – декор от небостъргачи и рекламни билбордове – лош пример за модернизация по китайски. Най-големият недостатък на този лунпарк на тропиците е фактът, че скрива другото лице на острова, един истински скъпоценен камък, стария Макао – мистериозен, непокорен, разточителен.

За участта на този уникален град е писано по-малко, отколкото за тази на Хонконг (1). След като през 1999 г. бившата португалска колония е обявена за Специален административен район (САР) на Китай, нейната роля нараства подобно на тази на Хонконг: същата динамичност, същият успех, същият статут, основаващ се на принципа „една страна, две системи“. Градът се ползва с данъчна и митническа независимост, запазил е и собствената си валута – патака, обвързана с хонконгския долар. Външната политика и отбраната му са подчинени на Китай. На теория Пекин предоставя политическа автономност на своя САР, но на практика упражнява напълно осезаем и невинаги дипломатичен натиск.

След завръщането си към Китай Макао – „Меката на хазарта“, царството на игралните зали и залаганятия, не крие амбицията си да се превърне в световна столица на този доходоносен бизнес. Залогът е печеливш! През отминалата година Макао обявява приходи от 7,2 милиарда американски долара (5,3 милиарда евро), докато тези на съперника му Лас Вегас са 6,6 милиарда (4,8 милиарда евро), което го принуждава да отстъпи първото място през април 2007 г. По данни на Секретариата на Министерството на финансите на Макао данъците върху оборотите на всички казина възлизат на 73,9% от бюджета на правителството (2).

Опияняваща еуфория и изобилие от проблеми

ОТ 2002 ГОДИНА полуостровът с площ 28,2 кв.км полага неимоверни усилия, за да успее в начинанията си. Това не би било възможно без две решителни мерки, предприети от Китай. Най-важната от тях е, че през декември 2003 г. е премахната забраната за частни пътувания, която на практика затваряше китайците в родните им градове. Вследствие на това през последната година градът бе посетен от 12 милиона туристи от континента, а казината отчетоха огромен скок в доходите си.

Тази правителствена мярка беше предшествана от друго немаловажно решение – премахване през 2001 г. на монопола върху казината, който португалското правителство бе предоставило преди четиридесет години на милиардера Стенли Хо. Вследствие на това големи имена в Лас Вегас като „Уин“, „Сандс“, „Ем Джи Ем Мираж“, се втурнаха за

лицензи, които им дават право за експлоатация на игралните зали и прилежащите им хотели, ресторанти и барове. След откриването на комплекса „Сандс“ през 2004 г. чуждестранните инвестиции се умножиха и се реализираха огромен брой проекти. Комплексът „Уин“ например, открит през 2006 г., разполага с казино с двеста игрални маси, хотел с шестстотин стаи и много ресторанти. Оценен е на 1,2 милиарда долара.

Очевидно съществуващите игрални зали не са достатъчно. Макао има още амбиции и възнамерява да строи в Южнокитайско море, защото липсва територия. Най-добър пример за това е мегапроектът за Котай, съкратено название на островите Колоан и Тайпа, разположени срещу полуострова в устието на Перлената река. На това място една ивица суша е отвоювана от морето. Върху тази изкуствено създадена площ от 4,7 кв. км. един след друг като гъби никнат търговски центрове, хотели и дори стадион. На това място милиардерът Шелдън Аделсон е построил гигантско копие на своя Венециан в Лас Вегас – екстравагантно подобие на Венеция с канали, гондоли и дори Палата на дожите. Със своите 750 игрални маси казиното Котай Венециан ще бъде най-голямото в света. Част от комплекса, оценен на 2,3 милиарда долара (1,7 милиарда евро) е и хотел с 3000 апартамента.

В настоящия момент четиринадесет казина, разположени на суша и море, работят денонощно. Умълчани, играчите непрестанно залагат, затворени в зали, обляни единствено от неоновата светлина. Клиентелата е все по-млада. Голяма част от нея са обикновени хора, за разлика от постоянните посетители на старите казина. Както констатира Ерик Сотед, изследовател в института Ричи и главен редактор на местното списание *Чайниус Крос Кърънтс: Играта промени коренно характера си след навлизането на американските лицензи в хазартната индустрия на Макао. Навлизаме в ерата на масов хазарт. Досега печалбите се осъществяваха от залозите на големите играчи, укрити в частните салони, които започваха с първоначални мизи от порядъка на 100 000 евро. Вече се играе групово, с малки суми, открито и безстрашно. Тази промяна дава възможност на Макао да се разраства и е предпоставка за развитието и на други дейности като бизнестуризма.*

В действителност, привличането на крупни американски инвеститори помага на управляващите да упражняват по-стриктен контрол на неlegalните лотарии и тайните игрални зали. Моделът на казината в Лас Вегас – законни развлечения в свободното време, е в съзвучие с новата политика на Макао. Вече не се различа единствено на пристрастените играчи, а на случайни клиенти, които залагат няколко жетона във времето между сутрешния пазар и вечерния спектакъл на травеститите.

Необикновеното разрастване на града вече предизвиква съмнение относно възможността му за адаптация към рязката промяна. Наистина, никой не би могъл да предвиди последствията от тази масова еуфория. Възникналите проблеми поставят правителството в трудна ситуация. Най-голямото неудобство е недостигът на персонал. Жителите на Макао са 465 000, а са необходими още 200 000 служители, за да се задоволят нуждите на казината. Забраната за внос на работна ръка от континента рискува да парализира ритъма на града. Съществува една възможност, която Ерик Сотед нарича *емиграция на принципа на махалото*. Това означава хора, които живеят от другата страна на границата, да имат право на престой в рамките на работния ден. Тази система е съществувала в Макао през XVI и XVII век.

Пекин обаче не одобрява тенденцията Специалният административен район (САР) да се превърне в притегателен център за милиони имигранти, прииждащи от западните провин-

ции, за да търсят работа на юг. Новодошлите няма да бъдат подчинени на китайските закони, а на тези в Макао, тъй като е постигнато споразумение между централното и местното правителство още петдесет години да се запази правната система, съществувала в бившата португалска колония. Това би предизвикало неприятни сътресения.

Администрацията на САР е изправена и пред още едно предизвикателство – спекулата с недвижими имоти, която е превърнала някогашното тихо градче на рибари в неспокоен град с учестен пулс. Тази промяна е извършена едва за четири години, докато на което и да е друго място ще са необходими десетилетия. За да построи огромните комплекси, градът има нужда от пространство. Недостигът на територия е причина цената на терените и тази на наемите да направят скок, съпоставим само с този на печалбите от хазарта.

Спекулата с недвижими имоти принуди голяма част от жителите на града да напуснат домовете си срещу незначително обезщетение. Тази промяна хвърля в смут хората, свикнали от векове да живеят в близост до морето. Голям брой семейства са принудени да купуват нови жилища на цени тройно по-високи отпреди четири години. Правителството търси решение на проблема, като строи социални жилища, но на все по-отдалечени места – от петнайсет до трийсет километра, – както е случаят с новопостроените в Тайпа, които се дават под наем на достъпни цени. За да се облекчи недостигът на терени, властите са предложили на Пекин да наемат за дълъг период необитавания засега остров Хенгкин, който се намира на запад от Макао, в непосредствена близост до брега.

Този бум на строителство на казина за народа е нож с две остриета, обяснява социоложката Емили Тран, професор в Макайска университет. *От чисто икономическа гледна точка е ясно, че привличането на американски инвестиции е предпоставка за подобряване на благосъстоянието. Безспорно е също, че местните жители имат повече възможности да си намерят работа в сравнение с положението отпреди пет години. Покупателната способност на населението също расте. Качеството на живот се подобрява, както и социалната*

политика на правителството. Държавните обществени услуги нараснаха значително: средното образование е безплатно, а здравното обслужване е едно от най-добрите в Азия.

Някогашната лунатична колониална система има лоша слава – мафия, проституция, паралелна икономика. Пристигането на американските хазартни магнати не променя особено нещата. *Сивата икономика продължава да играе важна роля, твърди госпожа Тран. Неотдавна бяхме свидетели на скандала с Банка Делта Азия, която беше закрыта, след като Вашингтон я обвини, че е убежище на лични банкови сметки на севернокорейските ръководители и че служи за параван на нелегален трафик на оръжия (3). И това не е всичко. Съществува трафик на дрога и нелегален трафик на работна ръка от чужбина, а също и на китайски момичета, набирани в отдалечените провинции, където безработицата е голяма. Трафикантите им обещаваат работа в казината и веднага след като пристигнат в Макао, конфискуват паспортите им и ги принуждават да проституират, за да си платят прехвърлянето.*

За да подобри имиджа си, Макао разчита на големи спортни събития, като организиране на автомобилни състезания „Гранд При“, както и бизнестуризм, за който допринасят множество панаири и търговски изложения. В тази връзка обявяването на 2007 г. за Година на културното наследство позволи да се постави акцент върху една сфера, която да покаже, че в тази страна има и други ценности освен казината и лъскавите небостъргачи.

(1) Вж. статиите за Хонконг в *Монд дипломатик*, юли 2007 г.

(2) През първите четири месеца на 2007 г. данъчните такси достигнаха 1,13 милиарда долара (0,8 милиарда евро), което е покачване с 46,8% за една година.

(3) Международните разследвания не успяха да докажат състоятелността на американските обвинения.

Бленуваните стратегически

На 2 август руска експедиция заби знаме по вертикала на Северния полюс и така отново разпали тихата борба, която се води в Арктика. Правейки големите северни пространства по-достъпни, затоплянето на планетата би трябвало да позволи в бъдеще там да се развиват нови икономически дейности. Освен Русия, САЩ и Канада, Норвегия и Дания също си оспорват правата върху тези морски дълбини, които вероятно крият много големи запаси от течно гориво.

Доминик Коп*

ДЕВЕТ ЧАСА под леда... На 2 август 2007 г. две руски миниподводници "Мир-1" и "Мир-2" изплуваха на повърхността, след като забиха руско знаме от неръждаем титан по вертикала на Северния полюс на 4261 метра дълбочина. Нещо безпрецедентно в световната история. На борда на "Мир-1" Артур Чилингаров, вицепрезидент на Думата и виден полярен изследовател, споделя своето откритие: *Има жълтеникави камъни. Не се вижда никакво живо създание от дълбините, след което добавя: Да докоснеш дъното на такава дълбочина, е все едно да направиш първата крачка на Луната.* Който има уши...

Точно така. На повърхността няколко водовъртежа завихрят тъмните и ледени води. От руска страна не крият своята радост, но тази политика, която поставя сперниците им пред свършен факт, предизвиква известно раздръжение сред последните. Канадският министър на външните работи Питър МакКей заявява с ирония: *Не сме в XV век. Не можете да обикаляте света, да забивате знамена и да казвате: "Тази територия е наша"* (1). От американска страна говорителят на Държавния департамент Том Кейси му приглася: *Да забиеш знаме на дъното на океана, няма никаква юридическа стойност.*

Арктика е море, заобиколено от суша, един вид "Северно Средиземноморие". Магнитният и географският полюс са някъде сред водите. Затова е трудно те да бъдат достигнати, въпреки че морето е постоянно замръзнало. Ръководена от руския институт за изследване на Арктика и Антарктика и осъществена в рамките на Международната полярна година, която бе открита през март, тази руска експедиция изпълняваше двойна мисия: да наблюдава промените в температурите и солността, скоростта на водните течения и най-вече да предостави доказателство за сходната структура между подводния и руския континентален шелф.

Научен подвиг

СЕВЕРНИЯТ ПОЛЮС се намира в международни води и принадлежи на всички. Следователно на никого. Статутът му се определя от Конвенцията на Организацията на обединените нации по морско право, според която морските води, намиращи се извън национална юрисдикция, са "общо богатство на човечеството". Тази конвенция, подписана през 1982 г. в Монтего Бей (Ямайка) и ратифицирана в края на 1994 г. (2), фиксира границите на териториалните води на всяка страна на 12 морски мили (22,2 км) разстояние от бреговете ѝ, а изключителната ѝ икономическа зона, включваща подводните богатства, – на 200 мили (360 км). Все пак тази зона може да бъде разширена, ако външните граници на континенталния шелф се простират по-надалече. Ето защо, ако Москва успее да докаже, че хребетът Ломоносов – подводна верига с дължина 2000 км, която се разпростира под полюса и свързва Сибир с канадските острови Елсмер и Гренландия – принадлежи геологически към руската територия, тя ще може да изследва дъното. Освен че този научен и технологически подвиг носи престиж, с него са свързани и други интереси.

Според проучване на американската правителствена агенция "Джеолоджикал сървей" 25% от световните запаси от течни горива се намират на север от Полярния кръг (3). Ново Елдorado, към което страните от крайбрежната линия – Русия, САЩ, Канада, Норвегия, Дания, Финландия, Швеция и Исландия – биха могли да предадат своите претенции и да го изследват с презумпцията, че то е "продължение на техния континентален шелф".

*Журналист

Дълго време Русия бе единствената, която се опитваше да наложи правата си там. През декември 2001 г. Москва вече отправи първата си молба към комисията на ООН, отговаряща за границите на шелфа. Последната настоя за допълнителни изследвания, в които се включиха "Мир-1" и "Мир-2". Досега "международната общност" не виждаше особен икономически интерес в тези огромни ледени пространства. Само че запасите от газ и петрол се изчерпват, а и глобалното затопляне прави Северния полюс... по-привлекателен. Въпреки че мненията им по отношение на причините за това явление се разминават, учените са единодушни, че арктическите ледове се топят. Според проучване на "Арктик Клаймат Импакт Асесмънт", публикувано през 2004 г. (4), 988 000 км² от ледената покривка, която представлява близо два пъти територията на Франция, са се разтопили през последните тридесет години. За в бъдеще топенето на ледовете (5) би направило възможно добиването на нефт и руди (диаманти, злато, сребро, олово, мед, цинк). Едно невероятно богатство изплува от дълбините.

Тези находища са още по-атрактивни поради факта, че се намират в много по-стабилна геополитическа зона от Близкия изток. Така Северният ледовит океан предлага начин да бъде заобиколена Организацията на страните износителки на петрол (ОПЕК) и гарантира на страните, разположени по бреговете му, енергийна стабилност и дори възможност да отговорят на нарастващото търсене от страна на новопопявящи се световни сили като Китай и Индия. Зоната, към която Москва има претенции, представлява тригълник с площ 1,2 милиона км², свързващ Мурманск, Чукотка и Северния полюс. В тези води имало над 10 милиарда тона течно гориво, колкото са и запасите на Персийския залив.

САЩ, които до 2015 г. би трябвало да осигуряват сами едва 30% от потреблението си на петрол – докато днес този процент достига 40 – се готвят да внесат молба да им бъде дадено право да притежават крайбрежна зона от 600 мили (965 км) близо до бреговете на Аляска. Но един солиден "айсберг" им е препречил пътя: те не са ратифицирали Конвенцията на ООН по морско право, без която всяка териториална претенция е неоснователна. Ето защо ратифицирането ѝ е приоритет за администрацията на президента Джордж У. Буш.

Междувременно американска експедиция се е насочила към Северния полюс. Друга експедиция, американско-норвежка, изследва хребета Нансен-Гакел, разположен между Сибир и Гренландия. Дания изпрати на 12 август екип от учени, който да се опита да докаже, че хребетът Ломоносов е продължение на Гренландия. Тези операции също се вписват в рамките на Полярната година, целяща задълбочаване на научните изследвания и развитие на международното сътрудничество. Научният интерес е реален. Впрочем, на последната среща на Г-8 неслучайно на едно-единствено работно заседание бе разгледан проблемът за промените в климата и този за използването на природните ресурси.

Друг важен интерес, и той свързан с глобалното затопляне, е постепенното отваряне на нови пътища. Северозападният плавателен път, който се простират по дължината на Канадското крайбрежие, би скъсил със 7000 км разстоянието от Европа до Япония и с 8000 км това между САЩ и Китай. Затова всички погледи са насочени към него.

Северозападният път обаче е обект на спор (6). Европейският съюз и най-вече САЩ оспорват правата на Отава върху него. Вашингтон счита този канал, който минава между канадските острови и свързва Атлантическия с Тихия океан, за международен плавателен път. Отава пък твърди, че той е част от териториалните ѝ води и защитава със зъби и нокти както своята "териториална цялост", така и "околната среда".

Китай, Япония и Корея, които не са чак толкова близо до айсбергите, започнаха да строят кораби с подсилен корпус за плаване сред ледовете... Прогнозите сочат, че трафикът на товари в северната полярна област би трябвало да се увеличи от 3 милиона тона през 2005 г. на 14 милиона през 2015 г. (7). Тенденция, която е потвърдена от доклад на американската Комисия за изследване на Арктика (8): той предвижда, че водите до бреговете на Канада вероятно почти няма да бъдат покрити с лед през летните периоди след 2050 г., дори след 2030 г., според най-песимистичните прогнози, или най-оптимистичните, в зависимост от гледната точка...

Исправена пред тази перспектива, Канада не мисли да стои на брега и да гледа безучастно корабите. Изготвеният през 2006 г. план "Арктика" на министър-председателя Стивън Харпър предвижда въпросната територия да бъде следена от безпилотни самолети за наблюдение с широк радиус на действие, да бъдат закупени три супер ледоразбивача и построено дълбоководно пристанище (в Нанисивик, близо до началото на северозападния плавателен път) и военна база (в Резолут Бей, на остров Корнуолис, също в близост до митичния път). След речта му обещаните три ледоразбивача изчезнаха от бюджета, но пък за сметка на това в началото на юли 2007 г. започна строеж на 6-8 патрулни катера, снабдени с оръдие.

Плахи гласове се нагизат сред препирнята

ОТ СВОЯ СТРАНА, Вашингтон предвижда закупуването на три нови ледоразбивача. Дотация в размер на близо 17 млн. долара за нуждите на бреговата охрана също е предмет на обсъждане в Конгреса. Руснаците са подготвени. Те вече разполагат с шест ледоразбивача, които да патрулират през цялата година. САЩ имат един такъв, а Канада – нито един.

Русия вероятно никога не си е мислила, че едно забиване на знаме ще ѝ осигури някакви права над въпросната територия. Но този жест показа, че Москва е един от главните герои в пиесата, в която са заложени природните богатства, науката и морският трафик на XXI век. Далечният Север предлага във всички свои аспекти повече от обещаващи перспективи, ала съществува риск това развитие да ни излезе скъпо. Ако този напредък не се постави в ясни и строги рамки, всички ще понесем последиците, а Арктика очевидно е най-уязвима.

По-скоро пасивни наблюдатели на бурята, която се вихри на техните ловни и риболовни територии, коренните жители на Русия, Канада, САЩ и Гренландия почти нямат право на глас. Те присъстват в Съвета на Арктика (9) само в качеството си на постоянни участници, а не на държави-членки, тъй като не представляват отделна нация. Норвегия, която председателства този съвет от 2006 г., се опитва все пак да постави акцент върху опазването на природата, подялбата с местното население на добитите суровини,

опазването на техния начин на живот, както и върху екологията и трайното развитие. Това е обнадяващо, но дали е достатъчно?

За разлика от Антарктика в Далечния Юг, Арктика не се вписва в международни законодателни рамки, които да ѝ осигуряват някакъв статут или закрила. Ратифицираният още през 1961 г. договор "Антарктика" (вж. *карето на стр.13*) посвещава континента на мира и науката и забранява там всякаква военна или ядрена активност. Отначало тези нормативни разпоредби не казваха нищо по въпроса за използването на природните богатства, но след това бяха допълнени от мадридския протокол. С влизането си в сила през 1998 г. той обяви зоната под 60-ия паралел за "природен резерват" и забрани минодобива там до 2041 г., дори след това, понеже тази забрана може да бъде подновявана многократно и вдигната само с единодушното съгласие на всички страни.

Нищо подобно на Северния полюс, тъй като там колосалните интереси се разиграват в изключително напрегнат геополитически контекст. Руско-американските отношения са по-лоши от всякога, откакто Вашингтон обяви разполагането на система за противоракетна отбрана в Източна Европа (10). В Северна Америка също няма много поводи за радост. Отношенията между Канада и САЩ далеч не са най-добрите и всяка от

(1) 2 август 2007 г., частен телевизионен канал "Канейгуан Телевижън" (CTV).

(2) Русия я ратифицира през 1997 г.

(3) Не трябва да се избързва със заключенията: същата агенция бе видяла в Каспийско море нов Кубейт преди залежите да се окажат 8 пъти по-малку от прегварштените прогнози.

(4) <http://amar.no/asia>

(5) През 2004 г. първите резултати от международната мисия "Експедиция в сърцето на Арктика", в която участваха 16 европейски страни плюс САЩ и Япония, показаха, че преди 55 милиона години климатът в Северния полярен кръг е бил субтропичен. Така на Северния полюс отначало е имало море, което след това е било скрито от ледове.

(6) Причина за друг конфликт е широкият само 100 м остров Ханс в самото начало на северозападния плавателен път, който Канада и Дания си оспорват вече повече от 30 години. Норвегия и Русия пък не могат да се разберат къде минават морските им граници в Баренцово море. Москва оспорва и съветско-американския договор от 1990 г. за Беринговия проток.

(7) По същата тема вж. Claude Comtois et Caroline Denis "Le potentiel de trafic maritime dans l'Arctique canadien", ("Възможностите за морски трафик в канадския ледовит океан"), université Laval, Montréal, 2006.

(8) www.arctic.gov/publications.htm

(9) Създаден през 1996 г. в Отава, Съветът на Арктика се опитва да утвърждава трайното развитие в областта на икономиката, социалната политика и екологията. Той обединява министрите на външните работи на петте страни от крайбрежието плюс Финландия, Исландия, Швеция, както и различни международни и неправителствени организации.

(10) Вж. Оливие Зажек, "Американската противоракетна фикс-идея", *Монд дипломатик*, юли 2007 г.

Минало и пасиви

АМЕРИКАНСКОТО УНИВЕРСИТЕТСКО ЕЛДОРАДО НЕ СПИРА ДА ОЧАРОВА СВЕТОВНИТЕ ЕЛИТИ, ЗАСЛЕПЕНИ ОТ УЧРЕЖДЕНИЯТА С ГОЛЕМИ ДАРЕНИЯ, БЛЯСКАВИТЕ СГРАДИ И БИБЛИОТЕКИТЕ, ПРЕПЪЛНЕНИ С КНИГИ. МАКАР ПО ВРЕМЕ НА ДЕСЕТИЛИТИЯТА СЛЕД ВОЙНАТА ДА БЕШЕ НАСТЪПИЛА ИЗВЕСТНА ДЕМОКРАТИЗАЦИЯ ВЪВ ВИСШЕТО ОБРАЗОВАНИЕ, УНИВЕРСИТЕТСКАТА СИСТЕМА ВИАГИ Е ТЪРПЯЛА СТОТИЦИ БЕЗПАРИЧНИ И СЛАБО ТЪРСЕНИ УНИВЕРСИТЕТИ – ОСВЕН ОТ БЕДНИТЕ СТУДЕНТИ, ОТХВЪРЛЕНИ ОТ ЕЛИТНИТЕ ФАКУЛТЕТИ. ТОВА ЛИ Е МОДЕЛЪТ, ЗАМЕЩАЩ ПОНЯКОГА “РАЗНООБРАЗИЕТО” С РАВЕНСТВОТО, КОЙТО ИЗКУШАВА ЕВРОПА И ОСОБЕНО ФРАНЦИЯ СЛЕД ИЗБИРАНЕТО НА НИКОЛА САРКОЗИ В ЕЛИСЕЙСКИЯ ДВОРЕЦ (ВЖ. СТР. 16)

Кристофър Нюфийлд*

ПРЕЗ по-голямата част от своята история университетската система на Съединените щати е имала мисията да допринесе за икономическия и социалния прогрес, който в Европа е зависел от държавата-закрилица. Тази роля на социална интеграция постепенно е изоставена. С всеки изминал ден университетът все повече се превръща в източник на работна ръка и в организация, обслужваща предприятията. Но независимо дали става въпрос за конкурса “Елит 10” в Германия или за “реформи” във Франция, критериите, използвани за създаване на европейско университетско пространство (вж. статията на стр. 16), се вдъхват по-скоро от недостатъците на американската система, отколкото от нейните качества.

В Съединените щати, в гъмжило без истинска структура или централна администрация, единственият съществуващ критерий е една съществена класация на “добри” и “лоши” университети. Във всяка област има по няколко “добри”, чиято репутация се дължи не толкова на качеството на програмите, колкото на историческото минало на учебното заведение, на нивото му на подбор, на средствата и на известността на преподавателите в него. Стойността на един “колеж” (вж. карето на стр. 15) се измерва основно с трудността при влизането в него. Харвард (Масачузетс) и Станфорд (Калифорния) например приемат един от десет кандидати. Подобни цифри, разпалващи жаждата и впечатляващи чрез представата за превъзходство, която разпространяват, вдигат “котировката” на едно заведение. Така се развива цяла индустрия покрай университета, която помага на бъдещите студенти да подготвят входното интервю в избраното от тях училище и да направят автобиографията си по-привлекателна. Около 20% от студентите, приети в големите университети, са прибягвали до услугите на личен инструктор, който може да струва до 30 000 долара (22 300 евро)...

В действителност, само тридесет и пет университета приемат по-малко от един студент от четирима (1); първите сто приемат един от двама, мнозинството е достъпно за всички. Вместо да гарантира общото качество на преподаването, тази система на подбор оправдава важноста на средствата, отпускани на елитните учреждения, които представляват само 1-2% от всичките. Десетте най-облагодетелствани са си разпределили половината от увеличението на частните дарения за 2006 г. (2); калифорнийският университет Станфорд, който вече притежава капиталови дарения (endowment) в размер на 14 милиарда долара, наскоро започна кампания, за да събере още 4,3 милиарда долара. Както виждаме, подборът позволява най-вече да се осигурят за един малък елит почти неограничени средства. Това по някакъв начин е неформална американска версия на френските “гранд з екол” (3). “Следването в колеж”, което дълго време беше типична обща черта на американското общество, днес се явява лупа, разкриваща неравенството в социалната система (вж. статията вдясно).

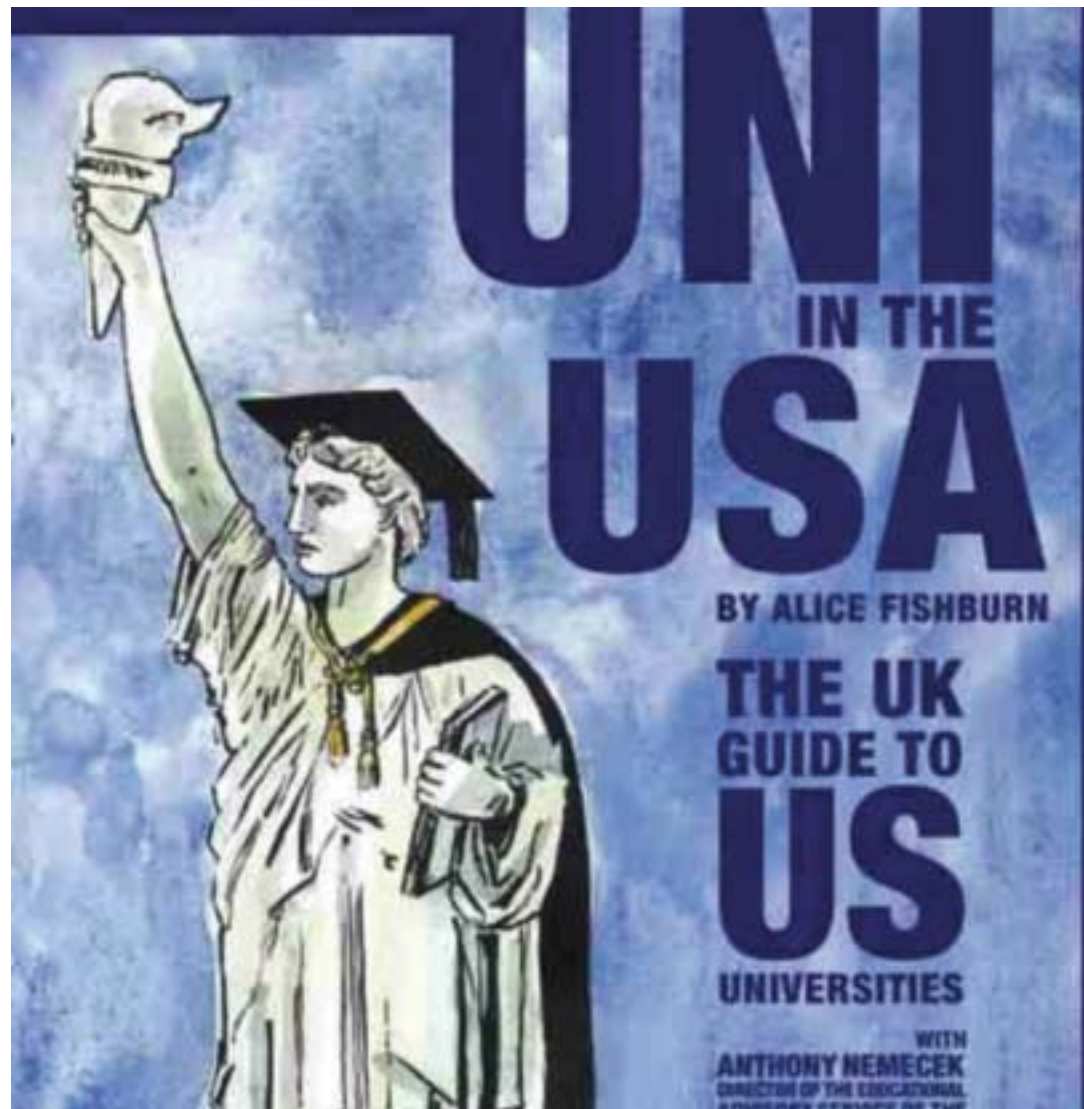
Това положение коренно се различава от годините на просперитет след Втората световна война. Тогава Вашингтон възлагаше на държавните университети мисията да намалят неравенствата. От 1945 г. насам Съединените щати създадоха множество държавни училища, предназначени да увеличат сериозно достъпа на народните слоеве до висшето образование. Така там се порождаше социално единство. Между 1940 г. и 1970 г. броят на студентите стана от 1,5 милиона на 8 милиона. През следващите тридесет години тази цифра се удвои.

Колкото и да е парадоксално, но отчасти тази “егалитарна” скоба се дължи и на Студената война.

* Професор в Калифорнийския университет – Санта Барбара, автор на *The Post-Industrial University: The Culture Wars and the Unmaking of the American Middle Class, 1980-2005* (Постиндустриалният университет: културните войни и изчезването на американската средна класа, 1980-2005) - прегледна публикация.

В антикомунистическия и антисоциалистически политически климат университетът стана идеалният инструмент за замаскиране на социалната структура на страната като йерархия, основана на лични качества. Това позволи да се загърби всякаква политика с открита работническа или егалитарна насоченост: университетите бяха призвани не толкова да обучат една “работническа класа”, колкото да я превърнат в армия “от труженици на знанието”, служещи на американския бизнес. В тази перспектива известен брой политики решиха да увеличат държавните разходи и федералното правителство да финансира щедро “колежите”, приемачи ветерани от войната. То също така използва съветската военна заплаха, за да оправдае отдаването на големи кредити за изследване: бюджетът на Националната научна фондация (4) се увеличава стократно между 1952 г. и 1962 г. ...

Така американският университет дължи една голяма част от репутацията си по света на непризнания процес на социализация на разходите за развитие на страната. Първо бяха впечатляващо високи скокове на кредитите, отпускани за висше образование: не 5% или дори 8%, а 25%, та дори и 100%. Толкова зрелищни, колкото и неравни, тези скокове засилваха ентузиазма на университетски-

те среди, даваха нов смисъл на тяхната задача и позволяваха да се набавят необходимите средства за изпращане пред трудностите, срещнати по пътя. Тази манна представляваше и невероятен шанс за милионите студенти, идващи от семейства, където никой не е имал достъп до висше образование.

Това благоприятства едно политическо събуждане у народните класи, осъзнаване на тяхната сила и желание да коват сами съдбата си.

Университетът осъществяваше също сливането между обучението и научните изследвания.

„Многообразието“ срещу

СЕРЖ АЛИМИ

НА 9 АВГУСТ т.г. във Вашингтон Министерството на правосъдието обяви, че 49% от всички 16 500 жертви на убийства в САЩ през 2005 г. са били afroамериканци. Тъмнокожите обаче са само 12,8% от населението на страната. Те са по-слабо защитени както от престъпления, така и от бедност (32% от всички бедни са тъмнокожии), заболявания (през 2004 г. 19,7% от тях не са имали никаква здравна осигуровка, докато белите в подобно положение са били 11,3%). Не е трудно да се умножат примерите, потвърждаващи съществуването на една особена дискриминация срещу американските тъмнокожии и в различна степен, срещу испано-американците, жените и т.н.

Университетите изобщо не са пощадени от нея, дори напротив. В тази институция, която с наслаждение ръси добродетелни изявления, обемисти препоръки и международни конференции за „многообразието“, само 14 от 433 преподаватели, наети през 2003 г. от елитните висши учебни заведения от Бръшляновата лига (Йейл, Харвард, Принстън, Колумбия и т.н.) са тъмнокожии. Диспропорцията съществува и при приема на студенти, макар и да е по-слабо изразена.

Университетският преподавател Уолтър Бен Майкълс не оспорва нищо от това в своите нападки срещу американската левица, която укорява за заслепелостта и по въпроса за многообразието (1). Според него се касае само за една определена форма на многообразие. Тази, която проявява все по-изявена тенденция да насърчава (и прикрива) пренебрегването или забравянето на социалния въпрос. Без съмнение – признава той – жертвите на убийства, лоши медицински грижи, ограничен достъп до университетите са повече сред „малцинствата“, отколкото сред „белите“. Какво наблюдаваме обаче, ако измерим неравенството вече не между тъмнокожии и бели, а между бедни и богати? Диспропорцията почти винаги е по-изявена.

В ОБЛАСТТА на здравното осигуряване например 24,2% от американците с годишен доход под 25 000 долара (около 18 000 евро) нямат никаква подобна осигуровка. Защо тогава – пита

Майкълс – се отдава предпочитание на расовия, а не на социалния аспект на проблема? Разбира се, двете категории – „тъмнокожии“ и „бедни“ – до голяма степен съвпадат (2). Когато обаче се поставя акцент върху едната за сметка на другата, политическите сили трябва да избират между възможности, представени като противопоставени. В единия случай преследваната цел би могла да бъде лекарите и болниците да полагат усилия да обслужват по-добре расовите малцинства; в другия – въвеждане на прогресивно данъчно облагане, което да финансира всеобща здравна осигуровка. За съжаление, подчертава Майкълс, ние предпочитаме да изкореняваме расизма, а не бедността, и да възхваляваме културното многообразие, вместо да търсим икономическото равенство.

КОГАТО СТАВА ДУМА за университетите – една от любимите области за политиките на позитивна дискриминация в САЩ (3) – акцентът, поставян върху етническо-расовото измерение на приема на студенти, изглежда още по-спорен. Защо дискриминацията в студентските градчета е преди всичко икономическа. Докато близо две трети от младите американци, чиито родители спадат към най-богатата четвърт от населението, учат във висше учебно заведение, едва 14% от израсналите в семейства, принадлежащи към най-бедната четвърт от населението, го правят. Ако разгледаме 146-те най-строги в подбора учебни заведения, съответните пропорции са още по-смущаващи: 74% деца на богати, 3% деца на бедни... Става ясно, че когато елитните университети се пълчат със статистиките си за студенти от „малцинства“, (31% в Принстън, 32% в Йейл, 37% в Харвард), те имат предвид не толкова доходите на студентите, а тяхната „раса“ (4).

Митът за социалната мобилност, поддържан от страстта на медиите към индивидуални кариери „от дрипи до богатство“, играе силна консерваторска роля в САЩ. Така той непрекъснато неравенството вече не между тъмнокожии и бели, а между бедни и богати? Диспропорцията почти винаги е по-изявена.

изобретателността и труда. През 1996 г. 64% от американците заявяват, че е „много вероятно“ или „твърде вероятно“ да станат богати, което по онова време за тях означаваше да печелят 100 000 долара годишно (около четири пъти усреднения доход). Десет години по-късно усредненият доход на глава от населението (половината население печели повече, а другата половина – по-малко) остава обаче по-нисък от половината от тази кръгла цифра, а само 7% от американците разполагат с подобно богатство, което може да ги включи в групата на богатите. В обществото, в което само 7% от населението печелят повече от 100 000 долара годишно, фактът, че 64% от американците си представят, че ще влязат в тази група от 7%, е основан на една дълбока илюзия – подчертава Майкълс.

ТОЙ ОБАЧЕ ОБЯСНЯВА до голяма степен тази убеденост – която продължава да нараства, независимо че реалността непрекъснато се отдалечава от нея, – с идеологията на многообразието и с „позитивната дискриминация“, чийто авангард според него са американските университети. Тях той определя дори като *пропагандни машини, за които може да се помисли, че действително са били създадени, за да е сигурно, че класовата структура на обществото няма да бъде поставена под заплаха*. И уточнява: *Проблемът на позитивната дискриминация не е (както често се твърди) в това, че тя нарушава принципа на издигането според заслугите; напротив, тя създава илюзията, че живеем в система на издигане според заслугите. Често се припомня колко бял щеше да бъде Харвард, ако позитивната дискриминация беше отменена. Нека си представим обаче по-скоро на какво би приличал той, ако заменим позитивната дискриминация на расови основания със също такава, но на класови основания. Близо 90% от студентите в Харвард са от семейства с доходи над средните: в такъв случай поне половината от тези студенти ще трябва да учат да учат другде. Повечето от неприетите ще са богати и бели. Не е учудващо, че нито те, нито техните родители имат нещо против днешното многообразие. От тяхна гледна точка то представлява нещо като колективен рушвет, който те се съгласяват да платят, за да могат да продължават да игнорират въпроса за икономическото неравенство. Фактът, че принадлежността към бялата раса не способ-*

НА УНИВЕРСИТЕТИТЕ

В американското висше образование

Той отговаряше едновременно на стремежите на обикновените граждани и на очакванията на интелектуалците, на учените, на бизнессредите и на войската. Изследователите, които често не принадлежаха към традиционния елит, започнаха да гледат на себе си като една от движещите сили в постиндустриалната икономика. И също така започнаха да чувстват законно основание да бъдат по-самостоятелни в професионално отношение и да получават по-високо заплащане. От своя страна, студентите се показваха толкова по-възприемчиви към социалните движения, които техните университети толерираха, дори насърчаваха равенството на половите и "расите". Общо взето, университетът сякаш осъществяваше един синтез между държавната служба и отличните умения, между егалитаризма и богатството. Той се смяташе за отражение на една все по-многорасова демокрация, стремяща се постоянно да разшири границите на познанието.

Промените, настъпили след войната, следваха най-често тенденциите в някои от традиционните университети, които от дълго време не се подчиняваха на правилата, установени в бизнессредите. В самото начало на ХХ век консервативният ректор на университета в Калифорния, Бенджамин Уийлър, твърдеше, че искал да *спаси и освободи хората от робство*. Няколко десетилетия по-късно университетът наложи принципите за наука, независещи от финансов или политически натиск, и въведе етика на интелектуалния труд, изискваща правото на работещите в университета сами да контролират качеството на това, което са произвели, на базата на критерии за оценка, установени от техни колеги. Често идващи от редиците на преподавателите, членовете на администрацията в учрежденията бяха по-склонни да представляват преподавателското тяло, отколкото да се огъват пред политици или менаджери. Всяка катедра стана отговорна за наемането на нови преподаватели и за съдържанието на програмите, по които се преподава. Разбира се, университетът продължи да служи на капиталистическата система, но той искаше да се измъкне от зависимостта си от нея и да се посвети на развитието на форми на човешки прогрес, чужди на американското обсебване от икономическия растеж.

равенство

ства за приема в Харвард, прикрива една друга много по-фундаментална реалност: да си богат помага да те приемат и може да се каже, че е от основна важност да не си беден.

Борбата за многообразие принуждава расистите да превъзмогнат своите предразсъдъци; борбата с неравенството би принудила привилегированите да плащат от джоба си. Представени по този начин, множество университетски кампуси в полза на културното многообразие целят единствено да определят *цвета на кожата на богатите деца*. И тук Майкълс се нахвърля срещу *така наречената левица*, която според него се е превърнала в *отдел по човешки ресурси на десницата* и е загрижена преди всичко да гарантира жените и етническо-расовите малцинства от социално облагодетелствани среди да се ползват от същите привилегии, както и белите буржоа от мъжки пол. *Едно общество, освободено от расизма, сексизма и хетеросексизма* - пише той - *е неолиберална утопия, от която са премахнати всички неуместни мотиви на неравенството (вашата идентичност) и поради това оставащите мотиви се оказват легитимирани.*

ТЕЗИ АНАЛИЗИ на Майкълс разкриват скритото лице на понятията за „справедливост“, защитавани от френските политически формации, желаещи да погребат окончателно равенството. Те обаче пораждаат редица възражения. Авторът описва американската левица, ограничила себе си до сърдити и твърде маниакални битки в подкрепа на „многообразието“. Понякога обаче и се случва и да се ангажира срещу войната в Ирак, затварянията на заводи, нарастващата тежест на парите във висшето образование (*вж. статията по-горе*).

Освен това изключителното внимание, отделено на борбата с неравните доходи, изглежда, не позволява на Майкълс да види съществуването на особени дискриминации, сексуални и етнически, които егалитарният подход няма да разреши автоматично – доказателство за това е историята на работническото движение. И накрая, дали несъществуването на раси някога е възпрепятствало съществуването на расисти, понякога дори и в самите народни слоеве? Според Майкълс онези, които се засягат от факта,

Последниците от този добре насочен реформизъм скоро сякаш да се появят сред новата образована средна класа. Участието на студентите в движението за граждански права и в манифестациите срещу войната във Виетнам представляваше първият симптом на настъпилите промени. При все това именно трансформациите, наблюдавани в новата класа от дипломирани вишисти, които не се интересуват много от политика и са предначертани да станат работния гръбнак на системата, представляваха най-голямото предизвикателство за управляващата класа. Тези кадри движеха икономиката, но и поставяха под въпрос правилата на играта.

Според анализа на икономиста Джон Кенет Гълбрайт от Харвард, тази нова образована класа съставяше една *техноструктура*, устояваща на властните работодатели. Тя считаше предприемачите за истинска обществена институция, отказваше консумацията да бъде единствената крайна цел на работата, а развитието да се определя само чрез икономиката. Образованата маса, пише Гълбрайт, се противопоставяше на *силните подтиквания да влезе в системата*, като по този начин задействаше *механизмите на еманципацията* в името на *пренебрегнатите сфери от живота* (5). Традиционният елит постепенно осъзна, че хората с диплома стават носители на една нова форма на мислене чрез икономически, политически и културни права. Те впрочем започнаха да гледат на себе си като на истинските двигатели в обществото и да смятат работата си за истинския извор на националното богатство. Те също така жадуваха за култура и развлечения.

Разбираме по-добре идването на власт на десницата през осемдесетте години на ХХ век, като оценим усилията, които тя положи, за да унищожи този американски вид социалдемократия, за да ограничи разходите и да попречи на егалитарния ефект от нея. „Културната война“ се целеше първо в университетите от шатите със силни социални традиции. Като атакува „политически коректното“ наред с други мисловни течения, създадени от университетския свят, десницата

че работещите на Уолстрийт жени брокери са по-ниско платени от мъжете, *прикриват факта*, че тези жени *не са никакви жертви* в сравнение с *жените от веригата супермаркети Уол-Март*. Дали обаче отказът от социалните привилегии на финансистите, били те мъже или жени, трябва да възпрепятства борбата срещу дискриминацията в заплащането, понасяна от жените, включително и на Уолстрийт?

Може би именно затова, защото авторът прекарва голяма част от живота си в едно от тези американски университетски градчета, отчасти предпазени от социалната реалност на страната, му се случва да изкривява нещата в другата посока. По този начин той изобличава една университетска каста, която непрекъснато се занимава с „текстове“, за деконструиране и води „символични“, борби, за да обновява продукта, след като не може да промени обществото. Ето защо по-добре за него е да не знае, че изгубили ориентирите си европейци, привързани към теоретичната виртуозност, днес възнамеряват да внесат този вид наука на своя територия – за да подпомогнат левицата...

(1) Вж. Walter Benn Michaels, *The Trouble With Diversity: How We Learned To Love Identity And Ignore Inequality* (Проблемът с многообразието: Как се научихме да обичаме идентичността и да игнорираме неравенството), Metropolitan Books, New York, 247 p., 14 dollars.

(2) Това е вярно в много по-малка степен за американците от азиатски произход, които също са включени в изчисленията за многообразието.

(3) Вж. Джон Д. Скрентни, „Засеят на американското позитивно действие“, *Монд дипломатик*, май 2007 г.

(4) Мимоходом Уолтър Бен Майкълс подчертава парадоксалната ситуация на онези, които признават, че „расите“ не се основават върху никаква научна реалност, но все пак възнамеряват да се посветят на прослава на „гордостта“ на някои от тях.

LE MONDE DIPLOMATIQUE
Превод Весела Генова

се стремеше да отслаби „новата класа“. Атаките й се концентрираха върху идеите, които я характеризираха най-добре: борбата срещу расовата дискриминация, желанието за професионална независимост. Но те целяха също така и научното „затваряне“, което не отговаряше в достатъчно голяма степен на пазарната логика, едно знание без непосредствени икономически последици.

Тази война на идеите мина през една икономическа война, водена срещу стремежите и изискванията на новото образовано мнозинство. Данъчната система и приватизацията бяха основните оръжия в нея. Изкуствено предизвикани кризи във финансирането имаха за резултат намаляването на фондовете, отпускани на системата за държавно образование. Защото оряването на бюджетите на държавните университети не отразява спада на приходите на данъкоплатците (и родителите), а чувствително намаляване на частта от данъка върху приходите, която засяга тези държавни висши учебни заведения, посещавани от 80% от американските студенти (6). За последните двадесет години бюджетите им бяха намалени с една трета. За университета в Калифорния, който беше авангард в научната дейност, спадът е от 40% след 1990 г.

За да запълнят тази липса, държавните университети се обрънаха към менаджерите, особено за финансиране на специфични научни изследвания (7); те също така търсеха повече частни фондове и увеличили значително учебните си такси. В същото време даренията на капиталите за частните университети (*endowment*), облагодетелствани от щедростта на все по-богатите дарители и от благоразумни инвестиции на финансовите пазари (въпреки че Харвард съвсем наскоро загуби 350 милиона долара в провала на един спекулативен фонд...), скочиха с от 10% до 20% годишно през последните петнайсет години. Контрастът между богатството на частните университети и затрудненията на държавните учебни заведения кара вторите да влязат в логиката на първите. Отсега нататък, дори деканите и ръководителите на катедри влизат в играта, търсейки помощ от родителите, бившите студенти, общинските власти, гражданите.

За държавните университети този омагьосан кръг е абсурден и безнадежден. Ако иска да си възвърне под формата на лихви от капиталовите си дарения загубените след 2001 г. държавни субсидии, университетът в Калифорния трябва да намери от днес за утре... 25 милиарда долара. Или почти толкова, колкото Харвард, институция с четиривековна история (8). Така увеличаването на учебните такси бързо се появи като единственото възможно решение. Те са удвоени от 2001 г. насам. И ако трябва да се запълнят липсите, ще трябва отново да бъдат удвоени и да достигнат 15 000 долара на година. Занапред повечето държавни учебни заведения се опитват да запазят частните фондове, които получават, за проекти със специален статут или които смятат за потенциално доходоносни. Това създава гета на превъзходство вътре в институциите, чието бавно западане става толкова незабележимо, че не трогва много хора. С изключение на един малък елит приватизацията се свежда до следното уравнение: плаща се повече, за да се получава по-малко.

Влизайки в съперничество, за да се привлекат най-платежоспособните студенти, университетите само подчертават социалния разрез, тъй като бедните студенти почти винаги се оказват в университети, изпаднали в лишения. В същото време студентските заеми и тези на родителите им се увеличават: три четвърти от американските семейства трябва да теглят заем, за да финансират следването на децата си. Друго последица е, че стремящите се към кариера в държавния сектор стават все по-малко, тъй като се тревожат, че бъдещите им заплати, които са по-малки от тези в частния, няма да им позволят да върнат дълговете си.

Една много нееднородна система

В Съединените щати има четири хиляди висши учебни заведения, разпределени по цялата територия на страната. Някои приемат студенти от над сто страни и разполагат с изследователски институти на много високо ниво. В други обучението е предимно за изоставани студенти.

Това толкова различно цяло обучава седемнайсет милиона студенти, сред които два милиона подготвят магистратура или докторат. Две хиляди и петстотин от 4000 *колежа* (1) предлагат учебни цикли от по четири години и дават степен бакалавър. Останалите предлагат двугодишно обучение, завършващо с професионална диплома, която понякога отваря пътя към четиригодишно университетско образование.

Хиляда осемстотин и петдесет от 2500 *колежа*, подготвящи за степен бакалавър, са частни учебни заведения: те не подлежат на директен контрол от държавата и обучението в тях се заплаща. Годишните учебни такси са в ножичка от 10 000 долара (7367 евро) до 30 000 (22 102 евро). Но студентите, записани в държавен университет, също плащат високи учебни такси, от 3000 долара (2210 евро) до 12 000 долара (8840 евро) на година.

(1) В американската система „колежът“ е институция за висше образование, предлагащо курсове в конкретна област в продължение на четири години.

От друга страна, с цел да бъдат по-привлекателни в очите на студента (клиент-платец), университетите заделят една все по-голяма част от бюджетите си за непреподавателски дейности като маркетинг или подобряване на материалната база. До такава степен, че между 1975 г. и 1995 г., четирикратното увеличаване на студентските такси и на разходите за общежитие доведе само до 32% нарастване на разходите, предначертани за студентите (9). Колкото семействата дават все повече пари за държавното образование на своите деца, толкова по-малко са склонни те да финансират и системата посредством данъци. Съществувалят веднага след войната договор вече е невалиден; понятията като отваряне за по-голям брой хора и за качество се приемат като противоположни.

Ръководителите на университетите не одобряват тази тенденция, засилила се през последните петнайсет години. Желанието за всеобщ достъп до знанието, независимост при управлението, значението, отдавано на публичните инвестиции, отварянето към социалните движения, връзките между водещите изследвания и публичното обучение: ето това беше силата на американската университетска система. Днес се появяват недостатъците на структурата: качествено образование само за най-богатите, инвестиции, привилегировани бързата възвращаемост, подчертано социално разслояване, конкуренция, пораждана недостъпни цени, концентриране на средствата на върха на пирамидата. Подобен развой на нещата представлява без никакво съмнение победа за американската десница, тъй като той потвърждава изоставането на амбициите за образование на високо ниво за цялото общество. Важно е, разбира се, да се преоткрие егалитарното виждане за използване на знанието. Но подобен избор ще бъде по-вероятно наложен от всички американци, отколкото от самата институция на университета.

(1) http://colleges.usnews.rankingsandreviews.com/usnews/edu/college/rankings/rankindex_brief.php

(2) Jeffrey Selinger u Jeffrey Brainard, „The rich-poor gap widens for colleges and students“, (Различията между бедни и богати нарастват за колежи и студенти“) *The Chronicle of Higher Education*, Washington, DC, 7 април 2006 г.; <http://chronicle.com/free/v52/i31/31a00101.htm>

(3) Вж. Rick Fantasia, „Délits d'initiés sur le marché universitaire américain“ (Пресметления на обсебването в американския университетски пазар), *Le Monde diplomatique*, novembre 2004.

(4) Независима федерална агенция, предначертана да подпомага основни научни изследвания.

(5) John Kenneth Galbraith, *Le Nouvel Etat industriel* (Новата индустриална държава), Gallimard, coll. „Tel“, Paris, 1989.

(6) През 1978 г. на референдум по масова инициатива, въдържана от републиканците, „предложение 13“ завършва със замразяване на месните данъци в Калифорния. Приходите на държавата са жестоко засегнати.

(7) Вж. Ibrahim Warde, „L'université américaine vampirisée par les marchands“, (Американският университет, обсебен напълно от търговците), *Le Monde diplomatique*, mars 2001.

(8) Вж. Christopher Newfield, Henning Bohn, Calvin Moore, „Current budget trends and the future of the University of California“ (Днешните бюджетни тенденции и бъдещето на Калифорнийския университет), май 2006 г., www.uni-versityofcalifornia.edu/senate/reports/AC.Futures.Report.0107.pdf. В края на юни 2007 г. средствата, отпуснати на Харвард, достигнаха 34,9 милиарда долара.

(9) Вж. Eric Gould, *The University in a Corporate Culture*, (Университетът в корпоративната култура), Yale University Press, New Haven (Connecticut), 2003.

LE MONDE DIPLOMATIQUE
Превод Мила Атанасова

Зад „АВТОНОМИЯТА“ НА УНИВЕРСИТЕТИТЕ

Трябва ли да има класация на европейските университети

ЩЕ ИМА ЛИ УТРЕ „АКАДЕМИЧНИ ПРЕДПРИЯТИЯ“, УПРАВЛЯВАНИ ОТ МЕНИДЖЪРИ, КОИТО ЩЕ РАЗПОЛАГАТ СВОБОДНО С БЮДЖЕТИТЕ, ЩЕ РЕШАВАТ КОЙ ДА БЪДЕ НАЗНАЧАВАН И ЩЕ СЕ ВЪЛНУВАТ НАЙ-ВЕЧЕ ОТ КЛАСИРАНЕТО НА ТЯХНОТО УЧЕБНО ЗАВЕДЕНИЕ? В някоя неща ФРЕНСКИЯТ ЗАКОН ЗА АВТОНОМНОСТТА НА УНИВЕРСИТЕТИТЕ, КОЙТО БЕШЕ ГЛАСУВАН НАСКОРО, ИЗГЛЕЖДА, КОПИРА НЕДОСТАТЪЦИТЕ НА АНГЛОСАКСОНСКИЯ МОДЕЛ.

Кристоф Шарл*

СЛЕД европейското уеднаквяване, последвало Болонската декларация от 1999 г. (1), езикът и целите на университетската политика претърпяха коренна промяна. Първоначалните цели бяха хуманитарни и културни, но отстъпиха място на конкуренцията, подражаваща на света на бизнеса и търговията (2). Безкритичното повтаряне на медиатизираното международно класиране на университетите допринесе за икономическа ориентация на европейското (и световното) висше образование.

Университетите вече се откъдстват с фирми или марки, които си делят пазара на дипломите, чиято социална стойност се измерва според възможностите за работа и заплатите, получавани от лауреатите на тази „образователна инвестиция“. Секторите, които най-много се поддават на духа на конкурентност и професионална рентабилност, вече са организирали тази олимпиада на класиране по специалности: така висшите търговски училища във Франция се гордеят с мястото си сред най-добрите в международната система на МБА (Магистър по бизнесадминистрация - *Master of business administration*). *Вестник за мениджмънт* от 11 октомври 2006 г., който поема йерархията, установена от вестник *Файненишъл Таймс*, например посочва: *В стоте водещи училища по бизнес се намират 57 американски, 27 европейски, 7 канадски, 2 австралийски и 2 китайски.*

Сред тях са три френски училища: Европейският институт по бизнесадминистрация (INSEAD), на 8-о място; Висшето училище по търговски науки, на 22-ро място; и Висшето училище по търговия в Париж – Европейско бизнесучилище (ESCP-EAP), на 99-о място.

Принципите на това класиране се отличават с това, че в материално от-

ношение са възможно най-опростени: заплатата, получавана три години след края на МБА, нейното повишаване благодарение на МБА, процента на намиране на работа на дипломираните три месеца след края на следването, съотношението на жени и на чуждестранни студенти за всеки випуск, международната мобилност. Тъй като репутацията на тези учреждения се гради на мрежа от бивши техни възпитаници, които са назначени и които улесняват кариерата на новите, подобно класиране създава задължително натрупващо се предимство (3).

В замяна на това тези търговски училища могат да изискват по-високи учебни такси, за да назначават известни преподаватели, чиито контакти да улесняват кариерите на абсолютните. Входната такса е на висотата на обещаните предимства: 69 840 долара на година (51 600 евро) за Харвард Бизнес Скул, на 2-ро място в световната класация, който до три години осигурява най-високата заплата на завършилите го (152 733 долара на година; 113 000 евро). Иначе казано, парите за две години следване са възврътнати от заплатата за една година. Съотношението не е лошо, ще кажат икономистите.

Съществуват и световни университетски класации, които донякъде пренебрегват този чисто финансов анализ, но все пак остават в логиката на счетоводството. В тях не се класират толкова самите учебни заведения, колкото групи от изследователи за дадена година, обединени в университетската институция. Не се дава Нобелова награда или медал Фийлдс на университета Харвард или на Кеймбридж, а на г-н Х, който се оказва, че е работил там по време на изследването и който може би дължи това възнаграждение на идеите или на изследванията, провеждани преди време или в сътрудничество с други изследователи в други учебни заведения. Тази класация изглежда най-малкото произволна.

Една изкривена класация в полза на точните науки

СЪЩОТО ВАЖИ и за другите индикатори: на публикациите в научните издания на английски (където в някои дисциплини като точните науки, психология, икономика е създадена международна йерархия - *импакт фактор*) систематично се дава предимство. По този начин повече от три четвърти от човешките знания и изследвания не са взети под внимание при оценяването, извършено от университета Джиняо Тонг в Шанхай в неговата академична класация на световните университети (4). В него са включени единствено френските учреждения, чийто гравитационен център са споменатите дисциплини и които впоследствие са видими през този тип филтър: Париж 6 – „Пиер и Мари Кюри“ (на 39-о място в класирането за 2007 г.), Париж-Юг 11 (52-ри), Екол нормал супериор (83-о).

При все това можем да се съмняваме, че стойността на един университет произтича единствено от международ-

ната видимост на една съвсем малка част от преподаватели-изследователи в него. В действителност по-голямата част от студентите се спира до втория цикъл, а само едно незначително малцинство, дори сред начинаещите изследователи, евентуално ще влезе във връзка със „звездите“, които са в основата на класацията. Въпреки тази явна абсурдност, Организацията за икономическо сътрудничество и развитие (ОИСР), както и Европейската комисия и повечето политики, отговорни за това, си правят изводи на базата на този тип механично оценяване, което няма никаква връзка с основния въпрос: в кои учебни заведения студентите получават най-добро образование?

Вероятно обидени, че са били задминати от китайските учени, британски журналисти от припурката на *Таймс* за висше образование са разработили класация, основана на различна методика. Хитрината, благоприятстваща някои науки, е по-малка, а функциите на обучението са взети повече под внимание. Като по чудо френските университети излизат малко от мрака, в който бяха хвърлени от жестоки китайски мандарини... Двете висши училища, основани от Конвента през

1794 г. (Политехническото училище и Екол нормал супериор), се появяват сред първите двайсет и пет, а другите две най-известни части от старата Сорбона (Париж 6 – „Пиер и Мари Кюри“) и Париж 1 – Сорбоната) са съответно на 88-о и 121-во място.

Тук също няма нищо изненадващо, тъй като класацията е направена от група експерти: тя възстановява мащаба на символичния престиж, установен през годините в международното академично мнение. Тези игрички биха били смешни, ако окръжаващата медийна култура не беше толкова луда по тях и ако не си вадеше от тях крайни изводи (и напълно готови досиета, вмъкнати между две притурки за цените на недвижимите имоти).

Университетските власти разбраха, че мястото им в класацията може да бъде манипулирано. Те насочват политиката си в посока, чрез която да подобрят „резултата“ на тяхното учебно заведение. Подобно на студента, който насочва всичките си усилия към предмети с „голям коефициент“, някои факултети изменят управлението си; други дават приоритет на предимно международни и открояващи се дисциплини; а трети привличат Нобелови лауреати или чуждестранни студенти от определени зони. По този начин се заражда една счетоводна логика, която влияе на управлението на персонала, политиката на такси за записване, създаването и премахването на определен вид преподаване, призива за партньорство с частния сектор или меценатите, политиката по оценяване на преподавателите и на изследователите, свързани с институцията.

Тези практики се използват отдавна в елитните американски университети, както и в техните британски, австралийски, новозеландски, холандски, италиански и японски събратя. Германското правителство започна програма за отлична работа (*Excellenz-Initiativ*), която класира факултетите и на базата на това им отпуска допълнително финансиране. Според доклад от 2005 г. на ОИСР италианските университети са на трето място по процент на самофинансиране след Великобритания и Испания. Все по-голям процент от средствата идва от таксите, плащани от студентите, които също се увеличават (или намаляват) в зависимост от националните или международните класации. От една страна, защото

кандидатстващите ще се насочат към учебни заведения с добра репутация; от друга, защото държавата ще подпомогне повече добре котиращите се учреждения.

Тези принципи, развивани повече от двайсет години в Обединеното кралство, бяха засилени от правителството на Тони Блеър през 2004 г. Свободни да определят таксите си за британски поданици в ножица от 1150 до 3000 лири стерлинги (от 1700 до 4400 евро), британските университети решиха да изискват максималното, за да избегнат влошаването на имиджа си... Тъй като по този начин най-престижните учреждения загубиха финансовото си предимство, което биха могли да имат от тази нова мярка, те се принудиха да се обърнат към чуждестранните студенти, за да направят репутацията си доходоносна. Възщност на тях могат да се наложат много по-високи учебни такси: в Кеймбридж през 2007 г. 9054 лири стерлинги за литературните дисциплини (13 302 евро), 11 862 лири стерлинги за точните науки (17 428 евро), 21 954 лири стерлинги за медицинските дисциплини (32 485 евро) плюс от 3300 до 4400 лири стерлинги за записване в колеж (от 4848 до 6464 евро).

Всичко това не включва личните разходи на студента, оценени от самия университет на 6750 лири (около 10 000 евро). Чужденци и почти винаги идващи от заможни семейства от развиващите се страни, тези студенти избират университетите от английскоговорещите страни в зависимост от съотношението разходи/ефикасност, което представят класациите на американски, австралийски и английски университети.

Законът във Франция от юли 2007 г. за автономността на университетите е директно вдъхновен от тези модели. Той превръща ректора в мениджър, подпомаган от административен съвет, който му е напълно подчинен, както е при големите финансови компании. Той има собствен бюджет и страда без принцип това да се контролира от друг, ще решава директно за назначенията, може да създава работни места, нерегламентирани от социалните служби и мненията на университетската общност. Накратко, той ще управлява университета си като една компания без (все още) главният акционер (държавата) да му иска непосредствено сметка (5).

За допълнителна информация:

Френски и европейски университети:

- Nicolas Oblin et Patrick Vassort, *La Crise de l'université française. Traité critique contre une politique de l'anéantissement* (Кризата във френския университет. Критически трактат срещу политика на събиване), L'Harmattan, Paris, 2006.
- Christian De Montlibert, *L'enseignement supérieur et la recherche en danger* (Висшето образование и изследователската дейност са в опасност), Raisons d'agir, Paris, 2004.
- Collectif Abélard, *Universitas Calamitatum: le livre noir des réformes universitaires* (Бедите на университетите: черната книга на университетските реформи), Editions du Croquant, Paris, 2003.
- Alain Garrigou, *Les Elites contre la République: Sciences Po et l'ENA* (Елитите срещу републиката: Политически науки и Националното училище по администрация), La Découverte, Paris, 2001.
- Gilles Larzuch, *L'Excellence française. Le modèle des grandes écoles à l'épreuve de la mondialisation* (Френското изключение. Моделът на висшите училища пред изпитанието на глобализацията), Presses universitaires de Rennes, 1999.

Американски университети:

- Daniel Golden, *The Price of Admission: How America's Ruling Class Buys Its Way Into Elite Colleges – And Who Gets Left Outside the Gates*, (Цената на приема: как управляващата класа в Америка си откупва пътя до елитните колежи и кой остава извън тях), Crown, New York, 2006.
- Robert W. Reich, *The Future of Success* (Бъдещето на успеха), Alfred A. Knopf, New York, 2001.
- Caroline H. Persell et Peter P. Cookson, *Pensionnats d'élite: ethnographie d'une transmission de pouvoir* (Елитни интернати: етнография на едно предаване на властта) *In Actes de la recherche en sciences sociales* (Сборник с изследвания по социални науки), Paris, n° 138, juin 2001.
- Julie Themes, *Essor et déclin de l'affirmative action. Les étudiants noirs à Harvard, Yale et Princeton* (Подем и упадък в положителната акция. Чернокожите студенти в Харвард, Йейл и Принстън), Editions du CNRS, coll. "CNRS histoire", Paris, 1999.
- Ronald N. Yeaple, *The MBA Advantage: Why It Pays to Get an MBA* (Предимството на МБА: защо взимането на МБА носи пари), B. Adams, Holbrook (Massachusetts), 1994.

Въпреки предвидимата съпротива на тази практика както вътре, така и извън висшето учебно заведение, това ново понятие за университет-предприятие няма нищо общо с едновременната институция. Бонапартизмът на централната власт е последван от бонапартизма на ректорите, подкрепени от местни мрежи и от предприятия инвеститори или клиенти (постоянно образование, договори за изследвания и т.н.). Специализираните журналисти и една голяма част от политиките от двете страни, занимаващи се с това, изглеждат убедени, че излизането от кризата се крие в това карикатурно възпроизвеждане на англосаксонските модели. Те забравят, че реформираните университети не тръгват от една и съща позиция в тази нова конкуренция. Според състава от дисциплини, които предлагат, регионалното им положение и набирането на персонал, които представляват като цяло техния начален „капитал“, тези „академични предприятия“ ще се развиват успешно или по предвидими причини ще отпадат от класацията.

Образователният дарвинизъм, който се очертава, представлява капитулация на републиката на университетите в полза на индекса SAC 40 на академичните мениджъри. Движението на парите заплаща да замени движението на идеите. Йерархията на престижа ще бъде все повече индексирана върху капиталите, управлявани или задвижвани от университетите и върху манипулацията на класацията. Така ще се постигне двоен резултат, заличавайки едно от последните пространства, критикуващи установения ред и узаконявайки веднъж завинаги нарастващи социални фрактури. Тъй като дори в Съединените щати (*вж. стр. 14 и 15*), един скорешен доклад на Конгреса изрази безпокойство как движението на парите изключва от добрите университети една нарастваща част от средната класа (6).

(1) Приета на 19 юни 1999 г. от двайсет и девет страни (повечето от сегашните членове на Европейския съюз, Балтийските страни и Швейцария), Болонската декларация цели съгласуването на системите за висше образование в Европа, особено благодарение на уеднаквяването на дипломите, което ще улесни нарастващата мобилност на студентите, преподаватели и изследователи.

(2) Една от целите на Лисабонската стратегия е да направи от Европейския съюз *най-конкурентоспособната и най-динамичната структура за образование отсега до 2010 г.*

(3) Вж. Ibrahim Warde, "Irrésistibles "business schools" (Неустойчивите училища по бизнес), *Le Monde diplomatique*, mai 2000; и Alain Garrigou, "Comment Sciences Po et l'ENA deviennent des "business schools" (Как Институтът за политически науки и Националното училище по администрация става бизнес училище), *Le Monde diplomatique*, novembre 2000.

(4) *Фигуро* от 4-5 август 2007 г. ѝ посвети половин страница ("Френските университети все още изоставам"), както и *Еко* от 3-4 август 2007 г. („Университетите: Франция подобрява малко международните си постижения“).

(5) Вж. Кристиан дьо Монлибер, "В Колеж дьо Франс вече има категория Лореал!", *Монд дипломатик*, май 2006 г.

(6) Същото явление се наблюдава и в Обединеното кралство. Според вестник *Дейли Телеграф* от 26 юли 2007 г. в почти половината от изучаващите професии (инженери, писатели, информационни програмисти, полицаи и т.н.) родителите, които са могли да изпратят децата си в университет през 2002 г., пет години по-късно вече не могат. Наистина от 2002 г. насам таксите по записване са се увеличили със средно 41%.

*Професор в Университета Париж 1, Пантеон - Сорбона, Председател на Асоциацията за размисъл върху проблемите на висшето образование и изследователската работа.

ОТВЛЕЧЕН, ОСЪДЕН И ОСВОБОДЕН ПРОТИВ ВОЛЯТА МУ ОТ КОЛУМБИЯ

Разговор с ръководител на ФАРК

Твърдо решен да постигне връщането на Ингрид Бетанкур, затворница от февруари 2002 г. на Въроръжените революционни сили на Колумбия (ФАРК), Никола Саркози още от началото на май започва разговори с колумбийския си колега Алваро Урибе. Изглежда, че по молба на френския президент и с цел да се преодолее партизанската война и да се мине към „хуманитарен договор за размяна“ според условията на Богота, Урибе взе впечатляващо решение: да освободи смятаната за „министър на външните работи на ФАРК“ Родриго Гранда, който преди две години и половина бе отвлечен нелегално в Каракас от венецуелските тайни служби. На Гранда бе разрешено да замине за Куба още на 19 юни т.г., „за да извършва действия в полза на мира“. Оттогава отказва всякакъв контакт с международната преса, с едно изключение: „Монд дипломатик“. И така, в тайната си резиденция в Хавана Гранда се среща с главния редактор на вестника, с когото сподели своя анализ на последните събития.

Морис Лъмоан

КАРАКАС (Венецуела), 13 декември 2004 г., 15 ч. 55 мин. Филмът изглежда като заснет в Холивуд: говорейки по мобилен телефон, Родриго Гранда излиза от кафене близо до метростанция Белас Artes. Бъсканица. Група мъже го натикват насилва в джип „Чероки“. Закриват му насилва очите и му закопчават с беззастенчивост зад гърба. По акцента раица (1) Гранда разбира, че е в присъствието на двама колумбийци. На задната седалка от двете му страни стоят двама венецуелци. След кратко пътуване го затварят грубо в багажника на друга кола. Пътят няма край. Неколкократни смени на превозното средство – и на багажниците – посред нощ. До границата...

На другата сутрин началникът на колумбийската полиция Хорхе Даниел Кастро съобщава, че хората му са заловили в *Калкута, Колумбия, соляма риба* от Въроръжените революционни сили на Колумбия (ФАРК).

Родриго Гранда е непознат за колумбийците. Но не и за техните разузнавателни служби, които го следят от години. Смятат го за „министър на външните работи“ на ФАРК. В Хавана, където се срещнахме с него, той каза с усмивка: *Това го измислиха журналистите. Истинският министър на външните работи на ФАРК е Раул Рейес, ръководител на Международната комисия*. Който тайно се бие някъде в Колумбия.

През 80-те години Гранда бил член на националната дирекция на Патриотичния съюз (ПС), легална опозиционна партия, унищожена (3000 убити) от паравоенните. *Бях мишена на атентати в Богота, в Меделин. Като всички членове на ПС, така и аз напуснах политическия живот, защото стреляха по мен*. Бориш се и живееш или търпиш и умираш. Той прави своя избор и се присъединява към *insurgencia* - бунтовничеството. През 1987 г. напуска Колумбия по поръка на

Цел на отвличането: га се компрометираща президентът Чавес

По онова време едно разследване проваля операцията, организирана от колумбийската полиция и армия със съучастие от венецуелска страна на двама корумпирани офицери от Групата за специални действия на Националната гвардия (GAES) и на трима гвардейци – трудно се отказва на един милион долара. Междувременно, като приписва отвличането на Дирекцията по сигурност, информирани и превенция (Disip), венецуелските тайни служби, групичка известни личности „учтиво“ моли президента Уго Чавес да „почисти“ своите сили за сигурност. Това предизвиква гнева на антуража на президента: *Този жалък случай, обясни навремето приблизително на президента Чавес, показва, че все още нямаме контрол над цялата държавна система. Но не искаме да знаем каквото и да било за ФАРК или за която и да е организация, която твърди, че ще наложи революцията*

Международната комисия на ФАРК и започва интензивна дипломатическа дейност в редица страни пред управляващи, правителства, известни личности, журналисти. *В последно време целите ни бяха три: призоваване на ФАРК за военна сила (от 2003 г. ФАРК са в стисъка на терористичните организации на държавния департамент на САЩ), търсене на политическо решение на конфликта в Колумбия и създаване на контакти с цел хуманитарен договор за размяна – 56 „политически заложници“ на ФАРК (сред които Ингрид Бетанкур) срещу 450-500 партизани, задържани от правителството на Урибе.*

През 2004 г. Гранда е видян в Каракас по време Световната среща на интелектуалци и артисти за защита на човечеството (2-5 декември). В същия град на 8 и 9 декември 2004 г. той участва и на Втория Боливарски конгрес на народите, на който оскди Плана Колумбия (2). На 13 декември, в момента на отвличането му, той давал интервю на колумбийски журналист в кафене във венецуелската столица и излязъл от кафенето, за да отговори спокойно на телефонно обаждане. Свидетелите веднага подават сигнал. Гранда не можел да бъде арестуван в Кукута, Колумбия. Той току-що бил отвлечен. Във Венецуела.

В Каракас наставта голямо въстание. Пълна какофония. Венецуелската опозиция се заема със случая. Кой покани „терорист“ на тези срещи? Правителството на Уго Чавес най-вече! Министърът на вътрешните работи Джеке Чакон опровергава твърденията, че неговите службите са знаели, че Гранда ще присъства. Три години по-късно Гранда по свой начин потвърждава факта. Никой не го е канил. *Няколко приятели боливарци смятат, че колумбийските бунтовници не бива да участват в такъв тип срещи. Което е абсурдно. Боливар никога не е имал нужда от паспорт, за да отиде от Венецуела в Колумбия, Еквадор, Перу или Боливия. Той е бил първият интернационалист.*

чрез оръжие. В интерес на боливарската революция е да стои настрана от тези групи (3). Няколко седмичи по-рано ръководителят на американската дипломация Кондолиза Райс обвини Каракас, че е гнездо на терористи.

Както Богота, така и Вашингтон, се опитват с един куршум да ударят два заека. *Още с пристигането си в Кукута, разказва команданте Гранда, ми предложиха много пари, свобода, паспорти за мен и семейството ми, при едно условие - да злепоставя Чавес. Трябваше да кажа, че той защитава ФАРК и че неговото правителство ми е помагало*. Отказах категорично. От своя страна, след като установява, че Интерпол не е издал заповед за задържане на Гранда, венецуелският президент обвинява Богота в нарушение на националния суверенитет, отзовава своя посланик и прекъсва търговските

отношения с Колумбия (3).

По време на процеса си Гранда решава да откаже да се защитава. Един от адвокатите му оцелява като по чудо след пет изстрела с пистолет. *За защитниците на хора от ФАРК е много трудно. Непрекъснати заплахи, натиск, преследване, телефонни подслушвания. Няма никаква съдебна закрила. Казвах им: „Защо подкрепяме правосъдие, което не съществува в действителност?“ Шест години за организиране на бунт, петнайсет години за терористични действия, общо двайсет и една години затвор. Признах, че съм бунтовник. Но не и че съм терорист. Сред партизаните, към които се присъединява в строго охранявания затвор, някои изтърпяват присъди от 60 до 80 години, въпреки че максималното наказание в Колумбия не може да надвишава 40 г. Затова се налага ФАРК да използват и по-особени методи, за да си върнат затворените партизани. Затова и хуманитарната размяна на заложници е от решаващо значение...*

Президентът Урибе мисли, че може да спечели война, която продължава вече 60 години, без да преговаря с никого. Още с идването си на власт през 2002 г. (през май 2006 г. бе преизбран за нов четиригодишен мандат) той категорично отказа прословутата „хуманитарна размяна“. Ние не преговаряме с „терористи“. Но от известно време Урибе е в деликатно положение, затънал в т.нар. парapolитически скандал. Колумбийското правосъдие разглежда повече от сто случая на предполагаеми връзки между паравоенни от Обединените сили за самоотбрана на Колумбия (ОССК) и представители на държавата. То разкрива измами, организирани от едните и другите по време на изборите, които качиха Урибе на власт.

Кризата вече доведе до сваляне на министъра на външните работи Мария Консуело Араухо, чийто брат и баща бяха поведени под отговорност. Двама губернатори (на департаментите Цезар и Магдалена), четиринайсет депутати и сенатори – всички „урибисти“ – са зад решетките, петима други предстои да бъдат задържани. Затворен е и бившият директор на административния отдел по сигурност (АОС, политическа полиция) Хорхе Ногuera, ръководител на предизборната кампания на Урибе в департамента Магдалена. Началникът на националната полиция генерал Хорхе Хосе Кастро – същият този, който в Кукута поиска от Гранда да „напои“ президента Чавес, – както и началникът на разузнавателната служба на полицията се наложи да си подадат оставката заради друг скандал, свързан с незаконно подслушване на телефонни разговори...

При това положение, в началото на май 2007 г. след телефонно обаждане на новия френски президент Никола Саркози, една новина прави сензация в Богота: Урибе обявява „едностранното“ освобождаване на някои бунтовници и моли ФАРК да отговорят на този „жест на добра воля“, като пристъпят към освобождаване на своите заложници. *Висшият комисар по мира Луис Карлос Рестrepo дойде да ме види в къщата, разказва Гранда, и ми предложи да олава тази операция за „реинтеграция и демобилизация“, при единственото условие да напусна ФАРК*. Отказах. Два дни по-късно висшият комисар прави нов опит. *Този път ми обясни, че вече няма намерение да преговаря с мен и че моето освобождаване било решено „по държавни причини“, защото... френският президент Никола Саркози го поискал. И че ако създавам проблеми, ще използва властта си, за да ме изгони от затвора!*

Освободен против волята му... Но какво общо има Саркози с тази история, недоумява Гранда. Признава, че няма никаква представа. Със сигурност случаят на французойката с колумбийско гражданство Ингрид Бетанкур, заложница на ФАРК от 23 февруари 2002 г., е изключително популярен във Франция. Дали Саркози не е искал няколко дена преди парламентарните избори, на които се надяваше да получи смазано мнозинство в Националното събрание, да „направи удар“, като уве-

личи контактите със своя колумбийски колега? Или пък – съзнателно или несъзнателно, – обвързан със скрити интереси се е замесил в много по-„заплетена“ операция?

По въпроса със затворниците ФАРК изискват демилитаризирана зона от осемстотин км² на територията на Флорида и Прадера (департамент на Вайе дел Каука), за да преговарят лице в лице и пряко с властта и в случай на споразумение, да преминат към

Да се спаси Ингрид Бетанкур с „всички възможни средства“

Правителството му позволява да избира между Франция, Швейцария и Куба, на 19 юни 2007 г. Гранда лети за Хавана. Освен удоволствието от факта, че отново е на свобода, той получава и друго удовлетворение. *Трудно ми е да повярвам, че президентът Саркози е помогнал за освобождаването на „терорист“*. Колкото до Урибе, *подписвайки заповедта за освобождаването ми, той признава политическия характер на ФАРК*.

Медиите вдигат голям шум около колумбийското правителство, което освобождава 170 предполагаеми партизани, сред които потайни лица, командващи несъществуващи войски, както и немалко престъпници, осъдени по граждански дела. Същевременно, като играе на всички полета – предполагаем жест за мир, истинско военно действие – Урибе потвърждава дадената още през октомври 2006 г. заповед: да се премине към военно спасяване на Бетанкур и на заложниците от партизанската война, като се използват *всички възможни средства*. Както винаги, семействата на задържаните – сред които и семейството на Ингрид Бетанкур, – се противопоставят на толкова опасно предложение. Не се ли стигна до смъртта на един губернатор, на един бивш министър и на седем военни по време на подобно „спасяване“ през май 2003 г.?

По-нататъшните събития впрочем ще потвърдят, че в Колумбия всичко е възможно: най-лошото, както и ... най-лошото. На 23 юни т.г. в кратко известие Западна блок на ФАРК (4) съобщава, че на 18 юни единайсет от дванайсетте депутати от Районното събрание на Вайе дел Каука, отвлечени на 11 април 2002 г., са били убити в *кръстосан огън, когато неидентифицирана до момента военна група напада лагера, в който се намиращи*. Отхвърляйки възможността за каквато и да било битка в тази зона на 18 юни, Урибе се въбсява: *Не е имало операция по спасяване. Били са хладнокръвно убити* (5). Това е абсурдно. Затворниците са важен коз за ФАРК в тяхната борба с властта. Какъв интерес биха имали да се отърват по такъв начин от тях?

ФАРК поемат своята отговорност, уточнява важно Гранда. *Не може да се отрече, че се оказахме неспособни да опазим живота на заложниците до хуманитарната размяна*. Какво още? На партизанската война се приписва практиката по-скоро да екукутира затворниците се, отколкото да ги види освободени от армията. Гранда нито го потвърждава, нито го отрича. *Аз нямам нищо общо със структурата за командване на ФАРК, не съм запознат дали съществува такава заповед*. При такава хипотеза вероятно става дума за военно престъпление. При това, ако тази възможност е допустима, тя не може да бъде единствената, тъй като обстоятелствата на драмата от 18 юни остават загадка. Досега никой не знае дори мяс-

прословутата хуманитарна размяна. С единичката политическа цел: да бъдат признати *наистина* за бунтовнически военни сили и да се промени наложеният им от Вашингтон и Богота статут на „терористи“. Ето какво уточнява веднага Гранда пред своите „освободители“: *Върнете ми свободата, щом искате, но ви предупреждавам, че става дума за едностранен жест от ваша страна, който няма да доведе до подобни действия от страна на ФАРК*.

то, където се е състояла. Странно, но колумбийската армия остава безмълвна. ФАРК също мълчат. *Продължаваме да водим разследване. Искаме да дадем на света възможно най-точното обяснение и да избегнем спекулациите*, ни каза Родриго Гранда.

Дадена ли е заповед на „специални чуждестранни сили“ да нападнат ФАРК?

Според експертите, паравоенните изглеждат извън подозрение: те не са способни да подготвят такава операция. Колумбийската армия също изглежда извън подозрение. Впрочем, във второто известие западна блок на ФАРК говореше за *чужди специални отряди*. Една теза сякаш си проправя път, но и на нея трябва да се гледа предпазливо: атаката била водена от отряд на „специалните сили“, съставен от чуждестранни специалисти, чиято/чиито националност/и още не е/са изяснена/и. Но някои имат предположения (6)...

Така от Женева Луиз Арбур, върховен комисар по правата на човека в Обединените нации, изисква освен *независно освобождаване на всички заложници, пълно и безпристрастно разследване на трагедията от 18 юни*. Богота отказва каквато и да била независима анкетна комисия. Колкото до Гранда, той подчертава: *ФАРК предложиха да предадат телата на международна комисия, която да не е свързана с колумбийското правителство, за да се избегне манипулирането*. А *атаките на военните продължават във въпросния регион и моите другари ме осведомиха, че освен военните, други сили също имат интерес от това телата да изчезнат*. За да се заличат следите.

(1) Характерен за колумбийския департамент Анжукия.

(2) Вж. www.monde-diplomatique.fr/cahier/amerique/latine/plancolombieintro.

(3) Отношенията между двете страни ще се „нормализират“ благодарение на посредничеството на президентите Луис Инасио Лула да Силва (Бразилия) и Фидел Кастро (Куба), после благодарение на среща между Чавес и Урибе на 17 февруари 2005 г.

(4) Западна блок на ФАРК води военни действия в провинциите Толима, Уила, Вайе дел Каука, Каука, Нариньо и В малка част от Калдас.

(5) *El País*, Madrid, 29 юни 2007 г.

(6) През март 2007 г. посолството на САЩ в Богота потвърди, че американски войници са участвали във военна операция в южната част на Колумбия, където ФАРК държат трима американски пратеници на Пентагона, пленени през 2004 г., след като се разбил разузнавателният им самолет.

LE MONDE DIPLOMATIQUE
Превод Лилия Герджикова

„Макс Хавелаар“ или двусмислиците

СВЕТОВНИЯТ ЛИДЕР НА „СПРАВЕДЛИВАТА ТЪРГОВИЯ“ „МАКС ХАВЕЛААР“ (ВЖ. КАРЕТО НА СТР. 19) ПРЕТЕНДИРА, ЧЕ ОТГОВАРЯ НА ЕДНО ПО-„РАЗЛИЧНО“ ПОТРЕБИТЕЛСКО ТЪРСЕНЕ, ПОСТАВЕНО ПОД ЗНАКА НА СОЛИДАРНОСТТА МЕЖДУ ПОТРЕБИТЕЛИТЕ ОТ СЕВЕРА И ДРЕБНИТЕ ПРОИЗВОДИТЕЛИ ОТ ЮГА. ИЗГЛЕЖДА ОБАЧЕ, ЧЕ ПРЕДПРИЯТИЕТО ПРЕДПРИЕМА „ПРАГМАТИЧЕН“ ПОВРАТ, КАТО СЕ ОБВЪРЗВА С ГОЛЕМИ ГРУПИРОВКИ, КОИТО СА ТВЪРДЕ ДАЛЕЧ ОТ ПЪРВОНАЧАЛНИТЕ МУ НАМЕРЕНИЯ. НЕ Е СИГУРНО, ЧЕ ТОВА ЩЕ БЪДЕ ОТ ПОЛЗА ЗА ПРОИЗВОДИТЕЛИТЕ И ЗА ГРАЖДАНИТЕ.

Кристиан Жакио*

КАК ДА СЕ ОСИГУРИ на бедните селяни приход, който да им позволява сами да покриват основните си нужди, да опазват околната среда и да основават междучовешките си връзки на ценности, различни от тези на всеобхватния световен либерализъм? В рамките на първата Конференция на ООН за търговия и развитие (Spiced) през 1994 г. идеята *Trade not Aid!* (Търговия, а не помощ) положи началото на *справедливата търговия*. Дотогава запазена само за посветените, старата идея за по-справедливи взаимоотношения между Севера и Юга започва да печели популярност сред една публика, която може да се определи като „алтерпотребителска“.

Създадена като солидарна търговия - припомня социоложката Виржини Диас Педрегал, - *справедливата търговия* още от самото си начало е силно белязана от хуманизма на християнските религиозни движения, както и от протестантското схващане за етика (1). Първоначално благотворителна, макар и впоследствие повлияна от един по-благоприятен към третия свят политически подход, тази солидарна търговия придобива смисъл на действие на противопоставяне на капиталистическата система. Тогава се превръща в „алтернативна“. До деня, когато...

Ние бяхме и продължаваме да бъдем антикапиталисти и сме против транснационалните компании - припомня работническият свещеник Франс ван дер Хоф, съосновател през 1988 г. на марката „Макс Хавелаар“ (2). Застигнат обаче от неолибералната вълна, „солидарният“, а после и „алтернативният“ подход се изменят в началото на новото хилядолетие и се превръщат в широко деполитизирана „справедлива търговия“. Сега е момент по-скоро за реформа, отколкото за революция - подчертава Диас Педрегал. - Целта на движението е усъвършенстване на либералната система чрез промяната ѝ отвътре.

Главният инициатор на тази промяна „Макс Хавелаар“, присъстващ в много северни страни, е пряко ангажиран в един обширен дебат, който връща подхода към неговите исторически и политически основи. От едната страна са поддръжниците на продажбата на *справедливи продукти*. От другата - застъпниците на един модел, изискващ по-голяма социална и екологична ангажираност в целия ход на производството както в Севера, така и в Юга, с постоянна загриженост за разпределението на богатствата. В този смисъл отвъд споровете, които предизвиква, случаят с африканския памук с марка „Макс Хавелаар“ е показателен за безпокойството, обзело света на *справедливата търговия*.

От оттеглянето на колониална Франция, направило възможна национализацията на африканските производства на памук, която благодетелства освободените държави, до приватизациите, наложени на тези държави от Международния валутен фонд и Световната банка и фактически водещи до повторно присвояване на техните богатства от мощни частни монополи, памукът е показател за едно инструментализиране на *справедливата търговия*.

Възнаграждението на дребните африкански селски производители на памук днес се определя от пазара, на който действат могъщи финансови групировки или големи хранително-вкусови компании като френското сдружение Dagrís (Развитие на земеделските индустрии в Юга), което държи

практически монопол върху сектора на памука в Западна Африка. Dagrís доскоро бе публично предприятие, но в момента е в процес на приватизация. Ако Dagrís бе останало публично, това щеше да пресече неговия достъп до някои приватизации, тъй като африканските държави често не се съгласяват приватизираните производства на памук да се контролират от преобладаващо публични организации - уточнява един доклад на френския Сенат от март 2005 г. (3), който подкрепя горещо денационализацията. Занапред желанието на групата да раздава добри дивиденди на своите акционери ще се сблъсква с надеждата на селяните да получават справедливо възнаграждение. За да пресече всякакви възражения, Dagrís се обръща към *справедливата търговия*: от 240 000 селяни, производители на памук за дружеството, са избрани 3280, които да се възползват от системата „Макс Хавелаар“ (4).

Елиминирани на гребните стопани

ТОВА СДРУЖАВАНЕ се оспорва от Амина-та Траоре, бивш министър на културата от Мали: *Справедливата търговия е едно от решенията на африканската драма, при условие че „Макс Хавелаар“ не сътрудничи с Dagrís. Dagrís също е част от проблема.* Но решението на „Макс Хавелаар“ се определя от други съображения. През 2003 г. асоциацията обяви дефицит от 350 000 евро плюс 600 000 евро дългове и неплатени данъци от над 700 000 евро. „Макс Хавелаар - Франция“ оправя финансовото си състояние с текстилни влакна - отбелязва френската преса (5). Всъщност асоциацията веднага е възнаградена: тя получава 610 000 евро от френското Министерство на външните работи и 500 000 от Центъра за развитие на предприятията (ЦРП). Общо над 1,7 милиона евро, включително всички безвъзмездни помощи, само за 2004 г. (6).

Ако *справедливата търговия* е наистина кауза от всеобщ интерес, защо не се финансира от Европа или от Световната организация на ООН за храна и земеделие (ФАО)? Защо това се прави от френското Министерство на външните работи? - пита Мишел Бесон, директор на асоциация „Минга“. Така или иначе, веднага след сключването на партньорството между тръста за памук и „Макс Хавелаар“ председателят на Dagrís изрича на страниците на всекидневника *Льо Монд* истинска пледоария за генно модифицираните култури в Африка (7). Едно много доходно производство за транснационалните агрохимически предприятия, но чиято незабавна последица е елиминирането на дребните селяни.

Макдоналдс, чийто груби социални практики са добре известни, вече предлага кафе от *справедливата търговия* с логото (8) на „Макс Хавелаар“. Също като Старбъкс, световен лидер на еспресо-баровите със 7500 кафенета в 34 страни, когото писателката Наоми Клайн окачества като *предвестник на гъвкавия (работен) график в модерното изкуство*. Хотелската верига „Акор“, в която продължилата с месеци стачка на камериерките дълго подхранваше вестникарските хроники, също предлага кафе „Макс Хавелаар“ в баровете на своите хотели. „Нестле“, най-бойкотираното от британските потребители предприятие, на свой ред се кичи с партньорство с „Макс Хавелаар“.

Жестоката репресия на синдикалното движение

Така вече нищо не възпира *справедливите продукти* да навлязат в широката дистрибуция, чиято политика на снабдяване, за която е характерно търсенето на по-слабо активни в социално отношение доставчици, увеличава масивните децентрализации и засилва социалната несигурност и нестабилност (9). Публични предложения за изкупуване, сливания, поглъщания, придобивания... Във всеки голям пазарен сегмент три или четири международни фирми предоставят само 80% от стоките, предлагани в хипермаркетите - констатира представителите на Сооретис, втората най-голяма европейска търговска централа (10). Така „Ду Егбъртс“, „Крафт Фуудс“, „Нестле“, „Проктър и Гембъл“ и „Сара Лий“ си поделят пазара на кафе. Този феномен на съсредоточаване засяга и сектора за дистрибуция.

За противниците на „Макс Хавелаар“ приближаването на гигантите на дистрибуцията би представлявало истинска заплаха. Те приемат като доказателство за това декларациите на представителя на хипермаркетите „Льооклер“ в момента, в който редица профсъюзи изобличават *свирепата антисиндикална политика*, която веригата налага на присъединилите се към нея магазини: *Справедливата търговия е само един възникващ пазар. С по-големи обеми снабдителите ще могат да намалят производствените си цени и така ние ще можем да увеличим печалбата си.* А човешкият фактор (заплати и социалната закрила) може би ще служи като променлива за корекции?

Различните типове дистрибуция не са непременно несъвместими, защото не са подходящи за всички производители: за дребните производители са малките магазини, за големите производители - големите - признава един търговец, разпространяващ *справедливи стоки*, и чийто оборот е нараснал 21 пъти за 5 години (11). Под въздействието на бизнесмените на „благоотворителното кафе“ *справедливата търговия* днес се е превърнала в търговия със *справедливостта* за голямо съжаление на отец Франс ван дер Хоф: *Още от 1990 г. ние бяхме обезпокоени от обратата, които приемаше движението („Макс Хавелаар“) в други страни (12). Неговото политическо измерение постепенно се смекчено, после заличено.*

Веригата „Лидл“ се възползва на свой ред от успокояващия образ на „Макс Хавелаар“, докато в цяла Европа се води една безпрецедентна кампания - *Schwarz-Buch Lidl* (Черна книга), която изобличава *условията на работа, атмосферата на страх за работниците и непоносимите репресивни мерки* в нейните магазини (13). Но за „Макс Хавелаар - Германия“, който регистрира покачване на оборота с 50% до 110 милиона евро след пускането на неговите продукти в магазините на дистрибуторите на ниски цени, изказаните критики за отклоненията на *справедливата търговия* са неприемливи.

Макдоналдс, Старбъкс, Акор, Нестле, Дари, Льооклер, Лидл... Експериментът можеше да стигне още по-далеч, ако „Макс Хавелаар - Швейцария“ не бе решил да се раздели със своята генерална директорка, бившата председателка на *Организациите за даване на лого за справедлива търговия* (Fairtrade Labelling Organisations - FLO) (14). Малко преди да бъде обявена от либералния

Давоски форум за *Global Leader of Tomorrow* (глобален лидер за бъдещето), тя бе започнала да въвежда „Макс Хавелаар“ в услугите, туризма, банковото дело, бижутерията, електрониката и дори... в петролната и диамантената индустрии (15).

За да се договаря пряко с производителите, „Макс Хавелаар“ не се колебае да организира *премахването на дребните местни посредници, тези амбулантни търговци, които се възползват от пътуванията си, за да носят стоки и лекарства дори до най-отдалечените села. Той ги тласка към фалит заради привидно икономически и морални причини. Всъщност ги елиминира, за да заеме тяхното място* - възмущава се Ан Броши, която управлява малка структура за помощ за развитието. Вместо 0,06 евро, които *койотите* (посредниците) вземаха от цената на пакет кафе, „Макс Хавелаар“ иска по 0,05 евро.

Справедливият въпрос - кой плаща за справедливостта? - е още една тема за дебат. Потребителят, който е „осъден“ да поправя шетите, нанесени на дребните селяни. Създава му се чувство за вина чрез рекламни лозунги, опитващи се да го накарат да забрави, че всъщност същите тези преработватели и дистрибутори на кафе, които вече са експлоатирани и обрекли на мизерия милиони дребни селяни, налагайки им от толкова години намалени цени, се връщат с цинизъм по местата на своите злодеяния. Едва покрити от своите чисто нови маски на справедливостта, все още с етикета на произведено в незаконните работилнички *sweat-shops*.

Също както селяните плащат, за да получат сертификати за биологично земеделие, а големите доставчици внасят входна такса, за да бъдат регистрирани в асортимента на веригите, дребните бедни производители трябва да плащат нещо като

(1) Вж. Virginie Diaz Pedregal, *Le Commerce équitable dans la France contemporaine* (Справедливата търговия в съвременна Франция), L'Harmattan, Paris, 2007.

(2) Разговор между Франс ван дер Хоф и Кристиан Жакио в списание *Imagines demain le monde* (Представа си с вема умпе), Bruxelles, mars-avril 2007.

(3) Вж. www.senat.fr/commission/fin/collectif_2004/51_56/51_564.html.

(4) Три групировки в Камерун, пет в Мали и четири в Сенегал, всички сертифицирани от „Макс Хавелаар“, обединяват съответно 1700, 1100 и 480 производители на памук.

(5) Вж. Nicolas Prissette, „Les dessous du coton „équitable“ (Курлуците ризи на „справедливия памук“), *Le Journal du dimanche*, Paris, 6 mars 2005.

(6) Различните субсидии, отпуснати на „Макс Хавелаар Франция“, възлизат на 449 998 € през 2000 г., 513 895 € през 2001 г., 475 382 € през 2002 г., 457 031 € през 2003 г., 1 713 923 € през 2004 г. и 1 115 966 € през 2005 г. (цифрите за 2006 г. още не са обявени).

(7) Вж. Gilles Peltier, „Avec les OGM, réduire la fracture agricole mondiale“ (Да намалим световния проблем с храните с помощта на ГМО), *Le Monde*, 3 février 2005.

(8) Не може да се използва гумата „марка“ за „Макс Хавелаар“, който, макар и неговият завеждащ връзки с обществеността да твърди обратното, не е никаква марка.

(9) Вж. „Racket dans la grande distribution à la française“ (Рекет в областта на едрата дистрибуция по френски), *Le Monde Diplomatique*, décembre 2002.

(10) Сооретис обединява Colruyt (третия по големина белгийски дистрибутор), Rewe (втората по големина дистрибуторска група в Германия), Conad (втората по големина дистрибуторска група в Италия), Соор (втората по големина дистрибуторска група в Швейцария) и Льооклер (втората по големина дистрибуторска група във Франция след Карфур-Шампюан, бивша Промоде).

(11) Вж. Tristan Lecomte (акционерно дружество Amerp Eko) в: Jean-Pierre Blanc, Ondine Bréaud et Pierre Massia (sous la dir. de), *Commerce équitable et café, rébellion ou nécessaire évolution?* (Справедливата търговия и кафе: бунт или необходимо развитие?), L'Harmattan, Paris, 2003, цитиран от Virginie Diaz Pedregal в *Le Commerce équitable dans la France contemporaine*, op. cit.

(12) Марката „Макс Хавелаар“ присъства в 68-десетина от м. нар. северни страни: Германия, Австрия, Белгия, Испания, Финландия, Франция, Великобритания, Италия, Ирландия, Норвегия, Швеция, Швейцария, Канада, Дания, Япония, Люксембург, САЩ и Холандия, където е създадена през 1988 г.

(13) Публикувана по инициатива на германския профсъюз за услуги Ver.di; <http://www.attac.de>

(14) FLO обединява националните инициативи на „Макс Хавелаар“, които са с различни търговски марки според страните: „Макс Хавелаар“, Fairtrade, Transfair или Rattuisemarkt.

(15) Вж. Daniel Wermus, „Les dessous du divorce entre Max Havelaar et Paola Ghilani“ (Таинственият аспект на раздялата на Макс Хавелаар с Паола Гилани), *La Liberté*, Genève, 6 avril 2005.

* Икономист, автор на книгата *Les coulisses du commerce équitable. Mensonges et vérités sur un petit business qui monte* (Заг кулсите на справедливата търговия. Лъжи и истини за един малък бизнес, който расте), Mille et une nuits, Paris, 2006.

на „справедливата търговия“

„такса за регистрация“ от „FLO – Макс Хавелаар“, за да могат да се надяват, че прекупвачите на тяхната продукция ще се отнасят малко по-добре към тях. Исканите хонорари са различни за различните кооперативи в зависимост от броя на селяните и броя на работниците... въпреки че най-бедните, сезонните работници, изполичарите, селяните без земя и други в нестабилно положение са изключени от системата и лишени от справедливост. Цената за изкупуване на кафе от производителите е фиксирана веднъж завинаги през 1998 г. от „FLO – Макс Хавелаар“: 0,76 евро за половин килограм робуста и 0,88 евро за арабика, въпреки че независимо на каква цена те се продават на крайния потребител.

Трябва да уточним, че „Макс Хавелаар“ не купува и не продава продукти. Ролята му се ограничава с това да гарантира на потребителите спазването на спецификации, изготвени от FLO. Предприятията, които разпространяват продукти, гарантирани от „Макс Хавелаар“ като „справедливи“, се ангажират да ги спазват и да плащат така определената минимална цена на производителите. Без да поемат обаче ангажименти за обемите... Оттук предприятията, които претендират за добри практики, могат да избират между *справедливите продукти*, плащани съвсем малко по-скъпо, но които позволяват да се изгради комуникация за „отговорно поведение“, и курса на световните пазари, който им гарантира осезаеми печалби. Колко справедливост има в *справедливата търговия*? Средно малко повече от 4 евро допълнителен месечен доход на селянин според данните на „Макс Хавелаар“, от които трябва да се отчислят разходите за кооператива, за местния транспорт и митниците.

Двадесет години след създаването на „Макс Хавелаар“ Франс ван дер Хоф констатира с горчивина: *В икономически план сме малко по-добре, отколкото през 1988 г. Но положението ни е твърде нестабилно. Нашите производители на (справедливо) кафе печелят средно по 2,18 евро на ден – по-малко от законния минимум от 3,28 евро в Мексико*, който сам по себе си е твърде нисък.

Когато Рика Луис хвали *справедливите суровини* за своите джинси, забравяме, че само памукът има такова лого. Малонго (кафе, сертифицирано от „Макс Хавелаар“) *се занимава не само със справедлива търговия, подхождат не е всеобхватен. Това е просто маркетинг* – признава Мишел Едуар Лъоклер. Единствено памукът от Камерун (изтъкан в Италия), послужил за производството им (в Тунис) заслужава наименованието „справедлив“. *FLO-Cert гарантира контрола и съответствието на тези джинси, произведени според правилата, установени от конвенцията на Международната организация на труда (МОТ)* – държи да уточни Рика Луис. Като че ли справедливостта може да се сведе само до спазването на тези повече от минимални правила...

В момента никое лого, никоя нормативна уредба не дава официални гаранции на потребителите на *справедливи стоки*, които трябва на доверие да приемат това, което предлагат дистрибуторите в този сектор. И наистина, терминът „лого“ може да се използва само ако са изпълнени три условия: да има спецификация, проверявана от независими контролни органи, самите те сертифицирани от независим и одобрен от публичните власти орган. Никоя организация за *справедлива търговия* не отговаря на тези изисквания днес.

Най-големите печеливши от днешното положение са преди всичко структурите за одит и посредническите структури за сертифициране заедно с транснационалните компании за търговия с хранителни стоки, преработване на кафе и дистрибуция. На последните това не им струва нищо, тъй като те се задоволяват с това да плащат малко по-скъпо за едно нищожно количество суровина, считано за *справедливо*, като веднага силно вдигат цените за жадния за справедливост потребител. При липсата на нормативна уредба, която да дефинира и урежда съдържанието на извършваните проверки за гарантиране на *справедлива търговия*, те са незадоволителни и дават основания за множество противоречия. Генералната дирекция по конкуренция, потребление и борба с измами (DGCCRF) е наблюдавала 17 различни подхода, при някои от които липсват спецификация или проследяемост.

Поради липсата на достатъчно инспектори системата принуждава дребните селски стопани да създават кооперативи, които след това да се обединяват в кооперативни съюзи (кооперативи – шапки). FLO-Cert, която разполага с двама независими инспектори за цяло Мексико и само един за останалите страни, стъпява да контролира само обединенията на кооперативите, като по този начин инспекторите се отдалечават още повече от онези, които трябва да проверяват.

Федерацията „Занаятчий по света“ трябва да се разграничи от търговските оператори, чиито

цели не са възпитателни или за икономически промени, и за които *справедливите продукти са по-важни от справедливия им производствен цикъл* – настоява нейната председателка Карол Рейно-Палиго. Също като Минга и Nature et Progrès тя препоръчва гаранция, основана върху партньорство, самооценка и кръстосано оценяване.

Преекспониран в медиите, разполагащ с финансови ресурси без аналог сред конкуренцията, „Макс Хавелаар“ попада неизбежно в прицела на най-яръстните атаки. Същевременно неговите по-дребни, по-зависими, следователно и по-малко уязвими конкуренти, които не са извършили неблагодарството да претендират за собствено „лого“, също търпят критики.

Иска ни се да вярваме, че *справедливата търговия* ще възпре нарастващото могъщество на онези, които Жан Зиглер нарича *новите господари на света*, но дали слагането на пакет *справедливо кафе* в пазарска количка, преливаща от *несправедливи продукти*, произведени най-често от почти роби в някое мазе на Третия свят, е достатъчно да задоволи търсенето на етика от все по-добре информирани граждани?

Отклоненията, злоупотребите и крайностите, извършвани в нейно име, не би трябвало обаче да доведат до отхвърляне на идеята за наистина спра-

ведлив подход. Всеки ден потребителят гласува или за един модел на интензивно, замърсяващо и дехуманизиращо общество, съсредоточено върху производството, или за производството, зачитащо човека, животните и околната среда. Навсякъде се надигат гласове в подкрепа на истински справедлива търговия, освободена от хватката на манипулаторите на комуникацията и маркетинга. „Алтерпотребителите“, изглежда, са вече между 15 и 25% от населението (16).

В Япония 25% от семействата са ангажирани в движението на кооперативите на потребители, измежду които прочутите *Teikei* (17), вдъхновили френските Асоциации за запазване на земеделието на дребните стопани – обяснява журналистката Норико Ханно. Тези модели не използват реклама, нямат лого, нито марка, но всъщност се придържат най-близко до онова, което би могло да бъде истинска справедлива търговия.

В тази неспокойна обстановка се сблъскват две логичи. Тази на марката „Макс Хавелаар“ и нейните търговски партньори, която се характеризира с обработване на големи количества продукт от дадена ниша и с износ (кафе, чай, какао и др.), което понякога е във вреда на хранителните култури и на хранителната автономия на местното население. И тази на мрежи като „Природа и прогрес“, „Занаятчий по света“ или „Минга“,

подкрепяни от хиляди симпатизанти и активисти, и които застават твърдо зад един подход за обхващане на целия процес на производството (18), обратна концентрация на дейностите и въвеждане на наистина справедлива търговия както в Севера, така и в Юга.

Само една универсална рамка, налагаща се като норма, ще може да подчини окончателно търговията и икономиката на човешкия фактор. Кога ще бъде създадена Световна организация на гражданина и неговата околна среда?

(16) Вж. Stéphane Lauer, „La distribution est désemparée face aux alterconsommateurs“ (Дистрибуцията, озадачена от алтерпотребителите), *Le Monde*, 15 juillet 2004.

(17) Филолозите превеждат думата teikei kamo „поставяне на лицето на селянина върху стокама“ за означаване на този вид пряка връзка между „производител-гражданин“ и „гражданин-потребител“.

(18) От производителя до потребителя, като се мине през износителя, вносителя, преработвателя, опаковача, превозвача, за да се стигне до търговеца. Без да се забравят на всеки един от тези етапи техните работници.

LE MONDE DIPLOMATIQUE
Превод Весела Генова

За понятието справедлива търговия

„Макс Хавелаар“ (Max Havelaar) е названието на роман, написан през XIX век от холандеца Edouard Douwes Dekker. Неговият герой, Макс Хавелаар, се противопоставя на несправедливата търговия, чрез която са експлоатирани индонезийските селяни.

„Добре е, когато получаваме дарения, с които можем да си купим камион или да построим малко училище и така бедността ни да стане по-поносима, но истинската подкрепа би била да ни предлагат по-справедлива цена за нашето кафе“. Този апел на мексикански производители на кафе е чул от холандци, които създават през 1988 г. асоциацията „Макс Хавелаар“ и етикета за *справедлива търговия* (1).

През 1997 г. са създадени *Организациите за даване на лого за справедлива търговия* (Fairtrade Labelling Organisations -FLO). Те включват 17 члена от следните страни: Австрия, Белгия, Великобритания, Германия, Дания, Ирландия, Италия, Канада, Люксембург, Норвегия, САЩ, Финландия, Франция, Холандия, Швейцария, Швеция и Япония. FLO е единственият субект, който издава сертификата за *справедлива търговия*.

За *справедливата търговия* е дадена следната дефиниция: „Търговско партньорство, основано на диалога, прозрачността и взаимното уважение, стремящо се към повече справедливост в международната търговия. *Справедливата търговия* съдейства за устойчиво развитие, предлагайки по-добри търговски условия на производи-

тели в неравностойно положение, главно на тези от страните на Юга.“ Дефиницията е официална и е формулирана от от FINE 2001 (обединение на следните организации: Fairtrade Labelling Organisations, International Federation for Alternative Trade, Network of European WorldShops, European Fair Trade Association).

Ето някои от стандартите, които трябва да бъдат удовлетворени от производствените и търговските организации, за да получат правото да поставят върху своите стоки логото за *справедлива търговия*: цени, които да покриват производствените разходи и да осигуряват устойчив стандарт; премии, които да позволяват на производствените организации от Юга да инвестират в развитието на общностите си; синдикална свобода; покриване на определени здравни, трудовоохранителни и екологични стандарти; забрана за използването на детски труд.

На 4 юли 1998 г. Европейският парламент приема резолюция, в която се казва: „Считайки, че *справедливата търговия* се доказва като един от най-ефикасните инструменти за поощряване на развитието, Европейският парламент потвърждава, че *справедливата търговия* трябва да бъде неразделна част от политиката на развитието на Европейския съюз.“

През януари 2004 г. FLO създава организацията FLO-Cert, на която предоставя правото да следи за спазването на стандартите и да сертифицира стоките с логото *Макс*

Хавелаар (2).

През 2006 г. продажбите на стоки, сертифицирани с логото *Макс Хавелаар*, възлизат на 1,6 милиарда евро, което представлява ръст от 41% в сравнение с предходната година. За същия период притежателите на лицензи са се увеличили с 30% и сега наброяват 1954 от 21 страни.

Между институциите, които официално са решили да консумират например кафе с логото за *справедлива търговия*, са: Европейският парламент и френските Национално събрание и Сенат.

(1) <http://www.maxhavelaarfrance.org/association/objectifs.htm>
(2) www.fairtrade.net

БЪЛГАРСКА РЕДАКЦИЯ

Признание или

Жертвите и тяхното страдание дълго са били пренебрегвани – особено от правосъдието, което цели преди всичко да реши съдбата на престъпника и да предпази обществото. Постепенно те придобиват права и статут, които им позволяват по-справедливо обезщетение за нанесените вреди. Феминистките движения и хуманитарните асоциации изиграват голяма роля за подобряване на участието на жертвите през последните две десетилетия.

Наскоро Съветът на Европа одобри няколко текста за подпомагане на жертвите и за обезщетението, което могат да получат. Във Франция това стана със закон, приет на 15 юни 2000 г. А криминологията се обогати с нов дял – виктимологията, която изучава последиците от посегателството, как да се помогне на жертвите, както и условията, довели до извършване на посегателството с оглед на тяхното предотвратяване. В частност тази нова наука допринесе за борбата срещу домашното насилие, дълго време останало в сянка.

И все пак този общопризнат напредък се съпътства от едно по-спорно явление, наречено „виктимизация“. Така например според магист-

рата Дени Салас „страдалческата нагласа“ води до претараване на правосъдието, предназначено да осигури невъзможната „компенсация“ за причиненото страдание. Така смекчаващите обстоятелства и принципът за индивидуализираното наказание отстъпват пред тежки и механични санкции. Освен това прекаленото внимание към жертвата, като че ли нарушава работата на правосъдните органи. Съдебната грешка, допусната във Франция по време на процеса „Outreau“ се дължи и на канонизирането на предполагаемата жертва, към чиито показания не се отнасят достатъчно критично.

Ала дебатът за виктимизацията излиза от рамките на правосъдната система. Жертвата сякаш се превръща в централна обществена фигура, в основен политически символ – в уцърб, примерно, на героя или поборника. През 2006 г. се разрази показателна полемика във връзка с идеята да се пренесат останките на капитан Алфред Драйфус в Пантеона, която се радваша на подкрепата на личности като депутат социалист Джек Ланг. Драматичната история на този офицер, който в крайна сметка бил оправдан и повишен, е един от символите на пораженията, нанесени от антисемитизма. И все

Задните мисли на

Книгу...

Le Temps des victimes (Времето на жертвите) – Caroline Eliacheff et Daniel Soulez Larivière, Albin Michel, Paris, 2007.

La République compassionnelle (Състрагателната република) – Michel Richard, Grasset, Paris, 2006.

La Société des victimes (Обществото на жертвите) – Guillaume Erner, La Découverte, Paris, 2006.

La Tyrannie de la pénitence (Тиранията на покаянето) – Pascal Bruckner, Grasset, Paris, 2006.

Fausse route (Грешна посока) – Elisabeth Badinter, Odile Jacob, Paris, 2003.

La Tentation de l'innocence (Изкушението на невинността) – Pascal Bruckner, Grasset, Paris, 1995.

La Culture gnagnan (Омнускащата култура) – Robert Hughes, traduit de l'anglais par Martine Leyris, Arléa - Courrier international, Paris, 1994.

La Concurrence des victimes. Génocide, identité, reconnaissance (Конкуренцията между жертвите. Геноцид, идентичност, признание) – Jean-Michel Chaumont, La Découverte, coll. "Poche", Paris, 2002. Справочна книга за „конкуренцията между възпоминанията“.

...и сайтове

Ecole nationale de la magistrature (ENM)

Подробна документация за съдебните аспекти на виктимизацията – положителни и отрицателни.

www.enm.justice.fr/Centre_de_resources/dossiers_reflexions/oeuvre_justice/presentation.htm

Conseil de l'Europe
Регула текстове за подобряване статута на жертвите.
www.coe.int/t/dg1/legalcooperation/minjust/mju27/mju27Res1_fr.asp

Amnesty International
Асоциацията публикува критика на крайностите на виктимизацията.
www.amnesty.fr/index.php/amnesty/s_informer/la_chronique/janvier_2006_sommaire/victime_victimisation

Sciences humaines
Спусането поставя въпроса за извращенията, до които води виктимизацията.
www.scienceshumaines.com/les-effets-pervers-de-la-victimisation_fr_15163.html

République!
Текст за отраженията на виктимизацията върху демокрацията.
www.le-groupe-republique.fr

Мона Шол

ВИКТИМИЗАЦИЯ: до преди няколко години този термин, обозначаващ осъдителната склонност човек да се изживява като жертва, бе непознат във Франция, но сега вече е навлязъл в езика, без да е съвсем ясно как. Най-често визира малцинствата, които се борят за правата си, в частност потомците на робите или на колонизираните народи, както и феминистките, но се използва в по-широк смисъл за всевъзможни жалби, протести и искания.

Осмиването на „виктимизацията“ се е превърнало в любимо занимание на есеистите и хроникьорите (вж. списъка с произведения, посветени на този проблем). То им дава крайно изгодна възможност да демонстрират моралното си превъзходство и да злоупотребяват с прилагателното „състрадателен“, което винаги звучи добре в заглавията на книги и глави. Тази поза скоро започва да дразни читателя. Раздразнението му се засилва от неизбегния събирателен характер на книгите по въпроса: ако се вгледаме внимателно, почти всяка ситуация може да се пречупи през призмата жертви-виновници. Така например имаме основания да се усъмним в стойността на концептуалното средство, благодарение на което Гийом Ернер приравнява Бернар Анри-Леви към Пиер Бурдийо, определяйки ги като двама представители на *състрадателната мисъл*.

Подобно на Ернер, Каролин Елиашеф и Даниел Сулез Ларивьер са на мнение, че невиджаните досега престиж и доверие, с които се ползват жертвите, са следствие от утвърждаването на политиката-зрелище и от края на Студената война. Каролин Елиашеф и Даниел Сулез Ларивьер смятат, че в нашия сложен свят е по-лесно да подкрешпиш страдалите от някакво бедствие, отколкото да заемеш политическа позиция – така поне човек е сигурен, че не е събрал каузата или най-малкото така си мисли. *Все едно, че като махнем марксизма, остава само канонизирането на жертвите*, пише Ернер. Той самият обаче допринася за тази деполитизация, тъй като в книгата си е събрал на едно място най-различни теми – от лейди Даяна до защитата на животните и от телевизионните изповеди до робството – и ги е обединил под общ етикет. Още повече че упражнява и деполитизация с обратна сила: перото му превръща май 1968 г. в *пролетта на жертвите*, въпреки че това е бил крайно политизиран период...

Модата на есетата за виктимизацията е продължение на друга мода, разпространена през 90-те години на ХХ век: нападките към „политически коректното“, което още тогава се свързваше с раздробяването на обществото на групи, издигащи тиранични искания, както и на пораженията, които той напускаше в американските университетски среди. Беше и лесно, и забавно: от *семинарните занятия*, водени от преподавателки-феминистки под названието *оу-латорни*, до Пипин Къси, който бе прекръстен на

„Пипин Ощетения вертикално“. Смесвайки истински случки с дотухи измислици и обикновени шеги, остроумните автори превърнаха темата в неизчерпаем източник на забавление (1).

През 1993 г. Робърт Хюз – изкуствовед в *Тайм* – публикува памфлет, озаглавен *Culture of Complaint* („Културата на жалването“). До голяма степен именно той привлича вниманието на французите към това явление, въпреки че самото произведение е много по-съдържателно и издържано от вариациите по темата, появили се впоследствие на френска земя. Хюз има рязък стил, но винаги се стреми да нюансира. Припомня, че целомъдрените евфемизми не са достойни единствено на левицата. Изобличава военния жаргон (все още е пресен споменът за *хирургическите операции* по време на първата война в Залива) и жаргона на мениджмънта, който превръща борсовия крах в *борсов спад*, а масовите съкращения – в *промишлено реструктуриране*. Днес анализите на либералната лексика са нещо обичайно и тези наблюдения може и да изглеждат банални, но навремето не са звучали така. Осмива воплите на консервативната десница, която изобличава мнимото господство на марксистите в университета. Припомня, че както в Бъркли, така и в Лос Анжелис повечето преподаватели застъпват консервативни възгледи. Освен това ключовите постове се заемат от републиканци и е *нелепо да се твърди, че това е аполитично*.

Според Брюкнер западнякът е съчетание от „детинщина и хленчене“

ХЮЗ КРИТИКУВА прекомерното усърдие на интелектуалната левица не толкова, за да я дискредитира, колкото за да разкрие колко вредни са за нея подобни заблуди. Упреква я, че *се интересува повече от проблемите на расата и пола, отколкото от класовите проблеми* и че *се занимава много повече с абстрактни разсъждения за пола и расата, отколкото с реалното им отразяване*. Опасява се и че като се съсредоточава върху езика, левицата се залягва, че така преодолява безсилието си да промени цялостното положение на онези, които защитава: *Краен резултат: преди еснафите отиваха да бият „педали“, а сега – гейове*.

Освен това този австралиец, имигрирал в Съединените щати, е горещ привърженик на културното многообразие. За това той не одобрява не нахлуването в западното културно поле на автори, които разклащат единствената възприета гледна точка на белия заможен мъж, а понякога прибързаните заключения, които се извличат от този факт. Изтъква, че е наложително да се анализират социалните и културните предпоставки, залегнали в текстовете. Но е пагубно да ги превърщаме в единствен критерий за тяхното възприемане. Припомня, че самият Едуард Саид – един от интелектуалците, които най-много са допринесли за разкриването на тези предпоставки

(2), винаги е предупреждавал за опасността от подобно изкривяване. Съжалява, че левицата е по-склонна да подозира, цензурира и прочиства, отколкото да съчетава и сравнява – сякаш някои произведения съдържат морален вирус, който може да зарази читателя: *Знанието не е изключване, а приобщаване*.

Паскал Брюкнер, автор на предговора към френското издание на книгата на Робърт Хюз, още на следващата година започва усърдно да прокарва идеите му във Франция. Основната теза в *Изкушението на невинността* гласи, че западнякът се възприема едновременно и като вечно дете, и като жертва, че представлява съчетание от *детинщина и хленчене*. Брюкнер цитира многократно три-четири радикални американски феминистки – лодоедите, които всеки есеист, подвизаващ се в средите на „Сен-Жермен де Пре“, е просто длъжен да спомене, за да сплши лековерния читател. Най-често цитатите са препредадени или извадени от контекста. Например заимства от Робърт Хюз едно изказване, приписано на Андреа Дуоркин, което самият Хюз цитира с възмущение. То гласи, че всяко сношение, дори да е желано, е изнасилване. Няма значение, че въпросната авторка винаги е отричала подобно тълкуване на думите си (3): през 2003 г. Елизабет Баден-тер отново се връща към тази мисъл в *Грешна посока* – книга, посветена на „крайностите“ на феминизма. А по-късно Ерик Земур, галският херолд на елементарното мъжкарство, на свой ред я споменава в *Първият пол* (4), обаче я приписва на феминистките като цяло и хитроумно добавя: *Впрочем в това има нещо вярно*.

След като стига до извода, че „всички“ американски феминистки са същностно неразумни, Брюкнер се впуска в дълга пледоария, призоваваща Франция да устои на изкушението от подобно зловещо пуританство, да запази прелестния дух на задъвки и хармония, позволяващ на благородни дами и господа да смесват безметежно духовитото остроумие и плътските удоволствия. Читателят изпада в недоумение пред този неудържим многословен лиризмъ, който повтаря всеизвестни истини, позовавайки се на Луиз Лабе, представителките на прециозността (5), свободомислещите и трубадурите. От самосебеси се разбира, че както в Съединените щати, така и във Франция в отношенията между двата пола има и хубаво, и лошо, нищо че са социално обусловени от различни културни фактори. Борбата с лошото не означава, че трябва да пренебрегваме хубавото, а хубавото не променя факта, че има и лошо. Тогава...?

Самото потисничество вече не буги загриженост

ТОЧНО В ТОЗИ ПУНКТ говоренето за виктимизацията започва да се видоизменя: въпросът е не толкова да се предложи градивен анализ, колкото да се заемат позиции, да се отвлече вниманието, да се наложи тема, която да измести успешно други теми. Най-често

канонизиране

пак Драйфус е преди всичко жертва, смазана от чужди деяния. Трябва ли само за това да намери място в храма на героите? Ако властите искат да изтъкнат значението на борбата срещу антисемитизма, не би ли следвало по-скоро да отдадат почит на подполковник Пикар, който изобличил машинацията и помогнал истината да излезе наяве с цената на военната си кариера? В крайна сметка планът за „пантеонизиране“ на Драйфус не се осъществява. Вместо това се провежда церемония, председателствана от тогавашния държавен глава Жак Ширак.

Жертвата сякаш обръква социалните ориентирани. Така например една неотдавнашна рекламна кампания срещу рака нарича се хората, които се борят с болестта, „обикновени герои“. Какво да кажем тогава за починалите? Дали не ставаме свидетели на възвеличаването на нещастieto и неговите жертви?

Според някои автори „нахлуването на жертвата в нашето общество“ (Дени Салас) води до „извращения“, в частност пораждайки надпревара и съревнование между жертвите (Пиер Азан). Те смятат, че „законите за паметта“ и исканията за „обезщетение“ на прките и

косвените жертви на робството или на колонизацията попадат в тази категория. Освен това виктимизацията води до деполитизиране на дебатите, тъй като свежда всеки въпрос до двуполушен сблъсък между жертви и палачи. Тя е следствие от отслабването на идеологическото противопоставяне на фона на влошените условия за живот (Робер Карю). Така тя изпоява консервативна функция (Андре Белон), понеже възпрепятства разглеждането на социалния въпрос, а страданията на народните маси, което не влиза в категорията на исканията на жертвите, на практика е изчезнало от политическия дебат. И така, значителната подкрепа, оказвана на всевъзможните жертви, контрастира със слабата солидарност спрямо стачниците или безработните, а това изместване става със съдействието на медиите и политическата класа.

Според журналистката и есеистката Мона Шоле критиката на виктимизацията има отношение предимно към жените и дискриминираните малцинства. По този начин се опитват да омаловажат техните законни искания. Така виктимизацията съдържа „отрицание“ на понесената неправда.

приказките за „виктимизацията“

това слово не оспорва пряко легитимността на дадена кауза, независимо дали става дума за жените, за имигрантите, които стават жертва на расизъм, за хомосексуалистите или за палестинците: то се задоволява да цитира изказванията на нейните радатели и да се възмути, че те изпадат в крайност, която това слово смята за непристойна и скандална. Само че малко по малко това възмущение става всеобхватно: стане ли дума за гнет и потисничество, предмет на дебата или на всеобщата загриженост са вече не самият гнет или потисничество, а истинските или предполагаемите крайни изказвания на онези, които се борят срещу тях.

Очевидно е, че от всички тези морални граници най-лесно се претръпява тази на геноцида – едно необмислено позоваване на геноцид и въпросната ситуация е изцяло отречена. Споменавайки за потомците на робите и на колонизираните народи, които по примера на потомците на депортираните изискват това минало да бъде признато, Каролин Елиашеф и Даниел Сулез Ларивьер се задоволяват да отбележат сухо, че е неправомерно да се сравняват несравними неща.

Подобно отричане на действителността вече се среща под път и над път. Например водещият на едно телевизионно предаване за култура заявява: *Годишно във Франция сто жени стават жертва на домашно насилие. Разбира се, това е нещо ужасно, но чак пък да го сравняваме с геноцид, както правят поборниците за тази кауза (6)...* Книгата на Елизабет Баденер, която още в самото начало се позовава на *Изкушението на невинността* от Брюкнер, изиграва основна роля за разпространението на това клише. Докато течеше рекламната кампания на *Грешна посока*, в едно интервю я запитаха дали понятието „виктимизация“, което тя използва за жените, може да се приложи и към медийното отразяване на израело-палестинския конфликт. Тя отвърна: *Вярно е, че палестинският народ е страдалец. (...) Но бях поразена от усърдието, с което медиите „отрицат“ Йе-нин. Всички с голямо задоволство говореха за „клане“ (7). Когато пръсът сочи към Луната, неопософът ни приканва да се вгледаме подозрително в пръста с надеждата, че ще отклоним вниманието от Луната.*

Впрочем той не се замисля много над съществуването на Луната. Продукцията на Паскал Брюкнер, която носи вода от девет дерета, представява низ от самоцелни твърдения и спорни тълкувания, написани в стил, който сякаш се опиянява от собственото си изящество и изумява с постоянното си бягство от действителността. Така например в *Тиранията на покаянието* той цитира суровите определения, с които Джорджо Агамбен и Енцо Траверсо описват зоните на изчакване и временните имигрантски центрове. Тълкува ги като поредния симптом на „западния мазохизъм“. Съжалява, че студентите, които през 1968 г. са се възприемали като „интелектуални работници“, сега вече се определят като „несигурни“ – според него това ще рече като жертви. Но явно въпросът какво представлява в действителност зоната на изчакване и дали

онова, което става в нея, е защитимо или пък въпросът за измененията в условията за труд, настъпили след 1968 г., са прекалено пошли, за да се спира на тях.

Заслепенето достига връхната си точка, когато става дума за израело-палестинския конфликт, който предизвиква зрелищни логически увъртания. Така например, ако световното обществено мнение критикува израелските действия, това не се дължи на самите действия (що за приумица), а на факта, че то се сърди на евреите, че не се вписват в стереотипа на жертвата и на Израел, защото безстрашно е решил да действа със сила... Брюкнер извърта аргументите, както му изнася: още Паскал Бонифас обръща внимание, че неговата пледария в защита на чеченците например може да се използва дума по дума в защита на палестинците (8). Присмива се на левичарите, че погрешно възприемат палестинеца като *последния добър дивак*, но като насрещен довод могат да се използват следните редове за хърватите и босненците, които е написал по време на конфликта на Балканите: *Защо искаме жертвите да са неопетнени и безгрешни? (...) Ако търсим у потиснатия ангелска невинност, няма да има на кого да се притечем на помощ.*

Поборниците за каузата на жените и на малцинствата и хулители на „виктимизацията“ не могат да постигнат разбирателство. Хулители обвиняват поборниците, че погават универсализма и повтарят, че не произхождат или полът определят ценността на индивида. В устата на автор като Брюкнер подобни изказвания звучат забавно, като се има предвид, че той и неговите съмишленици сякаш се отъждествяват все по-пълно с възможно най-безличната и самодоволна представа за Запада. А малцинствата се организират, за да се борят тъкмо с „есенциалисткия“ или открито враждебен поглед на тяхното обкръжение. Разкажайки как е възникнал този спор, Франсоа Кюсе отбелязва например, че в епохата на СПИН хомосексуалната идентичност не е произход, а стечение на обстоятелства: *в случая това са болестта, хомофобията и солидарността (9).*

За да стане индивид, човек трябва да успее да се освободи от бремето на предразсъдъците, особено ако към това се добави и икономическата слабост. Но въпросните автори не забелязват тази изначална неравнопоставеност или пък постоянно я омаловажават. *Всеки има възможност да живее и да учи в Лондон, Амстердам, Барселона, Болоня, Краков, Прага, Будапеща. Това е невероятно духовно обогатяване, в сравнение с което тясно придръжане към дадена малцинствена идентичност изглежда като трагично залявяване.* Така пише Брюкнер в *Тиранията на покаянието*, забравяйки, че не точно всеки има такава възможност.

Неувереността също може да бъде израз на неравнопоставеност: жените, пострадали от домашно насилие, се оставят партньорът им да ги убеди, че сами са си виновни. Следователно, за да се превърнат в нещо повече от

жертви, е наложително първо да ги признаят за такива (10).

Пак старата песен, че у нас „обезсърчават усилието“

ИМЕННО С НАИВНИЯ ПОСТУЛАТ за изначалната равнопоставеност се обяснява и фактът, че когато жените или малцинствата се борят за действителна равнопоставеност или за права, до които имат достъп само на хартия, въпросните автори тълкуват това поведение като деспотизъм или като искане на незаконна услуга: *Общността ми е длъжна, аз не съм й длъжен за нищо.* Такава е тяхната максима според Елиашеф и Сулез Ларивьер. От друга страна, те определят законите за насилието срещу жените, приети в Испания и други страни, като *привилегия*.

Небрежното „ами да“: „ами да се развият като личности“, „ами да пътуват“, „ами да се стегнат“, а, както казва Елизабет Баденер, битите жени – „ами да се изнесат“, издава силно социално високомерие. То напомня онова „ами да“, отправено към безработните: социалните борби се определят като „виктимизация“, а социалната закрила е прекръстена на „подпомагане“. Впрочем през последната предизборна кампания Никола Саркози недвусмислено свърза двете понятия, отправяйки нападки срещу *онези, които вместо да си изкарват прехраната с труд, предпочитат да търсят в дебрите на историята някакъв въображаем дълг на Франция към тях (11).* Двете обозначения са плод на същия манталитет на страшилище за непослушните деца. Според Брюкнер Франция е обзета от *самосъжаление като разглезено дете, от лениво отчаяние* в европейски контекст, който на свой ред се отличава с *несигурност и вялост* в противовес на американската гордост и борбеност (ще припомним, че Брюкнер е един от малкото френски поддръжници на нахлуването в Ирак). Скоро пак зазвучава старата песен, че страната *обезсърчва инициативата и усилието* и отхвърля реформите. А Елиашеф и Сулез Ларивьер съжаляват, че проектът за Европейска конституция е пропаднал заради *...потенциалните жертви на полския водопроводчик (12)!*

Пренебрежителното отношение на тези автори ни кара да се отнесем предпазливо към аргумента на Робърт Хюз, че загрижеността за половата или „етническата“ дискриминация е в ущърб на социалния въпрос: това е вярно, но онези, които използват този довод, винаги отдават значение на социалния въпрос. В предговора Паскал Брюкнер тълкува описанието на Америка, направено от Хюз, като доказателство, че *политическите среди във Франция с право запазват класовия подход към проблемите.* Въпреки това в книгите си той негодува срещу ултралевицата, която иска да *накаже богатите* и смята, че няма *нищо шокиращо в това, че известни и богати личности отделят*

време за бедните. Така благодарят на съдбата, задето е била толкова благосклонна към тях. Толкова за класовия подход към проблемите. Темата за „виктимизацията“ отново дава повод за дълбокомислени размисления относно „крайностите“ на демокрацията (ако всеки иска място край масата, накъде вървим?) и гибелната грешка, която допускаме, отдавайки предпочитание на сивия, посредствен и направо казано, отмирял съветски егалитаризъм пред сияйната „свобода“. Повече от десетилетие, след като се е заел с изобличаването на „виктимизацията“, Паскал Брюкнер бичува радикалната левица, която още не е прежалила комунизма и не милее за свобода, а за робуване в името на справедливостта. Дали наистина този факт трябва да ни учудва?

(1) Вж. Philippe Mangeot, „Petite histoire du politiquement correct“ (Крамка усмория на политическа коректност), *Vacarme*, no 1, hiver 1997, www.vacarme.eu.org/article77.html.

(2) В частност в *Culture et impérialisme* (Култура и империализъм), Fayard, *Le Monde diplomatique*, Paris, 2000.

(3) Вж. Charles Johnson, „Andrea Dworkin ne croit pas que tout rapport hétéro est un viol“ (Андреа Дворкин не смята, че всяко хетеросексуално сношение е изнасяване), *Chiennesdegarde.org*, 10 août 2006; www.chiennesdegarde.org/article.php?id_article=450.

(4) Eric Zemmour, *Le Premier Sexe* (Първият пол), Denoël, Paris, 2006.

(5) Луиз Бабе – френска поетеса от XVI в.; прециозност – социално и артистично течение, зародило се в средите на френската аристокрация през XVII в.; Свободомислие – атеистично и материалистично течение през XVII в. във Франция. (Бъл. рег.)

(6) Portrait de Frédéric Taddei (Портрет на Фредерик Тадеи), *Libération*, Paris, 16 février 2007.

(7) *L'Arche*, no 549-550, Paris, novembre-décembre 2003.

(8) Pascal Boniface, *Vers la quatrième guerre mondiale?* (Задава ли се Четвъртата световна война?), Armand Colin, Paris, 2005.

(9) François Cusset, *La Décennie. Le grand cauchemar des années 1980* (Десетилетието. Страшният кошмар през 80-те.), La Découverte, Paris, 2006.

(10) Вж. *Machisme sans frontière (de classe)* (Мъжкарство без (класова) граница), *Le Monde diplomatique*, mai 2005.

(11) Вж. Серж Халими, „Идеологическите рецепти на президента Саркози“, *Монд дипломатик*, юни 2007 г.

(12) Според привържениците на договора през 2005 г. образът на „полския водопроводчик“, който благодарение на директивата „Болкецайн“ можел да стане конкурент на събраната си на френска земя с полска заплата и осигуровка, уж изиграл решаваща роля за отхвърлянето на Европейската конституция.

Не всички гватемалци

В ГВАТЕМАЛА ПЕТДЕСЕТИНА КАНДИДАТИ И ПАРТИЙНИ ДЕЙЦИ БЯХА УБИТИ ПО ВРЕМЕ НА НАЙ-КЪРВАВАТА ПРЕДИЗБОРНА КАМПАНИЯ ОТ КРАЯ НА ГРАЖДАНСКАТА ВОЙНА ПРЕЗ 1996 Г. ЗАД ТЕЗИ ПРЕСТЪПЛЕНИЯ ВИТАЕ СЯНКАТА НА МАФИОТСКИ ОРГАНИЗАЦИИ, ЧЕСТО ИЗГРАЖДЕНИ ОТ БИВШИ ВОЕННИ, ОПИТВАЩИ СЕ ДА УВЕЛИЧАТ СВОЕТО ВЛИЯНИЕ ВЪРХУ ПОЛИТИЧЕСКАТА КЛАСА. КАТО ИЗКЛЮЧИМ КРЪВОПРОЛИТИЯТА, ПРЕЗИДЕНТСКИТЕ ИЗБОРИ НА 9 СЕПТЕМВРИ НЕ БИ ТРЯБВАЛО ДА ДОВЕДАТ ДО ГОЛЕМИ СЪТРЕСЕНИЯ.

Рено Ламбер*

ТОПКАТА се забива в мрежата. Гол! Бившият генерал Ото Перес Молина вдига победоносно юмрук и се обръща към съотборниците си. От резервната скамейка някогашният бунтовник Пабло Монсанто се втурва към терена, за да го поздрави. Той е бил командващ на Бунтовническите въоръжени сили (БВС) – марксистки отряд от съпротивата, борил се срещу военните диктатури (1). Лауреатката на Нобеловата награда за мир за 1992 г. Ригоберта Менчу си прокарава път, за да скочи на врата на Луис Фернандо Монтенегро, бивш президент на Комитета на търговските, индустриални и финансови асоциации (КТИФА). Камерите не изпускат и миг от тази сцена. Отборът на кандидатите за президент на Гватемала на предстоящите избори току-що е открил резултата срещу този на... собствениците на вестници.

Този футболен мач, организиран на 10 юли 2007 г. от Ротари клуб, трябваше да бъде единоразовно приветстван от пресата (чиито босове спечелиха с 5:3) като чудесен начин за възпитаване на гражданско съзнание (2). Повечето от играчите не са ли били заклетии врагове до подписване на договорите за мир през 1996 г., които сложиха край на най-дългия и кръвопролитен конфликт в Латинска Америка (около 200 000 убити и изчезнали в продължение на близо 40 години)? Да, но същата тази преса не пропусна да призове за допълнителни усилия, за да се спре прилагането на двойни критерии, вписващо се в тенденцията към поляризация, от която Гватемала още страда (3). На 15 юли 2007 г. Пренса либре започна дори да мечтае, че Гватемала ще стане страна, в която кандидатите ще загърбят враждите и ще изераят в един и същ отбор.

Ако погледнем предизборните програми обаче, ще ни е доста трудно да открием каквато и да е "поляризация". При положение че всички медици са в ръцете на частния сектор, изборната картина се характеризира преди всичко с това, което всекидневникът Пренса либре приветстваше доскоро като господство на десницата. Националният дебат е станал "десен" – със задоволство отбелязваха политическите партии, университетите, ориентирите на общественото мнение, радиопредаванията и медиите, преди да заключат, че този консенсус сред "елита" естествено бил достатъчен, за да бъде превърната Гватемала в страна на консервативната политика (4).

Борби за власт сред буржоазията

В ТАЗИ ОБСТАНОВКА всеки можеше спокойно да си пийва шампанското по време на честването на първата годишнина от подписването на Договора за свободна търговия със САЩ, Централна Америка и Доминиканската република (CAFTA-DR според английското съкращение), състояло се в хотел Мариот. Докато бизнесменът Оскар Бергер – избран за президент на Републиката през 2003 г. начело на правителство, в което тринайсет от общо петнайсетте министри бяха също като него ръководители на дружества – благодареше на... всички шефове на компании за положените от тях усилия за създаване на по-добри условия за живот на населението на Гватемала, президентът на Академите Солусионес, Роберто Маигар, доволно обясняваше: Днес действително вече не е от значение кой президент ще дойде на власт. Те всички знаят какво трябва да направят – да приложат Плана за национално развитие (вж. карето). И въобще не се съмнявам, че те ще го сторят! Няма всъщност никаква причина за съмнение, защото

в Гватемала, като навсякъде, този, който плаща, поръчва музиката.

От около двайсетте милиона жители на Гватемала шест милиона, вписани в изборните списъци, са призовани пред урните да избират между 14 кандидати (5). Но многото кандидати далеч не предлагат изобилие от различни проекти, а се обясняват преди всичко с борбата за власт сред буржоазията. За разлика от това, което се случи през 2003 г., когато заплахата от преизбирането на Алфонсо Портийо (6) доведе до създаване на широка коалиция от представители на частния сектор – обяснява журналистът Андрес Кабанас – сега големите олигарси в Гватемала не можаха да постигнат съгласие помежду си. Всеки иска да наложи своите интереси и да получи своя дял от пая, дори ако за целта се налага чрез корупционни практики да се извлече някаква облага от коинквурно създадени коалиции в Конгреса. Средно 64 депутати са преминали от една парламентарно представена формация в друга през последните три години, а това превръща верността и привързаността към партията във величина, която политизиците в Гватемала са се научили да приемат за относителна.

Четирите партии, които са начело в социологическите проучвания – Националният съюз на надеждата (НСН), Патриотическата партия (ПП), управляващият Голям национален съюз (ГНС) и Обединението за Гватемала – всички те са финансирани от поне един от големите кланове на олигархията. Гутиерес-Бонч, които явно не искат да оставят нищо на случайността, си позволяват дори лукса да финансират четирите партии едновременно.

При това положение вече не е толкова важно, че се прилагат различни критерии. При все това, кампанията бе белязана от крайни прояви на насилие: от началото на годината тя отне живота на над петдесет кандидати и партийни дейци. Независимо дали се обявяват за "социалдемократи" като Алваро Колом (НСН) или подобно на Перес Молина (ПП) се борят за издигане на политика на обществената сигурност, която не пречи да бъде обявено извънредно положение в някои квартали на страната, независимо дали се заиграват с някакви популистко-анархистки приказки от типа ни тьдар, ни господар като Партията за национален напредък на... вестникарския бос Родолфо Кастанеда или подобно на Харолд Кабейерос от Възгледи и ценности (7) изтъкват на

преден план идеите на фундаменталисткия евангелизъм, всички кандидати приеха да представят своите програми пред ръководителите на КТИФА. Неговата решителна подкрепа ще получи само най-рабобленният измежду тях. А конкуренцията е жестока.

Нека не си въобразяваме все пак, че десницата в Гватемала е напълно глуха за гласа на новото време. Напротив, тя е съвсем способна да приеме риториката на културния прогрес, при положение че той не позволява да се даде гласност на класовото общество в страната. И тук има консенсус относно необходимостта от отваряне на политически пространства за жертвите на дискриминацията: жените и индианците.

Именно чрез кандидатурата на Р. Менчу се утвърди програмата за еманципация на жените и маите. Идеална кандидатка, от една страна, заради връчената ѝ през 1992 г. Нобелова награда за мир за положените от нея усилия за признаване правата на коренните жители и, от друга, защото е била част от правителството на О. Бергер през 2004 г., накрая тя се остави да бъде изкушена. Въпреки че винаги е готова да напомни, че не е нито лява, нито дясна, тя все пак прие бившият

Kimberly-Clark Professional

Хигиенни системи
Комфорт, където и да си!

ОФИЦИАЛЕН ПРЕДСТАВИТЕЛ
BUSINESS TO BUSINESS

1618 София, ул. „Любляна“ 46, „Джей и Ел“ център, офис 401 - 403
тел.: 81 80 391, 81 80 392, e-mail: btb@cnika.bg

*Журналист

НАСИЛИЕ В НАВЕЧЕРИЕТО НА ИЗБОРИТЕ

са шефове на компании

председател на КТИФА Ф. Монтенегро да се кандидатира за вицепрезидент като неин партньор. По този повод Андрес Кабанас с наслада разказа една лобопитна случка как един ден, когато "Ригоберта" подхвърли идеята за аграрна реформа, Ф. Монтенегро не пропусна да й напомни: *За икономическата страна на кампанията ще се погрижа аз.* А той никога не е обяснявал, че не е нито лъв, нито десен. Ами при това положение: *Да живеят жените и индианците!*

За бизнесмените от десницата преходът към "мир" бил успешен. Той й позволил да установи по-благоприятен за бизнеса климат в обстановка на глобализация, която трудно можеше да приеме войната... За нещастие, не всички гватемалци са шефове на компании.

Да се пренесем назад през 1996 г. някъде в "планината", сред една горска поляна. Тя очертава границите на лагера на бунтовниците от Революционната организация на въоръжения народ (РОВН). Земята е угълкана от стотиците стъпки на хора с ботуши, които са газили по нея. Група мъже в униформа са се събрали около едно току-що издигнато табло. Един голям розов лист хартия е поставен в рамка, направена от най-малко чворестия клон, който са могли да намерят. Цялото това нещо е украсено с няколко коледни гирлянди. С лица, по които се четат предпазливост, мъжете зачитат: *29 септември 1996 г. Това е исторически завършек на годината за разбунтувания народ на Гватемала. Годините на въоръжена борба току-що ни позволиха да достигнем до мира.*

Рекорден брой частни самолети

АБЕЛАРДО МАТИАС, чието бойно име е Орландо, оставя снимката с въздишка. Той е индианец и е *отишил в планината* на тринайсет години. Отлично си спомня съобщението за подписание на примирието: *Имахме някакви съмнения. Затова на снимката никой не е усмихнат. Знаехме добре, че това ще стане трудно. А след това, десет години по-късно, нищо не се е променило.* И борбата продължава.

Нова зора – махала на община "Ла Реформа" (Сан Маркос). *Време е да сбъднем мечтите си, за да не се окаже, че до вчера сме воювали напразно* - подхвърля Хектор Нуила, главен секретар на Националния революционен съюз на Гватемала (НРСГ). Още след подписването на примирието съюзът между четирите бунтовнически фракции в страната се превръща в политическа партия. Тази година НРСГ не бе поканен на "футболния мач" на Ротари клуба. А все пак и той участва в кампанията...

НРСГ не се радва на благоразположението на олигархията: бюджетът му за кампанията е трийсетина пъти по-малък от този на големите партии (8). Той не прави телевизионни клипове, не разполага с автобус, за да превозва тълпи от хора и най-важното... няма хеликоптер, с който кандидатите му да пътуват от едно село до друго. Затова преди да пристигнат на място, те неминусом извървяват няколко часа по трудно проходими пътеки. А когато ги посрещат, им се усмихват с думите: *този е хубавият път, оръжието е още по-лош.* Тук живеят четирийсетина семейства от бивши бегълци в Мексико. Завърнали се след пол-

писването на примирието, те се борят за прехраната си, обработвайки земята, която са благоволили да им позволят да купят... на кредит. Събрали са се на терена на малкото местно училище и слушат невъзмутимо. Изведнъж една фраза на Х. Нуила предизвиква бурни аплодисменти: той току-що е заклеил богатите, които живеят в своите къщи, имат земи, които дори не познават, и искат да продължат да се ползват от своите привилегии.

Богати срещу бедни – проблемът не стои от вчера. Той обаче никога не е бил толкова актуален. *Гватемала не е бедна страна* - уточнява Орландо Бианко от Координацията на социалните организации (КСО). *Но тя е страна с бедно население, която по отношение на социалното неравенство заема едно от първите места в света.* Над 50% от консумацията е съсредоточена в четири процента от населението и страната е с най-високия коефициент Джини (9) на континента: 59,9. Докато елитът успя за няколко години да изведе страната на второ място в света по брой на частните самолети на глава от населението (пред нея е само Бразилия, а САЩ са на трето място), 58% от населението си остава бедно, а 23% - крайно нуждаещо се. В Сан Маркос крайно нуждаещите се са повече от 60%. *Проблемът с бедността и социалното неравенство в Гватемала е свързан преди всичко с концентрацията на земята* - обяснява Хорхе Мурга, изследовател в областта на икономическите и социалните науки в университета "Сан Карлос" в Гватемала. Днес все още 2% от населението са собственици на близо 70% от земеделските земи.

В общността "Нова зора" Х. Нуила дава микрофона на кандидата за президент на НРСГ Мигел Анхел Сандовал, член и основател на Бунтовническата армия на бедните (БАБ), а след това и журналист. *Стига сме се страхували да говорим за аграрна реформа. За нас тя е абсолютен приоритет.* Аргументът попада право в десетката. М. Сандовал продължава: *Не само че минималната заплата не покрива 50% от цената на продуктите от първа необходимост, а и земеделските стопанства* ("финкас") *плащат дори по-малко. Това си е жива експлоатация, до гуша ни дойде! Настъпни времето на левизата!* Според Организацията за храна и земеделие на Обединените нации (ФАО) през 2004 г. една четвърт от населението е страдало от недохранване, което е с 10% повече от периода преди подписването на примирието.

Договорени комисионни и укриване на данъци

Като се противопоставя на проектите на правителството за приватизация и без колебание обещава ново одържавяване на вече приватизирани предприятия (електричество, телекомуникации, автомагистрали...), НРСГ вероятно никога не е бил толкова революционен, колкото в областта на данъчната политика. Няма ли той смелостта да поиска от предприятията да плащат данъци и директно данъчно облагане да бъде завишено?

Наистина, олигархията предпочита да отваря банки и да дава заеми на държавата. Така вътрешният дълг на страната нарасна от 6 милиарда

кекала (600 милиона евро) през 1997 г. на над 20 милиарда през 2006 г.: истинска златна мина за един развиващ се с пълна скорост финансов сектор. От своя страна предприятията няма от какво да се оплакват: заради договорените комисионни, освобождаването от данъци и дори укриването им Гватемала е считана за данъчен рай. Държавата разчита на косвените данъци (които осигуряват цели 75% от доходите на страната от данъци), за да състави своя бюджет, а 20% от тези средства се отпускат... при връщане на дълга. Що се отнася до общественото здравеопазване, подпомагането на натуралното земеделие (10) и образованието, лозунгът е само един: на-ма-ле-ни-е!

НРСГ е партията на бедните - обяснява млада жена, слушайки М. Сандовал. При това положение революционерите би трябвало да са мнозинство в страната... Това обаче далеч не е така. Обясненията за това са много.

Страхът най-напред. Много хора свързват НРСГ с насилието (в миналото). А хората не искат насилие, дори ако трябва да се прегърбят още малко от работа. По хълмовете на Ранчо Бохон се намира и друга махала на Ла Реформа, изгубена сред една гора, служила за убежище на бунтовниците. Оттам някогашният команданте Нери разказва: *Когато бе подписано примирието, членовете на семейството ми не пожелаха да отида при тях. Страхуваха се да не бъдат подложени на репресии, ако някой ме види с тях... Вината не бе тяхна. Тогава изчаках, докато се поуспокоят.* Трябвали са им цели три години.

Но слабостта на НРСГ не се обяснява само с разсъждения от извънпартийно естество: най-вече вътрешните разногласия, борбата за власт и наследеният от военно време "иерархизъм" отблъснаха една част от левите в Гватемала. Като следствие от това дойде катастрофалният резултат на президентските избори от 2003 г. (2,6%), в които участваше Родриго Астуриас, основател на РОВН и син на Мигел Анхел Астуриас, лауреат на Нобеловата награда за литература през 1967 г. *Именно тогава стигнахме дъното* - обяснява М. Сандовал, самият той е съксал с НРСГ от 1996 г. *Трябваше да се направи нещо и затова призвахме към обединение чрез това, което щеше да се превърне в Широко движение на левизата (ШДЛ). Впрочем, ако НРСГ е партията, регистрирана във Върховния изборителен съд, то нашата кандидатура е и на НРСГ, и на ШДЛ.*

Процесът не бе безболезнен. В крайна сметка различни организации се присъединиха към ШДЛ. На първо място, група интелектуалки феминистки, за които "модернизацията" минава преди всичко през кандидатурата на университетската преподавателка Уалда Бариос за вицепрезидент, предпоставена не толкова заради нейната (реална) ангажираност към левизата, а... заради нейния пол. В Латинска Америка опитът все пак е доказал, че всяко искане на левизата, което оставя на заден план приоритети като социалната политика, не е кой знае каква заплаха за доминиращия сектор. Щом помага за създаването на илюзията, че всички партии имат едни и същи грижи, то се превръща в истинска златна мина...

Не само феминистки организации са се присъединили към ШДЛ. По същото време социалното движение щеше да претърпи коренна промяна. Говорителят на Националния фронт за борба (НФБ) – създаден през 2005 г. благодарение на съюза между дузина регионални и национални организации, решени да обединят сили, за да превъзмогнат вътрешните междуособици и да устоят на натиска на неолибералния булдозер Роберто Мадрис, напомня: *От години принцип на социалното движение бе да не се намесва в политиката с презумпцията, че изборите не променят нищо в реалната структура на властта.* Това е един вид линията, която следват сапатистите от съседен Чиапас: "Да променим света, без да вземаме властта."

Благодарение на обстановката в Латинска Америка и победите на Уго Чавес (във Венецуела), Ево Моралес (в Боливия) и Рафаел Корреа (в Еквадор) ние си дадохме сметка, че това бе грешка, която оставя поле за действие на десницата. Затова в началото на 2007 г. НФБ реши да се включи в изборния процес чрез ШДЛ. Така за първи път между НРСГ и организираното социално движение се създава едновременно стратегическа и политическа структурна връзка, понеже само НФБ събира гласовете на десетки хиляди души в страната. Ала социалното движение не е единственото, което смята, че е настъпил часът да се вземе властта...

Махалата Санта Фе де Окания. Представителите на двайсетте общности от западната зона на Сан Хуан Сакатекекес, разположена по хълмовете на столицата Гватемала, са се събрали под един навес близо до открито място, превърнато във футболен стадион. Стените на сградата са издраскани с надписи, които свидетелстват за борбата, която току-що е била спечелена чрез "допитване

до народа": *Не на минамата индустрия!, Циментът цапа!* Какво е на дневен ред? Спечелването на кметската власт.

Илъгяха ни - обяснява някой. *Дойдоха някакви си да правят топографски проучвания без никакво разрешение. Но те всъщност бяха свързани с проект за минодобив за някакъв циментен завод.* Сценарият започва да става познат в Гватемала, както и сивкавият шист, който остава след тези проекти. *Те действат като варвари: трябва да минат повече от седем века, за да стане земята отново плодородна...* А за земята, за *Майката земя* - крайтъгълан камък на индианските разбирания за света – майте, които при все това са толкова гърпеливи, че понякога дори изглеждат апатични, са готови да се бият, за да я защитят. *Ние организирахме допитване и спечелихме. Но ако дойде нов кмет и иска да наложи проекта?* Ето как една абсолютно нечувана сред тези общности идея покълна за по-малко от три месеца и взе да пуска корени в регионите, където бяха проведени допитвания: *За да предотвратим напълно тази заплаха, трябва да вземем властта.* Като се започне от кметствата.

Фортуна Солис е бивш председател на събрането на 48-те индиански кантона в Тотоникапан, успяло чрез блокадата на "невралгичния" кръстопът "Куатро каминос" да парализира страната за няколко дни, като протест срещу проект за минодобив. Днес той е независим кандидат за кмет на града. *Целта му? Да се опита да обедини структурите на индианските общности (неформални, но затова пък много силни) с тези на формалната политическа власт, което е единственият начин да се създаде едновременно силна и законна местна власт.* За него няма съмнение: *Разбиранията на майте за света нямат нищо общо с капиталистическия начин за експлоатация на природата. Нашите убеждения могат да бъдат само левича.*

Така, макар и НРСГ-ШДЛ да не присъстват официално в Тотоникапан, най-често под техните знамена организират общности представят своите кандидати. *Като знаем на какво са способни хората от Тотоникапан,* - споделя Р. Мадрис с усмивка и ентузиазъм - *си казваме, че става нещо наистина историческо.*

М. Сандовал обича да повтаря, че *левизата в Гватемала е заспаля великан, който се пробужда.* Ако великанът не заспи отново, губейки контакта с народните маси, които му вдъхват живот, пробуждането му все пак неизбежно ще постави в следващите години един въпрос, който още е табу: когато настъпи моментът, ще отговори ли гватемалската олигархия на искането на народа за политическа независимост по друг начин, а не чрез всяване на насилие в страната?

(1) Бунтовническите въоръжени сили (БВС) се обединиха на 25 януари 1982 г. с групи три опозиционни въоръжени движения - Бунтовническата армия на бедните (БАБ), Революционната организация на въоръжения народ (РОВН) и Гватемалската партия на труда (ГПТ) – за създаване на Националния революционен съюз на Гватемала (НРСГ).

(2) *Prensa libre*, Guatemala, 14 juillet 2007.

(3) Пак там.

(4) *Tribuna*, седмично издание на всекудгевника *Prensa Libre*, Guatemala, 10 juin 2007.

(5) Освен президент и вицепрезидент, гватемалците ще изберат в същия ден и сто петдесет и осемте депутати на Конгреса и трисета трийсет и два кметове на общини.

(6) Издигнат през 1999 г. от Републиканския фронт на Гватемала (РФГ), партията на бившия военен диктатор Ефраин Риос Монт, Алфонсо Портильо бе имал неблагодарната идея да облагодетелства някои зараждащи се икономически сектори, свързани по-точно с военните.

(7) В крайна сметка той бе отстранен от предизборната надпревара заради забавяне при регистрацията на партията... и вероятно споразумение с Патриотическата партия на Перес Молина.

(8) Според официалните цифри (а самите те са много силно занижени) бюджетът на ПП е 60 милиона кекала (6 милиона евро), а на Националния съюз на надеждата (НСН) – 47 милиона (4,7 милиона евро).

(9) Коефициент, отразяващ нивото на социално неравенство: 0 за абсолютно социално равенство (всички имат едни и същи доходи); 100 за абсолютно социално неравенство (брутният национален доход е в ръцете на един-единствен човек).

(10) При натуралното земеделие земята се обработва за лично ползване с нестопански цели (бел. пр.).

LE MONDE DIPLOMATIQUE
Превод Ивайло Буров

Дясна програма, допитвания до народа

ПЛОД НА КОНСЕНСУС между десните партии, „Планът за национално развитие“ представлява политическа програма за следващите 40 години. Този „план“ съдържа три закона – за образованието, здравеопазването и обществената сигурност (с цел ускоряване на приватизацията в тези сфери) – както и още един за селскостопанското развитие (за улесняване производството на биогорива и използването на природни ресурси).

Изравени пред този проект и подведени под наказателна отговорност, социалните движения и тези на майте прибегват към „допитвания до народа“ (1). Тези допитвания, които често представляват референдуми, управлявани на местно ниво, се опират освен всичко и на Конвенция 169 на Международната организация на труда, според която коренните жители трябва да бъдат информирани за проектите за използване на природните ресурси на териториите, на които живеят, и могат да одобряват или не тяхното изпълнение.

Организиран в условия, които невината спазват нормите на формалната демокрация, тези допитвания все пак са израз на демократичната воля за участие на гражданите. Близо четирийсетина такива са били организирани от 2005 г. насам. Всички те са отхвърлили проекти за експлоатация, причиняващи замърсяване и предвиждащи изплащания на възнаграждения в размер на... едва 1% от реализираните приходи.

Не е изненада, че Конституционният съд реши, че „допитванията“ нямат „принудителен характер“. Ако не зачитат демокрацията, сме готови да се бием - отговарят от общностите.

Р. Л.

(1) Вж. Grégory Lassalle, "Quand les consultants communautaires dessinent une nouvelle donne politique", ("Когато допитванията на общностите очертават нова политическа ситуация"), *Solidarité Guatemala*, № 176, Paris, (mai-juin 2007).

LE MONDE DIPLOMATIQUE
Превод Ивайло Буров

На борга на „Маракеш експрес“

Всяка година стотици хиляди семейства марокански имигранти се връщат за лятото в родния край. Многобройни са онези, които избират да се придвижат по море, по линията Сет-Танжер. За тях 36-часовото пътуване е възможност да се замислят за своя мектув (съдба). Винаги претърпканите кораби позволяват да нарисуваме пейзажа на имигрантите в изключително разнообразни краски, далеч от обобщаващите образи на т.нар. общност от Магреб.

ПИЕР ДОМ И ОРЕЛ*

ОСИТЕ СКЪРЦАТ, гърнетата стържат земята, многобройните метални багажници върху покривите на колите се огъват под тежестта на купищата предмети, увити в син или зелен брезент. Какво ли е скрито така? Хладилници, колела, перални, стълби, ръчни колички, всякакви купени от битака инструменти, които французите изхвърлят веднага щом се счупят, но ние не се колебаем да поправяме, смее се Самиа, млада икономистка от Агадир, която се връща от мения си месец във Франция. За нас, продължава съпругът ѝ, мароканците от Мароко, винаги е много престижно да имаме някой роднина, който работи във Франция. Когато пристигне с натоварената кола пред къщата ни на село, се пълним от гордост пред съседите.

Четвъртък, 4 юли, денят на голямото заминаване. Още от ранни зори коли и каминетки послушно са се строили на обширния паркинг на пристанището на Сет. Най-често виждаме френски регистрационни номера, но също и белгийски, холандски, италиански и немски, всички с тежко натоварени багажници. В 18.45 ч. и последният фургон е успял да се намести във вътрешността на ферибота, дебелия въжета са отвързани от кея, витлата вдигат кални пръски от дълбините на малкото пристанище (1). Само с 45 минути закъснение, Маракеш експрес най-сетне потегля.

По принцип преходът трае 36 часа: тръгва се вечерта, прекарва се цял ден на борда, след това и втора нощ. В Танжер се пристига на втория ден сутринта. На борда стенните часовници показват 17.45 ч. Това е странен час (в Танжер е 16.45 ч., а във Франция – 18.45). Времето е по средата, в плаващото пространство между Европа и Африка. Децата тичат по палубата, развълнувано разувнават кораба с неговите безбройни скривалища. За курса на 4 юли Маракеш експрес е абсолютно претърпан. От края на март вече бе невъзможно да се намери дори и едно място за тази дата. Не по-лесно беше и за следващите дати през юли. През август невъзможно става намирането на места в обратната посока.

Едва оставила багажа си в каютата, Наима е отишла да седне в Медина, единият от двата салона, с които корабът разполага. Морето е тихо, най-последен бриз разхлажда горещия ден. Младата жена разсеяно гледа предаване от типа на Мюзик айдел по мароканската телевизия 2 М, хващана със сателит. Водещите говорят и на френски, и на арабски. Както и младите певци, плюс английски. Добре, че говорят и на френски, защото аз почти не разбирам арабски, отбелязва 32-годишната французойка от Версай, родена в европейската страна от марокански родители. Както всяко лято от 32 години, с родителите ми

*Съответен журналист и художник

Бум в трафика

Три кораба осигуряват връзката между пристанището на Сет и това на Танжер: Билади (1200 места), собственост на Комарит, частна мароканска компания, и 2 ферибота на Команав, държавна мароканска компания: Маракеш (620 места) и Маракеш експрес (830 места). Само тези три кораба превозват 200 000 пътници годишно, от които 90% марокански имигранти, уточнява Филип Сала, директор на Евромер, туристическа агенция от Монпелие, през която минават две трети от билетите. И този трафик преживява истински бум! Преди семействата „биеха“ допълнително 1500 км през Испания, чак до Алхесирас. Но бащите остаряват, а и забогатяват, така че предпочитат да спират в Сет и да си позволят малко лукс с един круиз. Г-н Сала потрива ръце: мароканското правителство току-що е продало Команав на СМА CGM, могъщата (трета в света) компания за морски превоз на франко-ливанец Жак Сааде, чието седалище е в Марсилия. На следващия 1 януари СМА CGM ще може да реши дали да снабди линията Сет-Танжер с нови кораби. Край със старите кораби, които не вдигат повече от 18 възела!, ентусиазира се директорът на Евромер. С нови кораби можем да достигаме до 28 възела! и да предложим на клиентите преходи за 24 часа. На същата цена? Да, разбира се.

се прибираме. Къде? Ами... у нас, в Мароко. Моят дом е и на двете места. Аз съм 50/50. Французойка и мароканка. Добре съм се адаптирала във Франция, противно на това, което можете да чуете. Всъщност по произход съм берберка. Но лично за себе си съм арабка. Когато се каже арабка, това се отнася за всички ориенталски страни.

ЗНАЕ ЛИ разликата между араби и берберки? Не, честно казано, никога не съм си задавала този въпрос. Приближава се мъж с топла усмивка зад прилежно подстриганите му сиви мустаци. Бащата на Наима. Родом от Бени Мелал, той е пристигнал във Франция през 1966 г. Работил в химически завод, след това в завод за бои, днес той е служител в предприятията за производство на горчица Maille в Дижон. Обяснява на дъщеря си: Първите жители на Мароко са били берберите, те се делат на три групи: от Сус, от Риф и от Атлас. Арабите са дошли след това. Защо е емигрирал? През 1956 г., когато Франция се изтегли от Мароко, страната беше на дъното: без кадри, без индустрия, без пътища... Вкъщи бяхме 5 деца, а родителите ми бяха бедни. Баща ни каза: вратата е отворена. А във Франция работа не липсваше...

На първия тур Наима е гласувала за Франсоа Байру, а на втория за Сеголен Роаял. Но съм доволна, че Саркози е президент! Например заради рецидивистите: пълнолетните и непълнолетните ще бъдат съдени еднакво! Това много ми харесва! Баща ѝ никога не е подавал молба за натурализация. Добре си ми е така: работя, плащам си данъците, вицепрезидент съм на асоциация. Но не гласувам. За сметка на това пък насърчих децата си да участват в политиката. Дори едната ми дъщеря е съветник в общината! Наима пък е служител в полицията. Единият от братята ѝ работи в „Оранжев“, другият е спортен инструктор, а втората ѝ сестра е медицинска сестра... Всички получихме добро

образование. Хората не трябва да смесват нещата: дрогираните, престъпниците, подпалвачите на коли... за всичко това са виновни родителите!

Баща ѝ не е съвсем съгласен: Има и проблем от страна на закона. Един мой приятел беше понатупал 14-годишната си дъщеря, заедно откраднала 30 франка. Прибрал се вкъщи, свалил си колана и ѝ ударил един хубав пердах. А правосъдието какво направило? Лепнали му 18 месеца затвор! Как искате бащите да възпитават децата си, ако ги осъждат, когато ги наказват?

Вечерта се спуска над хоризонта. В 19.30 ч. (корабно време) женски глас приканва пътниците от класа комфорт да отидат в залата на ресторанта. Пътниците са разделени в две отделни категории: от класа комфорт и от класа туризъм. Първите се настаняват в каюти с люк за по 2-ма или 4-ма и се хранят в ресторанта, със сервитьори и памучни покривки. Вторите спят в 4-местни каюти без люк, или още по-зле, в зала Пулман на килнати фотьойли. Относно храната, те трябва да се задоволят с кафетерията с леко мазните ѝ подноси. Независимо от класата, мъжете и жените винаги са отделно, освен ако семейството не е платило и за 4-те легла.

Стефан, съпругата му Шадиа и синът им Енцо бяха настанени от салонния управител на маса 27. Тази висока мароканка въпреки изрусените си коси и изключително голямото деколте на тениската, изглежда срамежлива, почти не яде. Стефан, млад пожарник от Лазурния бряг, обяснява, че ходят в Мароко всяка година от продължаващия им вече десетилетие семеен живот. Истинско удоволствие е. И прошепва: Да знаете, че арабите от Мароко нямат нищо общо с арабите от предградията. Имат уважение. Говорим за политика. Той: Доволен съм, че Сарко победи. Стига да удържи обещанията си. После добавя: Имам колеги расисти, които гласуват за Льо Пен, това не ми пречи да ги каля в дома си. Тя: Аз пък не ги обичам. Съгласна съм да мета предградията. Но все пак не забравям, че съм арабка.

Пътниците вече се приготвят да си лягат. Тези от зала Пулман постилат дюшеци и завивки направо на пода, между редиците фотьойли и съседните коридори. По-късно, когато всички са заспали, някакъв човек прави снимки на тези емигранти, притиснати едни в други, налягали направо на земята, увити в шарени завивки. Веднага се намесва служител на кораба, който обяснява, че е забранено да се снимат пътниците. Това са глупост!, споделя Хамид (2), друг член на екипажа.

МЕЖДУ СЕТ И ТАНЖЕР

мароканците се завръщат в родния си край

Истината е, че Команав (компанията, собственик на кораба) се крие под имиджа на държавна компания в услуга на МЖЧ (Мароканците, живеещи в чужбина). И не иска да се разбира по какъв начин третира сънародниците си.

Четвъртък, 5 юли. Денят неусетно изтича в ритъма на моментите за хранене. Група юноши от всички краища на Франция са се запознали предишната вечер в залата Казба, превърната в дискотека. *Беше много скучно, нямаше никой*, въздиша Надя, на 19, от Берхен-лес-Форбах, Лотарингия. *Но, честна дума, довечера ще е пълно!* Работи като чистачка в завод в Германия, точно от другата страна на границата, и прелива от енергия. Когато се върне, иска да продължи учението си, за да *напусне гадната си работа*.

Родом от Франция, Надя говори еднакво добре и арабски, и берберски, *Тази година исках да отида в Сицилия с приятели. Но майка ми ми каза: Gem'hi balizteq, radyin al maghrīb, ou baraka men sdah!* Превод на потърпевшата: *Мари да си приготвяш куфара, заминаваме за Мароко. И стига с тези глупости!* Салима, на 15 години, родена в Корсика, прихва да се смее: *Французите всяка година празнуват Коледа. Ние пък всяка година ходим в Мароко!*

ФАРИД, на 18, току-що е завършил професионална гимназия в Пор-Сен-Луидю-Рон: *Моят проблем е, че родителите ми никога не са ми говорили на арабски. Така че когато отида на почивка в Мароко, съм като изгубен. Дори е още по-зле, ядосва се 21-годишният Исаам, живял в Мароко до 14-ата си година с майка си, а след това отишъл при баща си, който от 45 години е кранист в Изер. Едно лято се върнах в квартала, където съм израснал. Много беден квартал във Фес. На въгъла на една улица някакво момче вади кухненски нож и ми казва да му дам чантата и тениската си. Давам му ги, а после му казвам: Есрин, не ме ли позна? Аз съм, Исаам, играхме заедно футбол в продължение на 10 години на близката улица. Изведнъж старият ми приятел от улицата ме разпозна, хвърли ножа и нещата ми и заплака.*

Задната палуба, на която са насядали младежите, събира голяма част от пътниците. Скромнен бар предлага преварен чай от мента и студена бира (за 3 евро бутилката). Под палешото слънце от тонколконите се носи пронизителна музика. Стигаме и до неизбежната тема: отношенията между момичетата и момчетата. Надя: *Не съм расистка, но, честно казано, мен ме привличат арабите. Вече съм излизала с французин, но тръпката не е същата. Пък и французин не може да ме разбере. Все пита защо трябва да се крием.* Лейла, на 16, живее в Марсилия: *В Марсилия арабите се страхуват. А и аз харесвам най-вече хора от емо-културата (момчета или момичета с дълги коси и пийрсинги). Фарид: Аз харесвам и арабки, и французойки. Но повече арабки. С французойките в началото е добре, но после ти омръзва. Докато с арабка не е така. А и французойката след 1 седмица вече иска да те представи на родителите си. С арабка няма такъв риск. Салима: Аз 3 години ходих с момче от Корсика...адахме, пиехме, говорехме по корсикански...без свинското! Защото се храня според Халал. Никой от събралите се не яде свинско. Всички пият алкохол, пушат цигари и празнуват Рамадан. Защо да не го правя, пита Надя. Това е част от религията ми. Родителите ми никога*

не са ме задължавали, но живеем в такава среда, всички в квартала го правят. Виж, пиенето е голяма тайна. Ако нашите разберат, направо ще ме лишат от наследство!

ДОКАТО младите си разказват историите, родителите им убиват времето в някой от двата салона. Бащата на Надя от два часа седи пред чаша кафе. Разговаря с Мизбах, с когото са от един и същи град, Кенифра, между Мекнес и Маракеш. *И двамата бяхме наети от г-н Мора, представител на френските Камеовъглени мини (3). В центъра на мините в Лотарингия. В началото вземахме около 1500 франка на месец, докато в Мароко се плащаше най-много 1000. Когато заминах, смятах да се върна в Мароко, след като се пенсионирам. Но сега съм пенсионер, а ми е невъзможно да замина, децата ми още ходят на училище. А когато и последното излезе от гнездото? Пак ще остана във Франция, шегува се бащата на Надя. Тъй като децата ми са там. Ако остана, винаги ще мисля за тях. Съпругата му, както и тази на Мизбах, са облечени в традиционни небесносни дълги мантии с качулки и с бели шалове, те седят на съседната маса. Макар от 30 години да са във Франция, почти не говорят френски. Те щастливи ли са от живота си в Беран-ле-Форбак? Без да отговарят, мъжете се засмиват с присвити очи.*

Следобед става много горещо. Изведнъж съвсем наблизко изникват късове безплодна земя – това са Балеарските острови. Сервитьорите от ресторанта идват да изпушат по цигара в задната част на долната палуба. Мохамед, със ситно къдрава черна коса и зелени очи с форма на бадеми, работи на *Маракеш експрес* от 3 години. Пред очите му са минали десетки хиляди МЖЧ и в двете посоки. *Мароканците от чужбина са сочени с пръст и от двете места: в приемната им страна ги смятат за имигранти, а кога-*

то се връщат за ваканциите в Мароко, ги третират като змигрис, което също значи имигранти! Колегата му добавя: *Идвам си за през отпуските с красивите си коли, за да създадат илюзия, че живеят с по 5000 евро на месец. А всички в Мароко знаят, че не им е лесно. После пак Мохамед: Французите дойдоха, за да ограбят богатствата на Африка, а сега казват на отишлите да работят при тях честни имигранти: няма какво да правите тук. А те какво имаха да правят в Африка?*

Мохамед е израснал на плажа на Мохамедия. *Баща ми е брадат, сестра ми е цялата заблудена, а аз пиех вкъщи! Трябваше да се махна... Това не му пречи да е убеден мюсюлманин и да изобличава негативната представа за исляма, разпространена на Запад: Медиите са виновни за лошата му слава, и най-вече еврейските лобита. Естествено, аз съм против да се избиват невинни в името на Исляма. Ами кулите на Световния търговски център: казват, че там работели няколко хиляди евреи и по случайност нито един от тях не е бил на работното си място в деня на атаката (4)...*

Сред гъпата двама мъже са качени инкогнито от френската полиция. Те са *прогонени-те*(5), както ги наричат членовете на екипажа. *Министерството на вътрешните работи е сключило договор с Команав, обяснява Грегъри, агент на Евромар, туристическата агенция, издаваща повечето билети. Той присъства на товаренето на кораба. Има постоянно резервирана двойна каюта за експулсираните. А на Маракеш експрес каютите са две, в случай че има жени. В коя каюта са тези двама мъже? Не мога да ви кажа, отговаря офицерът-домакин, явно притеснен от повдигането на въпроса. Но те не са затворени, могат да се движат свободно. Не ги придружава френски полицай. На Маракеш те пътуват затворени в каютата си, потвърждава Грегъри. Защото преди две години един от тях скочи в морето на 3 километра от брега. Успяхме да го върнем, но трябваше да спрем машините и корабът пристигна с огромно закъснение. Защо офицерът се притесни? Малко ги е срам да участват в това прогонване на съотечественици, твърди агентът на Евромар. А тези каюти се плащат по пълна тарифа от френската държава. По времето*

за настаняване за вечеря внезапно вълнение разклаща кораба. Персоналът тича във всички посоки и раздава малки хартиени пликчета.

ЧЕТВЪРТЪК ВЕЧЕР, полунощ, салон Медина. Залата е препълнена. На една малка сцена мъж свири на цигулка и пее марокански песни в стил *шааби* в кълнящия микрофон. До него, вместо ориенталски оркестър, друг мъж подрънква на синтезатор. Бащата на Надя е там. Отпуснат, облечен в прекрасна мантия с кафяво-сребристи отблясъци. *Във Франция не бих посмлял да изляза така на улицата. Когато съм във Франция, правя като французите. Но тук, на кораба, вече сме малко в Мароко.* Дори младите, разочаровани от липсата на атмосфера в дискотеката в Казба, идват да послушат музиката на старите. На малкия дансинг пиян мъж танцува с разюздани движения, привличащ около себе си няколко развеселени жени. Гледащите ги се усмихват. Преди да отидат да си легнат, бащата отправя молба: *Бих искал да публикувате в статията си това: когато пристигнах във Франция, в заводите, в "Ситроен", в "Симка", машините все още бяха на пара, връщо олио пръскаше навсякъде. А кой ги поддържаше? Само чужденци. За строеето на мостове и магистрала беше същото. А днес, когато всичко е модернизирено, когато ние сме дали на Франция силата на младостта си, тя вече не ни иска! Казват, че искаме да им ядем от хляба. Това са непоносими думи...*

Петък, 6 юли, 10 часа сутринта (мароканско време). Заради бурното море съзираме в далечината Танжер чак след 41 часа път. Едва сме преминали Гибралтар, когато силен вятър започва да брули кораба. Трудно ни е да повярваме, че отгук започва първият бряг на Африка. Танжер се приближава. В центъра на пейзажа, изключително красиво, огромно квадратно минаре се издига над града. Отдясно белите къщи на Казба и Медина се спускат като водопад към брега. Отляво, покрай плажа, изникналите десетки модерни сгради в последното десетилетие, предсказват неизбежни сътресения. След по-малко от година огромното ново пристанище ще приеме първите товарни кораби от Китай. Точно там ще акостира и *Маракеш експрес*, на 40 км от Танжер. Преди да отиде да си вземе колата от трюма, Зинеб, преподавател по икономика в Тулуза, оставя погледа си да се рее над безплодните хълмове на предпланината на Риф: *Предимството на кораба пред самолета е, че ти позволява да се аклиматизираш постепенно. Спокойно да се завърнеш към корените си.*

(1) Защо Сет, с наистина скромните си размери, а не Марсилия? *Сет има идеално разположение, благодарение на близостта си с големите разклонения на магистралите, отговаря Мохамед Бенен, търговски директор на Команав, мароканската компания-собственик на двата кораба по това направление. А и пристанището е по-просто и по-приятно от това в Марсилия.*

(2) По негова молба името му беше сменено.

(3) Вж. Marie Segarra, „Mora, le pégrifié” (Mora – търговец на негри), *Le Monde diplomatique*, novembre 2000.

(4) Този антисемитски слух бе разпространен от много медици в арабски страни веднага след атаката.

(5) В Сет се намира един от 20-те Центрове за административно задържане (ЦАЗ). Устроен в локалите на стария арсенал на пристанището и разполагащ с 28 места, през него са минали 1130 души само за 2006 г. (срещу 801 през 2005 г. и 706 през 2004 г., от които 40% мароканци).

LE MONDE DIPLOMATIQUE
Превод Десислава Николова

Няколко цифри

Според едно проучване, поръчано през 2003 г. от Фондация „Хасан II” за мароканците, живеещи в чужбина (МЖЧ), и от Международната обсерватория на миграциите (МОМ), пребиваващите в чужбина мароканци са около 2 милиона (2, 7 милиона според мароканския седмичник *Тел Кел*, разпределени, както следва: Франция (728 000 през 1999 г., от които 206 000 са родени във Франция, а 222 000 са получили френско гражданство, без да губят и мароканското); Испания (260 000 през 2001 г., брой, който достига до 505 000 през 2006 г. според осведомителната агенция Latin Reporters; Белгия (122 000 през 2000 г., към които можем да добавим и 82 000 натурализирани марокански белгийци, общо 204 000 – брой, който според социолога Ян Хертоген се е увеличил до 265 000 през 2006 г.); Холандия (252 000 през 1999 г. – брой, в който влизат всички, родени в Мароко, натурализирани или не); Италия (194 000 през 2000 г., а през 2007 г. – 240 000, според мароканската осведомителна агенция МПА). Вижте пълното проучване на www.alwatan.ma/html/observatoire/index.html. Накрая, според Тел Кел от 9 юни 2007 г. *през последните 10 години паричните преводи от МЖЧ са покрили 60% от търговския дефицит на страната.*

„Екип“, еничното

СПОРТЪТ ВСЕ ПОВЕЧЕ ГУБИ СВОЕТО ПРЕДНАЗНАЧЕНИЕ, ЗА ДА ХИПНОТИЗИРА ФЕНОВЕТЕ И ОБСЛУЖВА ТЪРГОВСКИ И ПОЛИТИЧЕСКИ ИНТЕРЕСИ. СВЕТОВНОТО ПЪРВЕНСТВО ПО РЪГБИ ОТ 7 СЕПТЕМВРИ ДО 20 ОКТОМВРИ ЩЕ СЕ ВПИШЕ В СЪЩАТА ТЕНДЕНЦИЯ, КАКТО СТАНА И С ПОСЛЕДНАТА КОЛОЕЗДАЧНА ОБИКОЛКА НА ФРАНЦИЯ. СПОРТНИЯТ ВСЕКИДНЕВНИК „ЕКИП“, ВЪПРЕКИ СВОЕТО ГОЛЯМО ВЛИЯНИЕ, ИЗГЛЕЖДА СЕ Е ОТКАЗАЛ ДА ПРОМЕНЯ В ДРУГА ПОСОКА ТОЗИ ПРОЦЕС. ИЗПРЕВАРЕНИ ОТ НАЛОЖИЛАТА СЕ НА ВИСОКО РАВНИЩЕ ЛОГИКА НА ПАЗАРА, ЖУРНАЛИСТИТЕ, РАБОТЕЩИ В НЕГО, ОПРЕДЕЛЕНО СА ЗАГУБИЛИ БИТКАТА.

Йохан Харскьот*

ЗАВИНАГИ; Паметен подвиг; Герои; Магия!; Щастие!; Исторически ден; Денят на славата; Какви емоции!; Това е невероятно! В седалището на вестник Екип, разположено в самото преддверие на Париж – Иси-ле-Мулино – което е и нервният център на големите френски телевизионни канали, паметните първи страници на специализирания ежедневник красят стените подобно на скалпове, посветени на победите на националните състезатели и на историята на успехите на най-влиятелния спортен вестник в историята.

Много рекорди паднаха през последните 10 години – за бързина, дължина, височина, трансфери на играчи, изиграни мачове... но също и за продадени броеве. Екип, най-четеният френски всекидневник (вж. карето на стр. 27), съвсем логично е и трибуна на всички френски запалняквци. Икономическата

логика позволява на събирателното дружество „Екип“ да бъде вестникарска компания в отлично здраве, разклащано едва-едва от нарастващата, но и разпиляна конкуренция между специализирани публикации за отделни спортове.

Журналистите от Екип, чийто брой нарасна от 70 през 1975 г. на 280 през 2007 г., се възползват с пълно право от този относителен просперитет: хубави заплати (около 3500 евро средно на месец), леки условия за работа (няма конфликти, които трябва да бъдат отразени, драми, които трябва да бъдат разказани, нито престои в еднозвездни хотели), приятни условия за... приятен отход (ден - работа, ден - почивка), щедър дружествен комитет, привилегирован достъп до спортните съоръжения, мечта на всеки, който обича спорта. И не на последно място, удовлетворението да бъдеш четен всеки ден от милиони французи от всички поколения и професии.

Психологически натиск и заплахи

ВДЕЙСТВИТЕЛНОСТ картина далеч не е толкова идиллична. От няколко години е установена много силна йерархия - заявяват с едни и същи думи много журналисти, работещи в рубрики и редакции или изпълняващи други функции. Вече няма място за предложения, колективни разсъждения или истински вестникарски въпроси. Вече всичко е структурирано, йерархизирано, строго регламентирано, планирано и изолирано. Журналистите станали обикновени изпълнители и много от тях ходят в редакциите си без особено желание. Атмосферата е отровна, но никой не отваря и дума, защото не може или не иска да търси изход от ситуацията.

„Да търси изход“, означава да изрази своя протест и да застраши завидното си положение. Журналистите ни не напускат работа, защото знаят, че няма да намерят по-добра другаде - с радост отбелязва директорката на отдел „Комуникация“ Мари Жерар. Да яхнеш белия кон, може да има унизителни и осакатяващи последици. Някои го знаят от горчив опит: отстранявания (често срещано явление в дружеството), гръмки уволнения (многобройни от десетина години насам). Практики, които се превърнаха в правило.

Големият репортер в рубриката „Колоездене“ Пиер Балестер (1), пристигнал през 1989 г. и уволнен през 2001 г., например разказва: След избухването на скандала „Фестина“ (2) през 1998 г. реших да не бъда повече спортен журналист, а просто журналист и да се концентрирам изцяло върху проблемите с допинга. Заедно с няколко други колеги бях един от пионерите в това начинание, защото „Екип“ бе явно изпреварен от общата преса в този тип разследвания. Дирекцията се опита постепенно да игнорира проблема. Сметнах и заявих, че тази позиция, или по-скоро липсата на такава, поставя под съмнение доверието във вестника. За мен бе нетърпимо да продължавам да бъда конформист

в среда, където се бяха проявили големи личности. И затова бях маргинализиран също като Кристоф Басон. След като публично постави под съмнение постиженията на Ланс Армстронг през 1999 г. по време на Тур дьо Франс, въпросният състезател от френския отбор бе взет на прицел от челната група колоездачи.

Използването на психологически натиск и дори заплахи често е маргинализирано „людите глави“, смятащи се за журналисти, които не се интересуват от търсенето на печалба, превърнало се в приоритет за дружеството, откакто на маркетинговия отдел, помещаващ се на върха на сградата на улица Руже дьо Лил точно под кабинетите на дирекцията (и над тези на редакциите), бе поверена отговорността „да осигури връзката между читателите и рекламодателите“, т.е. да диктува задълженията на главните, а след това и на заместник главните редактори, които не трябва да внасят никакво противоречие и да служат за буфер заедно с журналистите - казва един синдикалист.

Според Жан-Ив Виолие, бивш главен технически редактор, който същата година напуска, за да започне работа в Канар аниене, повратният момент настъпил през 1995 г.: От този момент нататък трябва да се представят само хубави новини, в никакъв случай да не се разваля удоволствието на читателя и дори да се ласкае неговата интуиция. По настояване на маркетинговия директор Франсис Габе, главните редактори присъстваха на представяния на проучвания, статистики и социологически извадки от постоянна група анкетиранни читатели, въз основа на които те получаваха изключително подробни инструкции за какво трябва да се говори, как да се говори и защо да се говори точно за това.

Луи Жиле, директор на „Маншет спорт“, рекламния отдел на дружеството, потвърди през 2004 г. това фактическо положение: Ние се върнахме към позитивния тон за сметка на системните критики.

Това ни позволи да се помирим със спортните среди, с които бяхме в конфликт (3). И той отбелязва, че Френската федерация по футбол и олимпийското движение например признават, че Екип се е променил в правилната посока.

При малкото свобода, с която разполагат, за да установят някои факти, на журналистите от фирмата „Екип“ не им остава нищо друго освен да узаконяват, т.е. да превъзнесят, победите, титлите и рекордите. Преди няколко години, доста след аферата „Валансиен – Олимпик Марсилия (ВА-ОМ)“ от 1993 г. (4), един, даван за пример отбор, спечели на един дъх френското първенство по футбол без никой, дори лаиците, да са в неведение за извънфутболните (финансови) средства, използвани от ръководството на клуба. Краят на решителния мач предизвика горчивина. Някои играчи проговориха, „накрая“, разбира се. През следващите дни редакциите на Екип и двуседмичника Франс Футбол (който е собственост на същия холдинг) се задоволиха да похвалят хубавата игра и сериозното и образцово поведение на победителите.

А там също бяха взети мерки, във Франс Футбол по-точно. Още преди аферата ВА-ОМ въпросният вестник, по онова време седмичник, с ирония

Една вгетиняваща увогна статия

БИВШИЯТ ШЕФ на дирекция „Футбол“ и главен редактор на водещото заглавие (след това директор на Центъра за подготовка на журналистите през 2004 г. и информационен директор на телевизионния канал М6 от август 2007 г.) Фабрис Жуо напусна холдинга заради несъгласие с издателската му политика: Имах просто желание да се занимавам с журналистика... „Екип“ не успя да се разграничи от семейството на спорта. Той би трябвало да отразява събитието, а не да участва в него, нещо, което той прави, без да има необходимата дистанция на времето. Спортните журналисти са запалняквци в подобен вариант; колкото до спортната преса и в частност до „Екип“, по мое мнение тя е най-франпантният пример за комерсиализация на информацията.

Тази комерсиализация се състои в това да се осигури публика

търсеше непрестанно обяснения за чудесата, които позволяваха на „Олимпик Марсилия“ да печели титла след титла. През 1993 г. в разгара на скандала той излизаше всяка седмица на първа страница с това, което щеше да се превърне във футболна сага на лятото, разкривайки постепенно нови елементи от разследването. Въпреки че продажбите се повишиха, тази вестникарска политика на полемизиране струваше две години по-късно на Жак Тибер мястото му на редакционен директор, а заминаването му бе последвано и от повечето репортери, които днес определят този бурен период като „Велика епоха“.

В края на краищата никой няма интерес скандали от този род да очернят фабриката за мечти, в каквато се е превърнал спортът на високо равнище, чиято програма става все по-сгъстена и напрегната. Редакциите на групата „Екип“, все по-ограничени в действията си от точната маркетингова наука, просто вече нямат призиванието да бръкнат с перо в раната и трябва да се задоволят да отразяват и доразвиват това, което вече всички знаят, или да оставят настрана онова, което не всички трябва да знаят. Най-системните усилия в областта на журналистическите разследвания в крайна сметка засягат трансферите на играчи или психодрамите в самите клубове.

на рекламодателите, т.е. постоянни и верни читатели. Затова най-напред трябва да се задоволят, разбира се, нейните подсъзнателни потребности. Да се величат до небето шампионите, които печелят, и да се пренебрегват, осмиват, дори нападат шампионите... които губят, т.е. всички големи спортисти, които са извършили изключително редкия подвиг да превърнат страстта си в професия: треньорите, които избират неподходяща тактика; футболистите, които се провалят в някой мач; тенисистите, които са разколебани; атлетите, които се контузват; съдиите, които забравят да свирят дупна...

Няма място за нещастните загуби, защото те носят по-малко продажби, отколкото щастливите победи. В деня след нашумелия мач „Пари Сен Жермен“ – „Аполел Тел Авив“, завършил при резултат 4:2 в полза на израелския отбор, в броя си от 23 ноември 2006 г.

Екип написа на първа страница с големи черни букви: „ПСЖ, какъв срам!“ Не заради смъртта на фен вследствие на антисемитски прояви, за която още не се знаело до редакционното приключване на броя, а само защото един футболен отбор загубил мач... който противниковият отбор спечелил. На по-следващия ден главната редакция промени тактиката като гръмна с една поучителна и вдетиняваща уводна статия, както много често прави, когато става въпрос за насилие или допинг.

Фикс-идеята за постижения, напрежението във всеки миг, робуването на адския ритъм само могат да подтикнат големия спортист да опита, когато тялото и сърцето вече са неспособни да преодоляват границите, да надскочи себе си с всякакви средства. Заложник на собствения си талант, превъзнесен и критикуван повече от разумното, той е и ще бъде все по-подвластен на успеха и ако трябва, ще взема допинг. Това ще важи с още по-пълна сила, когато заради утрешните абсолютно неоткриваеми генетични манипулации и много по-ефикасни от днешните хапчета, той заприлича на „свърхчовек“ и все по-малко... на човек. Борбата срещу допинга с епруветки явно отдавна е загубена.

Според философката на спорта Изабел Кевал (5) въпросът е биоетичен. Той се отнася до човешкия вид, унесен в гоненето на постижения. Трябва да успеем да изпреварим събитията и да предложим някакви граници. Нека спрем да говорим за добри и лоши и да се запитаме най-накрая какво означава допингът от ледна точка на човешката еволюция.

Изказването на бившия директор на Франс Футбол Жак Тибер е в същия дух: Грешката е, че смятаме спортните, които употребяват допинг, за „мръсници“ и съсредоточаваме вниманието си върху тях, а корените на проблема са много по-дълбоки. „Екип“ има цялата власт да се бори най-вече за утвърждаването на истински етични и човешки ценности и хармония между спорта и обществото. Но за момента той е ръководен от икономически интереси.

Този вестник, появил се през 1946 г. на мястото на предшественика си Л'Ото и по-четен от висшите кадри от Лео Монд, вече е за спорта това, което е Борсата по отношение на икономиката. Той се е превърнал в пръв преследвач на брутната печалба, на надскачането на човешките възможности, на елиминирането на другия, в пазител на фалически ред. Или накратко – в измервателен инструмент на научния прогрес за пред широката публика. Той утвържда

(1) Именно Пиер Балестер е автор заедно с Дейвид Уолш на „А. А. поверително, тайните на Ланс Армстронг“, (L.A. confidentiel, les secrets de Lance Armstrong, La Martinière, Paris, 2006).

(2) Аферата Фестина, по време на която бяха разкрити масови практики по вземане на допинг от състезателите на този отбор, беляза колоездачната обиколка на Франция през 1998 г.

(3) Marc Vaudriller et Amaury de Rochegonde, „L'Équipe voit la vie en rose“, („Екип вижда живота в розово“), Stratégies, 20 mai 2004.

(4) Клубът от Марсилия, управляван по онова време от Бернар Тапи, бе признат за виновен в опит за подкупване на трима играчи от отбора на Валансиен.

(5) Цитирана в Ouest France (Rennes) от 17 май 2004 г. и авторка на „Да дадеш всичко от себе си или да надминеш себе си. Есе за съвременния спорт“ („S'accomplir ou se dépasser. Essai sur le sport contemporain“, Gallimard, 2004, 341 pages).

*Журналист

НА СПОРТА НА ВИСОКО РАВНИЩЕ

и етичното

дава спорт, който е освободен от своята обременяваща същност и е ненужно огледало на един поначало неуравновесен свят, целящ в крайна сметка да отрече относителното безсилне на човека (6).

Ежедневен спътник на спортисти на всяко равнище, той не инжектира отровата, а държи спринцовката (както и всички средства за масово осведомяване) и цинично разглежда спорта като въпрос на победи и загуби, като непрестанно състезание, ритуална война, органически отхвърляне на понятието за граници, отдушник за желанията и разочарованията на своите читатели. 85% от тях са мъже на всякаква възраст и от всички хоризонти (7), обединени под общ знаменател: повече или по-малко съзнателния стремеж към утвърждаване на мъжкото начало чрез идеализираната проекция на даден спортист или отбор (8).

По-бързо, по-високо, по-силно! Един журналист от *Франс Футбол*, изсмивайки се насилва на твърдението, че в най-популярния френски "футболен" клуб се използва допинг, потвърждава: *Всички знаят какво става, но никой не си го признава, нито пък може да говори за това. И мисля, че всъщност това вече е част от общата картина. В крайна сметка, тъкмо това желае публиката: все по-добри постижения!*

Най-притеснително е все по-голямото разминаване между професионалния и аматьорския спорт, чието обществено, икономическо и културно значение е много по-важно от няколкото милиона, които инвеститорите губят, а след това си връщат отгук-оттам (9). Още едно доказателство, че *Екип* пренебрегва корените на спорта, е едва прикритата му подкрепа за въвеждането на видеозапис при арбитражиране на професионалните футболни мачове, което би "обезчовечило" още повече този спорт и най-вече би дестабилизирало допълнително хилядите арбитражи, на които вече е безкрайно трудно да си спечелят уважение в неделния футболен ден (10). Подражанието на аматьорите не се изчерпва само с тренировъчните техники; те копират също професионалните играчи, тренъорите, коментаторите, които при всеки мач разпъват на кръст съдиите заради неизбежните им грешки. *Екип* никога не остава назад в критиките си към тях, чисто и просто защото гафовете им пречат за постигане на сигурността, към която инвеститорите и запаянковците се стремят.

Спортът обаче е много повече от това за стотиците милиони по света, които го практикуват: той е общ език, който тясно свързва тялото и духа, пречиства обществото, преодолява бариери, класови разделения и различия.

Заложник на вече добре вкоренения култ към резултата, *Екип* преживява двойна криза на личността: от една страна, имаме спортен вестник, който наблюдава безучастно и несъзнателно разпадането на ценностите, на които се основава; от друга – вестникарска компания, отхвърлила фундаменталните принципи на спортната журналистиката, формулирани от Синдикалния съюз на френските спортни журналисти (*Да се пише, казва, фотографира, филмира и крещи, ако трябва, истината, каквито и да са рисковете*) и Международната асоциация за спортна преса (*Журналистите трябва при всякакви обстоятелства да защитават правото си да информират, да пазят своята свобода на словото и мисълта и да устояват на натиска на всяка власт, била тя политическа, икономическа или спортна*) (11).

"Екип" ще трябва рано или късно да реагира, за да въздейства благотворно на голямото болно тяло, в което се е превърнал спортът на високо равнище – смята Балестер. Явно той ще трябва да се обнови, да "започне начисто". Както казва Марк Паниги от *Екип Магазин*, вестникът се намеси в необратим процес. *Заради положителната ни нагласа към развитието на спорта и спортистите, забравихме, че е необходимо да бъдем критични. Понятието за журналистическа реалност бе изместено, тъй като вече трябва само да се носим на гребена на вълната и в никакъв случай да не спираме нейния порив. Сега ние дотолкова сме свикнали с това фактическо положение, че вече дори не се замисляме. Превръщаме се в хора, които само обработват информацията, та дори в пресаташета.*

Крещящ пример за това са много тесните връзки между събирателното дружество "Екип" и "Амори спор организацион" (АСО), държаща правата на големи спортни състезания, сред които Тур дьо Франс – тура на спортните марки, на свръхчовеците и на колоезденето – както и на смъртноосното рали Париж-Дакар, причинило петдесетина смъртни случая от 1979 г. насам, при девет от които деца бяха прегазени от коли (12). Маскарад или трагедия, какво значение има? *Екип* продължава година след година да си затваря очите, за да служи по-добре на АСО, чието седалище въпреки е в същата сграда, защото тя не е нищо друго освен дъщерна организация на фирмата-майка "Амори".

На върха на сградата на улица Руже-дьо-Лил не е време за ненужни етични размисления, а по-скоро за различни партньорства, носещи финансова изгода. Зле приета от част от журналистите, новата автомобилна серия "Меган Екип", пусната в продажба от „Рено“ в началото на годината, позволява на купувача да намери на седалката на своята нова черна или червена кола (това са и цветовете на логото на *Екип*) юбилейното издание по случай шейсетгодишнината на вестника заедно с тримесечен абонамент за всекидневника. Тази операция

е много повече от рекламен трик и цели да обедини автомобилния конструктор с "Маншет Спор", рекламния отдел на финансовата група "Амори", с идеята колите да бъдат оборудвани с информационни системи, позволяващи получаването на новини с марка *Екип*.

„Отварянето ни към света е загължително“

ДЕЙСТВИЕТО е в ход и нищо не трябва да пречи на световното разрастване на това, което маркетинговият отдел вече представя като най-популярната вестникарска марка. Още отсега *Екип* предоставя информация на доста азиатски медии и от 18 месеца разполага с офис в Пекин. Дори наскоро бе назначен "директор по световното развитие". След

Трябва да кажем, че работилният в рекламата Кристоф Шеню, също като предшественика си Пол Русел, сложи картите на масата още с пристигането си, а с това и намерението си да превърне "Екип" в спортен аналог на Агенция Франс Прес.

изключваме мисълта да работим само със звезди.

Шампионът, приказен елемент в съвременния пейзаж, е герой, който не успява да стане личност - написа през 1968 г. великото перо на вестника Антоан Блонден. Голямото предизвикателство пред *Екип*, не толкова дръзко като завладяването на света, но пък малко по-благоразумно, е да му помогне, отвъд хвалебствията и критиките, да бъде приетан "само" като човешко същество, едновременно заложник на своите собствени възможности и освободен от тях. Това е цената на бъдещето на спорта. Както и на журналистическата идентичност на *Екип*.

(6) "Journalisme sportif: le défi éthique", ("Спортната журналистика: етично предизвикателство"), Les cahiers du journalisme, Ecole supérieure de journalisme (ESJ) Lille, décembre 2002.

(7) Вж. рекламната он-лайн брошура, на разположение на рекламодателите: www.manchettesports.com/pdf/chiffres-cles-2007_equipe.pdf

(8) За женския спорт вж. Катрин Луво, "Спортистки и възжелени тела" (Catherine Louveau, "Femmes sportives, corps désirables", *Le Monde diplomatique*, octobre 2000). (9) Philippe Tétart (sous la dir. de), *Histoire du sport en France, de la Libération à nos jours*, (История на спорта във Франция, от Освобождението до наши дни), Vuibert, février 2007.

(10) За да се прегодват проявите на насилие срещу футболните съдии при аматьорите, през октомври 2006 г. бе гласуван закон, според който дейността им произтича от закона за обществените услуги.

(11) Думи на Жак Маршан, специалист по история на спорта, произнесени по време на конгреса на МАСП в Чикаго през 1994 г.

(12) Освен Тур дьо Франс и Париж-Дакар, АСО организира колоездните пробези Париж-Рубе и Париж-Ница, открития турнир на Франция по голф, както и Парижкия марафон.

Процъфтяващ вестникарски холдинг

С 2,96 милиона читатели средно на ден и общ тираж от 365 349 екземпляра (Бюро за удостоверяване на тиражите, данни за 2006 г.) *Екип* е единственият спортен всекидневник в света, който изпреварва общата преса в своята страна по читателски интерес. Влиянието му в историята на спорта на високо равнище е голямо: той основава Тур дьо Франс през 1903 г. (чрез своя предшественик *Л'Ото* и тогавашния му директор Анри Дегранж) и е инициатор също на Купата на европейските шампиони по футбол. Освен това, най-ценният трофей за всеки футболист – Златната топка – се връчва от *Франс Футбол*, чиято редакция е била обща с тази на *Екип* до края на 80-те години. *Екип* наследява *Л'Ото* през 1946 г. по инициатива на Жак Годе и от 1968 г. става част от холдинга "Амори". Няколко велики пера са писали в него като Антоан Блонден, Пиер Шани, Габриел Ано и Дьони Лалан.

Освен въпросния ежедневник, събирателното дружество "Екип" издава *Екип Магазин*, *Ръбги ебдо*, *Вело Магазин*, *Екип феминин*, *Спорт & Стил* и *Журнал дю Голф*. Да не забравяме Интернет сайта "L'Equipe.fr" и телевизионния канал "L'Equipe TV". Търговският оборот е пазен в тайна, но е в рамките на 250 милиона евро, което представлява 40% от общия оборот на холдинга "Амори", включващ "Амори спор организацион (АМО)", *Льо Паризиен ожурдюи ан Франс* и футуроскопа в Поатие. "Екип" е една от малкото печеливши вестникарски компании във Франция.

Й. Х.

LE MONDE DIPLOMATIQUE
Превод Ивайло БуровLE MONDE DIPLOMATIQUE
Превод Ивайло Буров

Избори
Интервюта
Свят
Анализи
Досиет
Клтура
Икономика
Политика
Общество
Интервюта

ЕКСПРЕС.БГ
www.express.bg

НОВИНИ. АНАЛИЗИ. КОМЕНТАРИ.

Израел, антисемитизмът и бившият

МАРИАНО АГИРЕ *

КАК Е ВЪЗМОЖНО ТОЗИ човек да е бил президент на САЩ?, пита *Ню Йорк Поуст* на първа страница на 15 януари т.г. За по-неосведомените читатели ежедневникът от групата Рупърт Мърдок си урежда сметките с Джордж У. Буш. Нищо подобно. След като се провали като президент, той стана приятел на тираните от левията, абсолютен противник на всичко, от което Америка може да има законен интерес. Но тогава, кой е този президент, съветник по връзки с обществеността на покойния Ясер Арафат, „хулител на Израел“, който на всичкото отгоре оправдава масовите екзекуции? Отговорът: Джеймс Каргър. Той мина границата, негодува *Ню Йорк Поуст*, като иска от Демократическата партия да реагира на всяко изявление на бившия стопанин на Белия дом.

Какво е сторил бившият президент (1977-1981 г.), за да заслужи подобно отношение? Написа книга *Палестина – мир, не апартейд*. И в тази книга твърди, че ако репресията в Газа и Западния бряг на река Йордан продължи, ако Израел не се съгласи да преговаря за създаването на палестинска държава, може да се стигне до положение, подобно на южноафриканския апартейд, два народа, които обитават една и съща земя, но са напълно разделени един от друг, като израелците са в доминираща позиция, жестоко потискат палестинците и ги лишават от най-фундаменталните им права. В отговор на това Лигата за борба с клеветата (Anti-Defamation League) публикува обяви в различни вестници и обвинява Каргър в антисемитизъм.

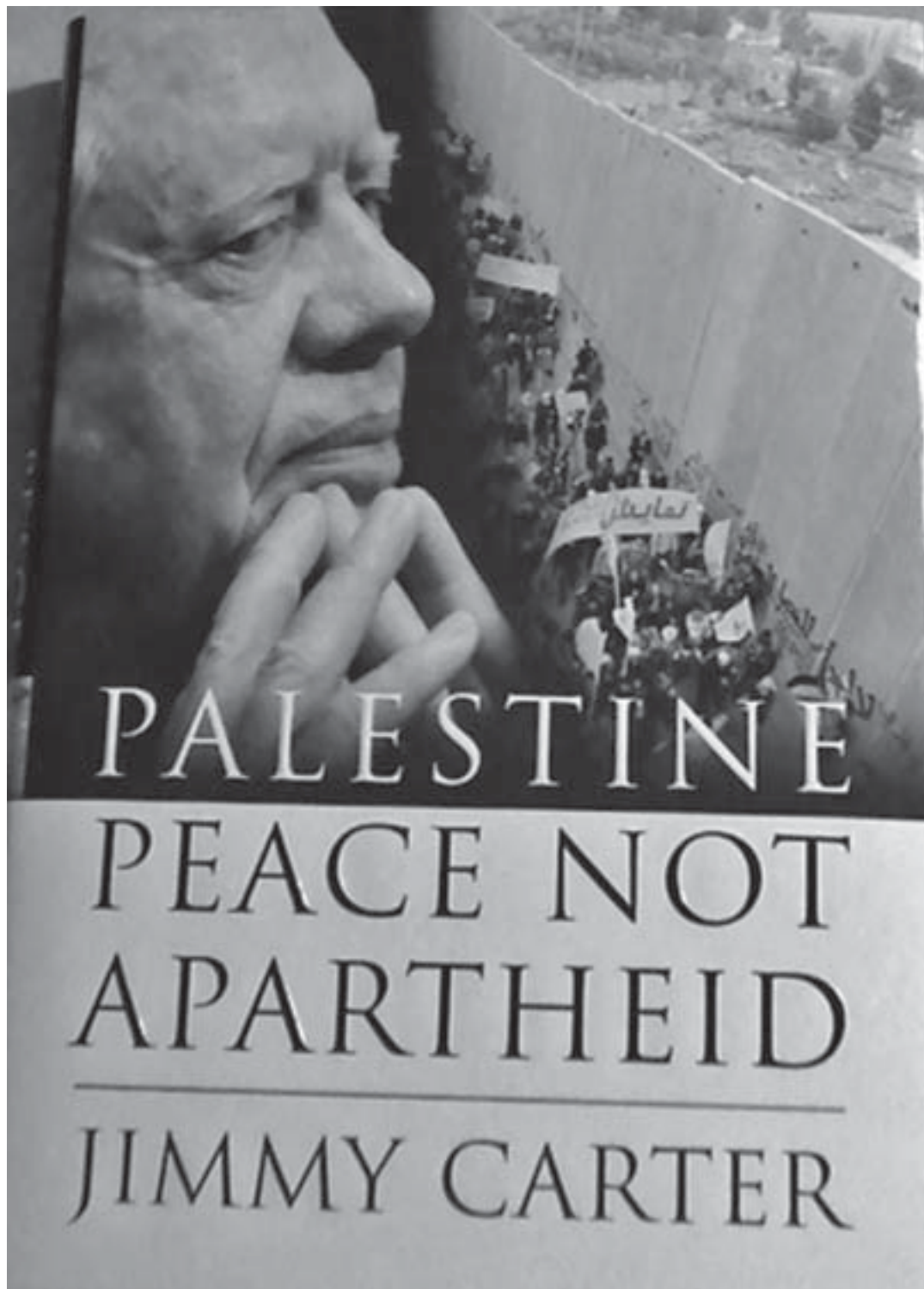
Каргър отговори, че се позовава на това как се отразява ситуацията върху Палестина, а не на израелската демокрация. Сравнението предизвика остра реакция на част от американската еврейска общност, която също като Anti-Defamation League възприема като антисемитизъм всяка критика към израелската политика. Последствията бяха неминуеми: Демократическата партия послуша съветите на *Ню Йорк Поуст*, председателят на партията Хауърд Дийн и демократът Нанси Пелоси – председател на Камарата на представителите – се дистанцираха от Каргър. Случаят е притеснителен за тях, понеже ги задължава по време на избори да изразят мнението си за израело-палестинския конфликт.

Читателите обаче не мислят така: месеци след публикуването си книгата продължаваше да се радва на успех. Американският евреин Хенри Сийгман – политически анализатор и директор на организацията Проект Среден Изток (Middle East Project) – смята, че става дума за достойно произведение, което не казва нищо ново, и че паниката, която предизвиква, показва невежеството на американската политическа класа както на демократите, така и на републиканците, относно израело-палестинския конфликт (1).

Каргър, който се приближи до израелските и египетските позиции с оглед на подписването на споразумението от Кемп Дейвид (1978 г.) за оттегляне на израелските сили от полуостров Синай, разказва в своята публикация спомените от пътуването си в региона преди трийсет години и своите контакти с тамошните управляващи. Представяйки дидактическо обяснение на конфликта, той обобщава досегашните предложения за мир, като държи сметка за необходимостта от отделна държава за всяка от двете общности и от достатъчна гаранция за сигурност за Израел. За тези, които я четат без предразсъдъци, книгата критикува политиката на правителството на Тел Авив, но не е враждебно настроена към страната, напротив на твърденията на противниците на книгата.

Докато трае израелското потисничество, твърди Каргър, ше има тероризъм – скандално

* Ръководител на сектора по мир, сигурност и права на човека към Фондацията за международни отношения и външен диалог (FRIDE) в Мадрид.

становище във времето на „войната срещу терора“? Той подчертава също, че *постоянно колонизиране и контрол на палестинските земи от страна на Израел бяха основните пречки за постигане на широко споразумение за мир на Свещената земя*. Като не забравя да порицае палестинския тероризъм, – но недостатъчно според критика на *Ню Йорк Таймс*(2) Итън Бронър – Каргър добавя, че от споразумението от Кемп Дейвид насам именно израелските правителства са възпрепятствали мирния процес. И наистина той припомня как израелският министър-председател Менахем Бегин първи е отказал прилагането на разпоредби от споразумението като например спазване на резолюции 242 и 338 на ООН, чрез които се забранява насилственото присвояване на територии и които изискват оттегляне на Израел от Западния бряг на река Йордан и Газа, както и признаване на палестинския народ като различна политическа общност, която има право да определя своето бъдеще.

Край на идеалите на ционизма да се създаде държава-убежище, която да бъде модел за свобода

ОСВЕН ТОВА, той заимства тези, според които по време на друга среща на върха пак в Кемп Дейвид между президента на САЩ Бил Клинтън, израелски министър-председател Ехуд Барак и Ясер Арафат (11-24 юли 2000

г.) не било правено конкретно предложение на Ясер Арафат за създаване на палестинска държава; следователно би било грешно да се твърди, че палестинският президент е възпрепятствал преговорите и по този начин е провалил една голяма възможност. Тъй като отхвърля този стереотип, Каргър си навлича гнева на Денис Рос, специален пратеник на Клинтън за Близкия изток (3). Но други специалисти също са на неговото мнение (4).

В арабския свят и в Европа, но не в САЩ, е масово разпространено мнението, че нашето правителство не защита страданията на палестинците, отбелязва Каргър. *Не трябва да си противник на Израел, за да защитаваш правата на палестинците да живеят в мир и на собствената си територия, без да са подчинени на окупационна сила* (5). Ако това твърдение е обичайно за Европа и арабския свят, то действително рядко се среща в САЩ.

Бившият президент и директор на Центъра „Каргър“ за изследване на мира и конфликтите уточнява още, че правителството на Джордж Буш е изоставило палестинците на тъжната им участ и припомня, че Израел проваля възможностите за споразумение. Отказът на правителствата на Буш и Олмерт да преговарят с коалиционното палестинско правителство – „Фатах“ и „Хамас“ – през март 2007 г. драматично потвърди действителността.

Въпреки жестоките нападки срещу него за това, че намесва апартейда, Каргър отново потвърди позицията си и заяви: *Алтернативата на мира е апартейдът, и пак казвам не в Израел, а в Западния бряг на река Йордан, Газа и Източен Йерусалим, т.е. палестинската територия. Именно в тази зона съществува най-отвратителната форма на апартейд, където палестинците са лишени от основните си човешки права* (6). При това положение Каргър настоява за три условия за постигане на мир в региона: гаранции за сигурността на Израел, край на насилието над палестинците и признаване от страна на Израел на правото на палестинците да имат държава с граници от 1967 г.

Каргър смята, че животът на Западния бряг на река Йордан може да бъде *по-тежък* за палестинците, отколкото е бил за чернокожото население в Южна Африка.

Първо, в икономическо отношение Израел зависи все по-малко от палестинската работна ръка заради потоците от емигранти от други страни; второ, окупацията на Газа и Западния бряг на река Йордан мобилизира много повече човешки ресурси за поддръжане на сигурността, отколкото са били нужни за южноафриканския режим; и на последно място, израелските колонизатори окупираха палестинската земя и за да подсигури техния живот и инфраструктурата, израелската държава използва система за сложен контрол над палестинците.

В дълга статия Джоузеф Лиливелд, който доскоро бе изпълнителен директор на *Ню Йорк Таймс* и бивш кореспондент в Южна Африка, смята, че Каргър използва понятието апартейд в тесен смисъл, когато го отнася към израело-палестинския конфликт, защото го ограничава до разделянето на израелци и палестинци и до конфискуването на земите от Израел. Според него проблемът е много по-сериозен и приликите между апартейда и израелската система са много повече.

Като сравнява двете положения, Лиливелд забелязва, че в пропорционално отношение Израел си е присвоил толкова територии, колкото и расисткият режим в Южна Африка. По времето на апартейда съществувала много сложна система за издаване на разрешителни, за да се контролира преместването на хората според законния им статут. Днес Израел налага подобен режим, за да разпредели и ограничи пътуването на палестинците. Кореспондентът на британския вестник *Гардиън* в Йерусалим Крис МакГрийл добавя, че *има малко места в света, където правителствата създават поредица закони за приетата националност и гражданство, за да бъдат използвани от една част от населението срещу другата. Южна Африка на апартейда бе такова място. А сега е Израел* (7).

В продължение на десет години Крис МакГрийл е бил и кореспондент на *Гардиън* в Южна Африка. Сравненията, които прави между аспектите на израелското господство над палестинците и тези на апартейда, потвърждават приликите не само във формите на потисничество, но и в причиненото страдание. Обществените услуги, които се предлагат от община Йерусалим например, често са по-добри за израелците, отколкото за арабите, които живеят в анексираната част на града. Малко след публикуването в *Гардиън* на статията за съпоставките и тесните военни отношения, които съществуват между режима на апартейда и Израел, Комисията по преизборност на докладите за Близкия изток в Америка (Camera) го обвини в лъжа и фалшифициране на фактите, за да делегитимира Израел (8).

Всъщност обвинението, което тегне над Тел Авив, че е установил система, която наподобява апартейд, се среща все по-често дори в Израел. Това е очевидно за хората, които критикуват правителството, като смелия адвокат Даниел Сайдеман, който защитава палестинците от години, като се опира на израелските закони, и за организациите за защита на човешките права. Различни автори са разглеждали двата сценария – южноафрикански апартейд и израелска окупация на палестинските територии. Германската социалдемократическа фондация „Фридрих Еберт“ например публикува три изследвания за южноафриканския процес на преговори и преход и за поуките, които могат да се извлекат, за да се постигне мирен процес между Израел и Палестина (9).

(1) Henry Siegman, „Hurricane Carter“, *The Nation*, New York, 22 януари 2007 г.

(2) Ethan Bronner, „Jews, Arabs and Jimmy Carter“, *The New York Times*, 7 януари 2007 г.

(3) Dennis Ross, „Don't Play with Maps“, *The New York Times*, 9 януари 2007 г.

(4) Bk. Hussein Agha et Robert Malley, „Camp David: the Tragedy of Errors“, *New York Review of Books*, 9 април 2001 г. - <http://www.nybooks.com/articles/14380>; Tanya Reinhart, *Israel-Palestina. How to End the War of 1948*, Seven Stories Press, New York, 2002, pp.30-60; Alain Gresh, „Le „véritable visage“ de M. Ehoud Barak“ („Истинското лице“ на Ехуд Барак), *Le monde diplomatique*, юли 2002 г.

(5) Разговор между Ейму Гуудман и Джеймс Каргър в предаването *Democracy Now!* 30 ноември 2006 г., публикуван на <http://www.democracynow.org/article.pl?sid=06/11/30/1452225>

(6) Пак там.
(7) Chris McGreal, „Worlds Apart“, *The Guardian*, 6 февруари 2006 г. www.guardian.co.uk/israel/Story/0,,1703245,00.html

(8) 20 февруари 2006 г. http://www.camera.org/index.asp?x_context=2&x_outlet=69&x_article=1082

(9) Yair Hirschfeld, Avivit Hai, Gary Susman, *Learning from South Africa. Lessons to the Israeli-Palestinian Case*, Friedrich Ebert Stiftung et Economic Cooperation Foundation, Israël, 2003.

Библиография

Jimmy Carter, *Palestine: la paix, pas l'apartheid*, (Палестина – мир, а не апартейд) L'Archipel, Paris, 240 pages, 21,95 евро; по книжарниците от 17 октомври.

Pan Papp, *The Ethnic Cleansing of Palestine* (Етническото прочистване в Палестина), Oneworld, Oxford, 2006, 313 pages, 14,95 долара.

Yossi Goldstein, *Rabin, Biographie* (Ицхак Рабин, биография) (на иврит), Les Editions Schocken, Tel-Aviv, 2006, 590 pages, 9 шекела.

Rashid Khalidi, *The Iron Cage: The Story of the Palestinian Struggle for Statehood* (Желязната клетка: Историята на палестинската борба за създаване на държава), Beacon Press, Boston, 2006, 279 pages, 24,95 долара.

John Mearshimer et Stephen Walt, *Le lobby pro-israélien et la politique étrangère américaine* (Произраелското лоби и външната политика на Америка), La Découverte, Paris, 224 pages, 15 евро; по книжарниците от 29 септември).

президент Джеймс Картър

БУАСТРАД **ТВН**
VIENNA INSURANCE GROUP

Отхвърлянето на палестинците започна през 1948 г. с изгонването на 750 000 от тях. Тази политика продължи чрез различни начини на мъчения, за да ги подтикнат да се откажат от борбата си за отделна държава, да си тръгнат или да приемат да живеят в отдалечени зони като граждани втора ръка (според това тълкуване израелското оттегляне от Газа е било вид изолиране на нейното население). В много добре документирана книга Илан Папе описва институционните форми на потисничество, които неговата страна е използвала, за да премести палестинското население и да му наложи статут на граждани втора ръка (10). Като отива много по-далеч от бившия президент Картър, Папе смята, че ако „етническо прочистване“ означава насилствено изгонване от даден регион или

територия с цел хомогенизиране на етнически смесено население и ако целта на това прогонване е да предизвика евакуирането на по-голямата част от жителите, като страната, която го върши, разполага с всички възможни средства, тогава Израел е практикувал тази процедура в продължение на шест десетилетия.

Пагубно положение за палестинците, но и за израелското общество. Според статията от еврейското списание *Тикун*, публикувано в САЩ, идеалите на ционизма – да създадеш държава, която да дава подслон на еврейската общност в света и да бъде модел за свобода – са се провалили. *Ционистката мечта се превърна в кошмар*, казва Джеръм Слейтър, отчасти защото няма по-опасно място за

израелците от Израел и заради „първородния грях“, че са лишили палестинците от тяхната земя (11).

Критиките, които Картър отправя към Израел и САЩ, откриваме, при това допълнени, в последната публикация на американеца от палестински произход Рашид Калиди, който също е жертва на системни нападки, откакто Колумбийският университет му повери катедрата „Едуард Саид“ и ръководството на Института за изследвания на Близкия изток към факултета (12). В последните си публикации Калиди описва съществуващата връзка между империалистичната представа за американските отношения с Близкия изток и начина, по който Тел Авив и Вашингтон възпрепятстват създаването на палестинска държава (13). *Ню Йорк Поуст*, който го обвини в антисемитизъм през 2004 г., също твърдеше, че катедрата „Едуард Саид“ е финансирана от някои арабски правителства.

Стотици студентски асоциации наблюдават университетските преподаватели, които критикуват Тел Авив

НАПАДКИТЕ, НА КОИТО е жертва Калиди, са се превърнали във все по-честа практика в университетските градчета в САЩ. Разни организации, сред които и студентски, имат за задача да проучват изказванията и действията на преподавателите, определени като „антисемити“, както в случая с Калиди, и да правят филми, в които ги обвиняват и разобличават. Организацията в Бостън „Проект Дейвид – Център за обединяване на евреите“ през 2004 г. направи филм за предполагаемия натиск, който преподавателите Джоузеф Масад и Джордж Салиба от Колумбийския университет упражняват над еврейски студенти (14). На интернет сайта на „Проект Дейвид“ са публикувани повече от трийсет статии, които критикуват книгата на Картър (15). Има също сдружения и сайтове, чиято задача е да анализират работата на организации за защита на правата на човека, както и на американски фондации, за да изобличат това, което смятат за антисемитски политики или икономическа подкрепа на палестински организации.

Като обвинява Калиди в *необективност* (16), Кампус Уотч организира от своя страна системно разобличаване на предполагаемите изявления срещу Израел и САЩ в учебните зали. На една уеб-страница, създадена от антиислямиста от крайната десница Даниел Пайпс, студентите са насърчавани да набавят информация за преподавателите (17). Напрежението около преподаватели, които са критично настроени към Тел Авив, се покачи миналата година, когато двама авторитетни университетски преподаватели, специалисти по междуна-

родни отношения, публикуваха есе, което подчертава, че „влиятелните еврейски групи“ в САЩ контролират външната политика на Америка в Близкия изток и че нямало да се стигне до войната в Ирак, ако те не били създали условия за това (18). Реакцията бе много остра.

Няколко месеца по-късно британският университетски преподавател от еврейски произход Тони Джъд, директор на Института „Ремарк“ (Нюйоркски университет), специализиран в изследването на съвременна Европа, също стана жертва на кампания, водена срещу него заради „антисемитските“ му идеи. Той твърдял, че единственото решение на конфликта в Близкия изток е създаване на изреало-палестинска държава, която да обединява двата народа (19). Тъй като в младежките си години защитавал Израел, днес Джъд е смятан за предател. През октомври 2006 г. Anti-Defamation League упражни натиск над полското консулство в Ню Йорк, за да отмени конференция, която трябвало да се проведе в Полша. Отмяната предизвика ужасен спор. При все това, Джъд подчертава в... голям израелски ежедневник, че бъдещето на Израел е изложено на риск, ако страната продължи своята властна окупационна политика в Палестина (20).

(10) Ilan Pappé, *The ethnic cleansing of Palestine*, Newworld Publications, Oxford, 2006 г., сmp.2-3.

(11) Jerome Slater, „The need not to know“ (рецензия на knuzama на Tanya Reinhart, *The road map to nowhere*), Tikun, януари 2007 г., p. 65. www.tikun.org Това снусануе публакува u ииитрбуо с Картър: „Current Thinking“ януари 2007 г.

(12) Rashid Khalidi, *The iron cage: The story of the Palestinian struggle for Statehood*, Beacon Press, Boston, 2006 г.

(13) Rashid Khalidi, *Resurrecting Empire. Western Footprints and America's perilous path in the Middle East*, Beacon Press, Boston, 2004.

(14) Nathan R. Kleinfeld, „Mideast tensions are getting personal on campus at Columbia“, *The New York Times*, 18 януари 2005 г.

(15) <http://davidproject.org/>

(16) Philip Kennicott, „The Knowledge that Doesn't Power“, *The Washington Post*, 13 май 2004 г.

(17) <http://www.campus-watch.org/article/id/2547>. Вж. също Joel Beinin, „Surveiller et informer“ (Наблюдавай u гоклагбай), *Le Monde diplomatique*, юли 2003 г.

(18) John Mearsheimer, Stephen Walt, „The Israeli lobby“, *The London Review of Books*, 23 март 2006 г.

(19) Tony Judt, „Israel: the alternative“, *The New York Review of Books*, 23 октомври 2003 г.

(20) Tony Judt, „The country that wouldn't grow up“, *Haaretz*, 18 декември, 2006 г.

LE MONDE DIPLOMATIQUE
Превод Лилия Герджикова

Противоречивите гействия на Ицхак Рабин

ВИСТОРИЧЕСКИТЕ книги за миналия век ще си припомним израелския министър-председател Ицхак Рабин, убит на 5 ноември 1995 г. от еврейски екстремист, който обясни своето престъпление с желанието си да сложи край на израело-палестинския мирен процес, по-известен като „споразуменията от Осло“. Този процес започна с подписването на 13 септември 1993 г. на израело-палестинска декларация на принципи, според която Израелската държава и Организацията за освобождение на Палестина (ООП) се признават взаимно и предвиждат пет години автономност за Западния бряг на река Йордан и ивицата Газа, през които да се договори окончателният статут на тези територии.

Йоси Голдщайн (1), автор на наскоро публикуваната биография на Рабин, не е единственият, който заключава: *Ако той (Рабин) не беше убит, споразуменията от Осло щяха да постигнат успех*. След смъртта му в Израел и в чужбина много източници впрочем твърдяха, че Рабин е обещал на сирийския президент Хафез Ал-Асад и американския президент Бил Клинтън да отговори положително през ноември 1995 г. на предложението, което ще му позволи да излезе от израело-сирийската безизходница: и наистина преки и непреки тайни преговори се опитваха да разрешат различните спорове между двете държави, които воюват от 1948 г. Днес, почти дванайсет години след драмата, фашистката крайна десница открито изразява радостта си от това убийство и симпатията си към убиеца, за освобожданието на когото води бурна медийна кампания. Много политици „соколи“ се държат лицемерно: в изказванията си те осъждат убийството, но не крият, че обвинението в „предателство“, което тогава отправяли към министър-председателя, е провокирало убиеца. Рабин дължи политическата си кариера – посланик на Израел във Вашингтон, ръководител на Работническата партия, министър на отбраната и министър-председател – на военните си подвизи. През войната от 1948 г. той ръководи насилственото евакуиране на по-голямата част от арабското палестинско население

от градовете Лида (днешен Лод) и Рамлех – общо 70 000 души, т.е. близо една десета от всички изгонени по време на Накба („катастрофа“, загуба на Палестина). По време на войната през 1956 г. организира отново принудително емигриране на хиляди палестинци, този път от Галилея към Сирия. В навечерието на този конфликт, по време на разискванията в генералния щаб на израелската армия, Рабин се застъпил в полза на действията за „преместване“ – т.е. за изгонване на палестинците от тяхната страна. Ръководител на генералния щаб през юни 1967 г., той води войната срещу Египет, Сирия и Йордания, която доведе до окупиране на големи територии от тези държави и най-вече от Източен Йерусалим, Западния бряг на река Йордан и ивицата Газа. По време на „войната на изтощението“ (1969-1970 г.) той убедил – от Вашингтон, където бил посланик, – израелското правителство да премине към масирана въздушна атака на египетските градове. По същия начин в разгара на инвазията в Ливан (1982 г.) той посъветвал министъра на отбраната Ариел Шарон да засили обсадата на Бейрут и да спре електричеството и водата в ливанската столица.

НА СВОЙ РЕД МИНИСТЪРЪТ на отбраната води репресията по време на първата Интифада, наречена „камъни“, която започна в края на 1987 г. Рабин даде на израелската армия заповед да „счути кокалите“ на бунтовниците, за да потуши бунта им. След година и половина тази политика струва живота на повече от триста палестинци за сметка на шестима израелци, към които се прибавят повече от 5200 ранени от арабска и 1350 от еврейска страна...

Фактът, че тази брутална репресия не успява да надделее над бунта, навежда някои израелски политици и военни до следното заключение: силата не може да спре волята на палестинците да си върнат окупирания след войната през юни 1967 г. територии. Ето защо те си променят мнението за възможността за постигане на решение чрез преговори. Така преговорите от Осло в началото започват тайно. Подписването на едноимен-

ните споразумения било в техните очи само първата крачка; и едва в края на процеса навярно ще се стигне до траен мир. Това не се случва. В началото Рабин проявява нерешителност. С времето става по-радикален и се ангажира по-категорично с преговорите. Ето защо големи групи от националистическата десница – начело с най-известните екстремисти от еврейските колонизатори, чието присъствие постоянно се засилвало в окупирания палестински и сирийски територии – се противопоставят все по-остро на споразуменията от Осло, като стигат дотам, че да изобразяват на плакати министър-председателя с нацистка униформа... Същевременно, субекти от палестинската и арабската съпротива се впускат в кървави атентати срещу цивилни израелци.

КАКВОТО И ДА Е мнението за споразуменията от Осло, няма спор, че засилването на колонизацията и действията на екстремистите от двата лагера ги подкопаха и доведоха до фатален провал. А също и че убийството на Рабин доведе до неуспех на споразуменията от Осло. Наследниците на Рабин, заключава неговият биограф, не успяха да продължат по неговия път или не искаха да го сторят. Някои от тях и от тези, които подкрепяха споразуменията от Осло, вече ги представят като пълен провал. Те ги смятат за основната причина за нещастieto на Израел. Няма никакво съмнение във факта, че тези споразумения са били проблемни, Рабин също го е осъзнавал. Може би е било възможно да се подпишат по-добри споразумения, а може би не. Но можем също така да кажем: *ако Рабин не беше убит, споразуменията от Осло щяха да постигнат успех*.

Жозеф Алгази, журналист, Тел Авив

(1) *Ицхак Рабин, биография* (на ивруг), Schoken, Tel-Aviv, 2006 г., 590 стр., 9 шекела.

LE MONDE DIPLOMATIQUE
Превод Лилия Герджикова

МАРИНА БАКАЛОВА

Защо изобщо съществува нещо? Реални ли са възможните неща? Дали Тангра съществува в някакъв смисъл поради това, че хората са вярвали в него? С подобни въпроси се бори дисциплината онтология, един от фундаменталните клонове на философията. Онтологията е най-общият дял от метафизиката, чийто предмет са основните категории на съществуването или битието, посредством които се определя кои са съществуващите неща и техните по-общии видове.

“Онтологията през двадесети век” излиза по инициатива на онтолозите от Института за философски изследвания към БАН и за първи път представя така цялостно състоянието на тази дисциплина през XX век, имаща днес приложения в множество частни области. В този труд са събрани текстове на различни теми, представящи една съществена и добре подбрана част от нарастващия брой на концепциите в тази област през посочения период. Внимателната подредба на текстовете дава възможност на читателя да проследи някои общи насоки на мислене между отделните философи, както и между отделни течения, които възникват относително независимо едно от друго. В книгата са обособени четири тематични кръга, включващи: тенденции в онтологията от края на XIX и началото на XX век; някои основополагащи онтологически концепции на континенталната и аналитичната метафизика от XX век; онтологически проблеми на съвременната науката; и приноси в областта на трансценденталната метафизика.

Първият от четирите тематични кръга започва с обзор на идеите, оформили творчеството на видния български философ Димитър Михалчев. Тази линия, зачената от Шуле и Ремке и продължена от нашия сънародник, е представена в студията на Димитър Цацов като заемаща достойно, ако не водещо място в тенденцията към онтологизация на философията през XX век. Въпросната тенденция се изразява в опита да се даде отговор на редица философски въпроси посредством идеята за битието, което в един или друг смисъл играе ценностна и обединяваща роля. Тази линия води до популяризирането на възгледа, че субектът и обектът (както и техните производни разграничения във философията) имат обща битийна основа, която се превръща във фокус на много философски изследвания. Ремке и Михалчев определят тази обща основа като *даденото* или всичко, което осъзнаваме, независимо дали това са впечатления, външни обекти или илюзии. *Даденото*, според авто-

рите, е интимната природа на съзнанието и то изчерпва всичко съществуващо.

Макар и недотам популярна на фона на останалите гледища за периода, позицията на Ремке-Михалчев обхваща в себе си и някои по-частни тенденции, които срещаме у значително по-влиятелни мислители. Това е например идеята, че към философските проблеми трябва да се подхожда непредубедено, без да се поставят предварително установени теоретични или концептуални рамки. Под влиянието на тази идея някои автори изоставят каноните на старото философско мислене и преминават към един по-образен начин на философстване. В този дух, Хайдегер счита, че откъд традиционния начин на разсъждение има нещо дълбоко, автентично, иманентно присъщо на нещата, което ни се открива само ако успеем да постигнем правилната нагласа (Николай Турлаков). Постмодернистите пък започват да философстват посредством метафори, като се стремят да загърбят логоса на “големите разкази” (Татяна Батулева). Витгенщайн, от своя страна, ни предлага една принципно картинна онтология, в която, водещо отбелязва Николай Милков, водеща роля играе метафората на скелета, приложена към логико-онтологическия строеж на света.

Друга идея, която има доминиращо влияние във философията на двадесети век е идеята за темпоралността на битието. В своята студия Христо Тодоров задълбочено ни показва как Хайдегер свързва битието с

историчността на разбирането и по този начин “радикализира” херменевтиката, превръщайки я в онтология. Идеята за темпоралността на битието кулминира във философията на Жан-Пол Сартър, който макар че отнася битието до тленната човешката екзистенция, според Стефан Димитров успява да ни предложи една позитивна метафизика. Друга изява на същата обща идея откриваме в процесуалната философия, основана върху трудовете на Уайтхед, според който процесите, за разлика от обектите, са основните градивни единици на битието и по този начин битието се състои в една постоянна динамика. Принципиите на процесуалната философия са детайлно представени в студията на Веселин Петров. С някои онтологически виждания относно самото време пък, ни запознава Васил Пенчев в неговото изследване “Онтология, история и историческо време”.

Достойно място в тенденцията към онтологизация на философията през XX век, заема и руската религиозна философия по това време, която е насочена към една всеобхваща онтология, както ни показва Нина Димитрова.

В областта на философия на науката, откритието на квантовата механика подтиква много философи към преосмисляне на онтологията като амбивалентна, лишена от строго установена рамка, а общата теория на относителността, според Ангел Стефанов, дава научна основа за популяризиране на идеята за много светове. Лилия Гурова разглежда проблема за естествените видове, лансиран от Аристотел и претърпял значително развитие в трудовете на Лок и съвременните есенциалисти като Крипке и Пътнам, както и у разработките на някои, изкушени от философията биолози като Ернст Майер. Гурова прави извода, че понятието за естествен вид може да получи стабилно определение само по негативен път, посредством противопоставянето му на произволните групи от предмети и на артефактите.

В аналитичната метафизика през двадесети век също се случват много нови неща, но дебатите там се запазват в по-класически рамки. Статията на Анета Карагеоргиева ни въвежда в областта на философията на съзнанието, като представя четирите най-важни теории за отношението между тяло и съзнание и разглежда техните следствия относно природата на концептуалния анализ. Концептуалният анализ е доминиращ метод в аналитичната философия, който напоследък претърпява възраждане чрез творчеството на Франк Джаксън и Дейвид Чалмърс. Студията на Карагеоргиева е един от малките източници на български език, който ни запознава с някои основни положения в аналитичната философия изобщо.

Мария Стойчева представя една от най-ярките аналитични метафизики, създадени през XX в. - тази на Питър Стросън. За да се оцени приноса на Стросън, трябва да се има предвид, че през 60-те години, когато той твори, философията на острова е доминирана от Алфред Айър, повлиян от анти-метафизическия тип мислене на Виенския кръжок, както и от Витгенщайновата линия, която свежда онтологическите въпроси до езикови игри, вдъхвайки повсеместен анти-реализъм. В този контекст, Стросън реабилитира онтологията, като съживява дебата за обективността на материалните субстанции. Неговото виждане, по същността си Аристотелово с препратки към Кант (но в реалистична рамка) е, че понятийните схеми възникват в езиковия дискурс подкрепят обективното съществуване на материалните субстанции и техните свойства. Точно обратна е тенденцията, изразена във влиятелната мисъл на Майкъл Дамет. В своята студия Благовест Моллов представя аргументите на Дамет, според който онтологията е напълно зависима от философията на езика и логиката. Така, Дамет основава своята защита на анти-реализма върху определени положения в семантиката.

В последната част на книгата са представени няколко студии в областта на трансценденталната философия. Заемайки позиция към този подход, Валентин Канавров обсъжда въпроса за това как са възможни критическите онтологии. Той твърди, че трансцендентализма е “виртуалистски метафизически концепт за познанието, който метафорично може да се представи като действена структура с множество открити валенции”. Тези “валенции” са девиртуализирани в процеса на критическото онтологизиране. В своето изследване Георги Донеv тълкува феноменологизацията на съществуващото посредством намесата на регулативните принципи на “Разума”. Заключителните текстове в книгата принадлежат на Николай Милков, който представя стереологията като онтология на ежедневието опит, както и на Любен Сивилков, който търси достатъчното основание за онтология.

В заключение, сборникът от студии “Онтологията през двадесети век” е ценен източник, представящ тенденцията към онтологизация на философията през изминалия век, не само в нейните най-популярни направления, но и у някои по-малко известни автори, които предсещат тази тенденция още в зорите на века. Студиите са информативни, написани са на достъпен език, което прави книгата полезна не само за професионалните философи и за студентите по философия, но и за всички останали, които имат интерес към дълбокото и всеобхватно знание.

Етиката в българското здравеопазване

НИНА АТАНАСОВА

Проданов, В., Воденичаров, Ц. (Научни редактори). (2007). *Етиката в българското здравеопазване*. София, ИК СИМЕЛ

„Етиката в българското здравеопазване” е колективно изследване от над 500 страници, родило се в резултат на двудневната дискусия на Четвъртата национална конференция по етика “Етиката в българското здравеопазване,” организирана от Института за философски изследвания – БАН, Факултета по обществено здраве при МУ – София и Български лекарски съюз. Това е том от поредицата, която Институтът за философски изследвания издава, посветена на основни морални проблеми на нашето общество днес. През 2004 г. излезе „Етиката в България – вчера, днес и утре”, през 2005 г. – „Моралът в българската политика”, а през 2006 г. – „Морал и социализация на децата и младежта в България”.

Сегашният четвърти том е едно актуално изследване, в което са включени около 60 от най-видните наши етици, философи, психолози, медици, занимаващи се с един от най-парливите проблеми на обществото ни. Многообразието от автори варира от изявени български изследователи – като чл. кор. проф. д.ф.н. Васил Проданов, проф. д.ф.н. Стилиян Йотов, ст.н.с. д-р Емилия Маринова, ст. н. с. д-р Станка Христова, гл. ас. д-р Валентина Кънева, доц. д-р Силвия Минева, проф. д.м.н. Цекомир Воденичаров, проф. д.м.н. Миладин Апостолов, проф. д-р Сашка Попова – до млади докторанти. Участват и личности на отговорни управленски позиции като Андрей Кехайов, Дамян Дамянов, Атанас Щерев, Марчела Абрашева, Спас Спасков, Теодор Черкезов, Методи Янков, Любомир Спасов и др.

В глава първа “Етични проблеми на здравната реформа” авторите обсъждат неэффективността на частичните по характера си промени в здравеопазната ни система, които често поражда нови проблеми в стремежа си да решават старите. Отбелязани са проблемите на подготовката на медицински специалисти в новите пазарни условия и нуждата от преподаване и усвояване на умения за диалог между лекари и пациенти. Поставен е акцент върху необходимостта здравеопазнето да увеличи ролята си в профилактиката и информирането на потенциалните пациенти.

В глава втора “Етични ценности в българското здравеопазване” авторите разглеждат кризата на българското здравеопазване в контекста на глобалната световна криза на ценности, от които пряко зависи здравната политика. Подчертана е принципната необходимост от съпричастност към страданията на болните от страна не само на медицинските специалисти, но и на цялото общество. Показано е, че една добра милосърдна практика е неотделима от философския и културен климат на обществото, в което се упражнява.

В глава трета “Солидарност и отговорност в здравеопазнето” авторите обсъждат типове организация на здравеопазнето, следващи определени модели на обществено устройство. Обсъжда се зависимостта на ефективността на определени здравеопазни мерки от икономическото състояние на обществото, както и корумпирането на системата при неадекватни нормативи. Показват се специфичните отговорности на производителите и разпространителите на храни и лекарства.

В глава четвърта “Етика и медицинска практика” са представени конкретни примери за моралните парадокси – пред които ежедневно се изправят медицинските специалисти

– пораждани от противоречието между официален регламент и етични норми. Направени са анализи на действителни практики и са дадени препоръки за законови промени, които се предполага да решат и етични, и процедурни проблеми.

В глава пета “Етика и култура в терапевтичните отношения,” отново чрез примери, е показано неадекватното отношение към съвременни биоетични норми и пагубните последици от него и за пациенти, и за медицински специалисти. Включен е пример за престъпване на интелектуалната честност от зората на българската хирургия.

В глава шеста “Етична регулация и медицинска практика” авторите обсъждат институционалните параметри на етичното регулиране в системата на здравеопазнето. Изтъква се важността на по-тясното сътрудничество между медицински специалисти и специалисти по етика. Обсъдени са значимостта и ролята на етичните кодекси в медицинската практика.

В глава седма “Морал, здраве и естетически ценности” авторите обсъждат опасностите от загуба на здравето в името на неадекватно отношение към него, провокирано от стремежи да се отговори на определени естетически стандарти. Показано е, че прокомерната, необоснована употреба на медицината в услуга на тези стремежи или безотговорното прилагане на представяни за базирани на научната медицина естетически техники и продукти могат да се окажат пагубни за здравето и при това да не постигнат целта, заради която са били предприети. Отново е изтъкната отговорността на обществото в културната провокация на интервенции с медицински характер.

В глава осма “Биоетичният дебат” авторите обсъждат етичните проблеми на гранич-

ните ситуации на смърт, донорство на органи, клониране, репродуктивна свобода на жените и прилагане на асистирани репродуктивни технологии в България.

Общото послание на разнообразните текстове – представяващи интерес и достъпни за всеки съвременен човек – включени в книгата е: добре функциониращото здравеопазване се основава – освен на законодателна и специализирана отговорност – и на отговорността на всички нас като общество, споделяща определени културни ценности и модели. Основава се и на личната отговорност на всеки един от нас по отношение на собствената ни информираност и грижата ни за собственото здраве и това на околните.

ЕДИН УНИКАЛЕН РЕЖИСЬОР

Бунтарят Жан-Люк Годар

СЕГА, КОГАТО ЕДИН ОТ НАЙ-ГОЛЕМИТЕ ШЕДЬОВРИ НА ЖАН-ЛЮК ГОДАР – “ИСТОРИЯ НА КИНОТО” – НАЙ-СЕТНЕ ИЗЛИЗА НА DVD, ФРАНЦИЯ СИ СПОМНЯ ЗА ЕДИН ОТ НАЙ-ВЕЛИКИТЕ СЪВРЕМЕННО ТВОРЦИ, КОЙТО Е НЕЩО МНОГО ПОВЕЧЕ ОТ “УЖАСНОТО ДЕТЕ” НА НОВАТА ВЪЛНА И АВТОР НА ТРИ ФИЛМА, КОЙТО РАЗТЪРСИХА КИНОТО. ГОДАР Е РЕЖИСЬОР, КОЙТО ВЪЗПРИЕМА ИЗКУСТВОТО И КАТО БИТКА, КАТО НЕПРЕКЪСНАТ БУНТ. ТОЙ ПРЕОБРАЗИ КОРЕННО ФИЛМОВИЯ ЕЗИК, ДО ТАКАВА СТЕПЕН, ЧЕ ИСТОРИЯТА НА СЕДМОТО ИЗКУСТВО ВЕЧЕ СЕ ДЕЛИ НА “ПРЕДИ” И “СЛЕД” ГОДАР.

ГИ СКАРПЕТА*

ЖАН-ЛЮК ГОДАР се намира в странно положение: всички го знаят, а почти никой не проявява ни най-малък интерес към новите му филми. За широката публика той си остава своеобразен Сократ в областта на киното, от когото очакваме паметни или проникивени сентенции в интервюта и конференции: *Киното създава памет, телевизията създава забравя; Това не е точен образ, а просто образ; Културата е правилото, а изкуството е изключението*. Има дори легенда за Годар, която го превръща едва ли не в митичен герой. Това е човекът, който през 60-те призоваваше вашите техници от Общата конфедерация на труда (ОКТ) да sabotират телевизионните изяви на генерал Де Гол. Човекът, който поведе внушително настъпление, когато голистката власт поиска да уволни създателя и душата на Френската филмотека Анри Ланглоа, и отпращаше призиви към Андре Малро от *свободна Франция – страната*, която по думите му Малро вече е напуснал. Човекът, който с неколцина съмишленици прекъсна фестивала в Кан по време на майските събития през 1968 г. Който научи протестиращите работници от “Родиаета” да боравят с камера, за да знаят как да използват срещу противника собствените му оръжия. Който накара един телевизионен водещ да си признае, че не вижда кадрите от новините, който коментира, защото ги загърбва и т.н.

Въпреки тези подвизи и легендата за Годар трайно се е наложил следният предразсъдък: създал е най-значимите си произведения през 60-те (*До последен дъх*, *Презрението*, *Лудият Пиеро*), ала впоследствие творческото му вдъхновение е секнало и сега е зътълнал в неуверени, незавършени и тромави произведения...

В това отношение спокойно можем да го сравним с Пабло Пикасо. През 60-те и 70-те той също е бил смятан почти единодушно за творец “от миналото” (според някои не е създал нищо значимо след *Герника*, която датира от 1937 г.), а всъщност последният му период (умира през април 1973 г.) е един от най-забележителните в цялата история на живописата. Само че е нямало как тази късна гениалност да получи своевременно признание, до такава степен изкуството на Пикасо от онова време е влизало в *разрез* с общоприетото. Да не говорим за последните струнни квартети на Лудвиг ван Бетовен – повечето негови съвременници са ги възприемали като какофония, изразяваща старческо слабоумие...

Годар през 60-те? Тъкмо към онова време ни връща една прекрасна книга на Алан Бергала, която излезе наскоро (1): това е неповторимата епоха, когато един млад режисьор скъсва дръзко с установените условности (на “френския стил” в киното, т.е. превес на диалога над визуалния разказ и на актьорския състав над режисура-

та) и преосмисля съвременното кино, разчупвайки условната реторика, разбивайки илюзията, излагайки на показ монтажа като определящ творчески елемент, прибегвайки до дистанциране, колажи, преиначаване и цитати. Най-удивителното е, че подобна формална дързост ни най-малко не изключва лиричността (*Презрението*) и романтиката (*Лудият Пиеро*), че тя не само не затъва в безсъдържателност, а и обуславя филми, които се отличават с висша форма на реализъм. Те са в съзвучие с неговата епоха, изследват тъмните страни на обществото (*Две-три неща, които знам за нея*), разкриват подмолната му дивашина (*Уикенд*), изследват в дълбочина промяната на нравите (*Мъжки род-женски род*) или протичащите политически сътресения (*Китайката* предвещава бурята, разразила се през май 1968 г., една година преди “събитията”). Филми, които са в съзвучие и с последните новости в другите изкуства (много от филмите на Годар от онова време се нареждат сред най-значимите произведения на поп арта).

След 1968 г. Годар скъсва със системата, но това не означава, че отрича творческата и откривателската функция, която приписва на киното (накратко, киното е призвано да показва онова, което не може да се види другояче). Само че вече отказва категорично да става съучастник на света на спектакъла. Така настъпва “активисткият” му период от началото на 70-те. Несъмнено хулите по този повод са несправедливи, защото макар и аскетизъм на някои негови филми да буди разочарование и те да ни се струват остарели поради плакатните си послания, в тях Годар продължава упорито да прокарва основната си идея (читателят трябва пак да гледа *Тук и другаде*), че можем да се борим срещу установения ред само ако разклащаме устоите на неговите форми на репрезентация, и “мирогледа”, който тя поддържа (по онова време неговият еталон е Дзига Вертов).

А “експерименталният” период от втората половина на 70-те? Разучаване на нови техники (най-вече видеотехниките), търпеливо и упорито изследване на онова, което образите могат да *разкрият*, ако ги откъснем от утвърдения аудиовизуален код. В своята лаборатория Годар настойчиво подказва, че отчуждението е не само идеологическо, че то е свързано и с конформизма на възприятелето, на който робуваме, без дори да го осъзнаваме (така телевизията се превръща в най-големия враг).

В началото на 80-те, когато Жан-Люк Годар привидно се завръща в системата, борбеният оптимизъм е отшумял. Целта е по-скоро да се изготви стратегия на съпротива срещу тържествувания спектакъл, който ни кара да смесваме действителността с нейното одомашено и подправено изображение, което той предлага. Така се появяват филми, които категорично са в *разрез* с общоприетото и преливат от изобретателност – *Да спасява, който може (живота)*, *Страст*, *Име Кармен*. Филми, които са сякаш оцелели корабкрушения, откъс-

нати от свят, в който по думите на Серж Дане: *Изображенията са преминали безусловно на страната на промоцията и рекламата, т.е. – на страната на властта*. Според Годар съпротивата означава да се поддържат изискванията на *киноизкуството* в свят, който ги отхвърля, сюжетът (*story*) да се сведе до минимум, да се измислят нови скорости, да се създават филми по модела на “голямата форма” (с композиция от визуални мотиви, с взаимодействие между далечни отгласи, ритмични контрасти, дисонанси), киното да се съчетава с основните изкуства (от Ел Греко и Йожен Дьолакрод до Бетовен) и да се възприема като *изкуството да се твори музика чрез живопис*.

Прилагайки същия подход, по-късно той преосмисля и сакралното, сякаш за да отвоюва от невидимото онова, което религиите обгръщат с тайнственост: възплъщението (*Поздрав, Мария*), възкресението (*Нова вълна*), превъплъщението (митът за Амфитрион в *Горко ми*). Филмите са озвучени с откъси от Антонен Арто, Херман Брох (*Смъртта на Вергилий*) и Уилям Фоксър (*Авесалом! Авесалом!*) – т.е., както е логично да се очаква, все текстове, които отправят предизвикателство към киното, тъй като са взети от произведения, които определено не се поддават на екранизиране.

Филмовото творчество на Жан-Люк Годар от онези години е във висша степен парадоксално. То е напълно ново (сякаш действителността трябва да се заснеме преди да е попаднала във властта на думите, сякаш това става винаги за пръв път) и едновременно с това – натежало от памет (филмовото изкуство си проправя път в струпани изображения и звуци, които трябва

да обработи). Това също обуславя гигантското начинание, с което Годар се захваща през 90-те. Негов плод е едно уникално произведение, което безспорно се нарежда сред шедьоврите от края на ХХ век: *История на киното*.

Във филмите на Годар фикцията винаги се е преплитала с размишления за самото кино – понякога това е и основният сюжет (*Презрението*, *Страст*). Сега вече режисьорът предприема решителна стъпка и измисля жанр, който е добре познат в литературата, но дотогава киното го е отхвърляло от жанровия си репертоар: става дума за есето. Оттук и пленителното образно размишление за киното (за неговата история и отношението му към историята), чрез което самото кино в известен смисъл за пръв път придобива самосъзнание (ако използваме понятието на Хегел). При едно условие – да стане ясно, че Годар не възнамерява да онагледява една вече узряла мисъл, нито да размишлява “за образите”, а да размишлява с образи, изхождайки от тях, дотогава, докато мисълта се роди от самите образи. Придава им обобщителен характер, който подсеща за легендата, че на смъртния одър целият живот минава забързано пред очите на човек. Все едно, че чрез Годар самото кино в сетния си час като изкуство поражда неудържим поток от откъснати, слети, смесени образи. Тогава киното застава лице в лице с отминалата си слава (Алфред Хичкок е наречен *най-великият създател на форми през ХХ век*), но и с провалите си (лентите не са запечатали нищо от концентрационните лагери и това е черната дупка, слепото петно на киното: *Забравата за изстреблението е част от самото изстребление*).

Последният поборник за изкуство

И ТАКА, ХИЛЯДИ КАДРИ от цялата история на киното (включително и филмите на самия Годар), както и документални снимки, картини (според Годар изобразителното изкуство е основният съперник на киното). Всичко това се наслажда, приплъзва, общува се, разпокъсва се, отново се съединява, за да изследва по-задълбочено както призмата, през която киното пречупва историята, така и неговото участие в историята; както издигането му до пълноправно изкуство, така и настоящото му падение.

Дали Годар просто си въобразява, че изкуството умира или трябва да вземем насериозно тази хипотеза? Ще отбележим следното: едно време имаше прекрасно италианско кино (приблизително между 1945 и 1975 г.), изключително чехословашко и полско кино (през 60-те), великолепно немско кино (през 70-те). Сега от тях на практика не е останало нищо. Може би е време да се запитаем защо...

Франция пък се гордее, че произвежда двеста филма годишно: сигурно ли е обаче, че това все още е кино в творческия смисъл,

който приказни “създатели на форми” като Айзенщайн, Дрейер, Бунюел, Реноар, Миццогуши, Уелс, Хичкок и Пазолини влагат в тази дума? Дали “киното” вече не е измамническо название на аудиовизуални произведения, които всъщност са просто телевизионни филми, продуцирани от френските телевизионни канали, за тях и по техните норми? Дали не продължаваме да ги наричаме “кино” и да се замозалгваме с “излъчването им в киносалоните”, най-вече за да могат тези *продукти* да получават субсидии и така да увеличават печалбите на каналите, които ги продуцират? Накратко – имало изкуство, което подобно на всички изкуства съумяло да развие собствен език, невероятно богат и разнообразен, да създаде естетика, красота и да разшири нашия мироглед: всичко това като че ли е унищожено, тъй като киното все повече и повече се превръща в обикновена стока.

Годар е последният поборник за изкуство, когато либералната логика се стреми да осъди. Но той си остава един от малцината творци, които не се примиряват.

Последният му подвиг: през 2006 г. организира “временно изложение” в центъра “Помпиду”, с което неуморно се опитваше да предизвика криза на институцията, да докаже антагонизма между културата и изкуството, между правилото и изключението. Получи се *провалена изложба*. Въпреки всичко, благодарение на начина, по който той организира хаоса, тя далеч надмина всички “временни изложения” предложени дотогава от музея...

Веднъж Годар каза следното: *Изкуството ви позволява да се обърнете назад и да видите Сodom и Гомор, без да заплатите с живота си (2)*.

(1) Alain Bergala, *Godard au travail. Les années 60* (Творчеството на Годар. 60-те години на ХХ век), éd.Cahiers du Cinéma, Paris, 2006. Безспорно в момента Бергала е най-добрият познавач на Годар. Вж. и неговия сборник с есема *Nul mieux que Godard* (Никой по-добре от Годар), éd.Cahiers du Cinéma, Paris, 1999.

(2) Jean-Luc Godard, разговор с Доминик Палуи и Гу Скарпета, *Art press*, numéro special Godard, février 1985.

* Писател. Автор на *L'impureté* (Скверността) (Grasset, Paris, 1985), *L'Age d'or du roman* (Златният век на романа) (Grasset, Paris, 1996), *Variations sur l'érotisme* (Вариации на темата еротика), (Descartes et Cie, Paris, 2004).

ЕДНА ТВЪРДЕ СПОРНА РЕЧ

Чистка в Африка

АН-СЕСИЛ РОБЕР

РЕЧТА, която президентът Никола Саркози произнесе в Дакар на 26 юли т.г., за да представи своето виждане за френско-африканските взаимоотношения, предизвика изумление и възмущение. Направо втрещени, пресата и интелектуалците от Черния континент обвиняват държавния глава, че произнася думи "от една друга епоха". Някои, търсейки може би скрит смисъл, дори се питат дали той наистина мисли това, което казва (1).

Френските медии не отделиха голямо внимание на представянето на президента, от което цитираха най-вече пасажите, посветени на колонизацията. Само за няколко минути Саркози реши въпроса: независимо че преценява като *голяма грешка* този период от историята, той смята, че колонизацията няма вина за днешните неблагоприятни условия на континента. Затова съветва африканците да гледат напред в бъдещето. Без съмнение невината е добре постоянно да се предъква миналото. Дали обаче именно представителят на страната, нанесла пораженията, е в най-добра позиция, за да решава дали това да стане, и то едностранно?

Най-шокиращо бе заблуждаващото описание на континента. В името на *политиката на реалностите* френският президент описва една несъществуваща Африка, която напомня за патерналистките схващания от XIX век. Сякаш за да си разреши да изрича най-изтърганите стереотипи и най-обидните предразсъдъци, Саркози първо си направи труда да отдаде почит на черните цивилизации, чиито *мисъл и култура* са дали немалко на колонизаторите. Но представянето, което той след това направи на континента, се превърна във фолклорен фанатизъм: той обрисова цивилизации, обърнати към миналото, без история, живеещи в *ритъма на сезоните* и в които инстинктът играе по-голяма роля от разума, в един почти изцяло селски свят, в който *човекото приключение няма място*. „Превъзходството“ на Европа фактически е потвърдено от това: тя представлява *призива на свободата, еманципацията и справедливостта* (...), *призива към всеобщите разум и съзнание*, за разлика от една Африка, заплениена от *неподвижни мечти*.

Френският президент, изглежда, не е забелязал съществуването на петдесет години научни изследвания, по-специално тези на сенегалския историк Шейх Анта Диоп (чието име носи университетът, в който той произнася речта си), но също и на социолога Жорж Баландие или на историчката Франсоаз Д'Алмейда Топор, наред с много други други. Всички показват модерността на африканските общества и реабилитират едно дълго деформирано минало. Знае ли например Саркози, че по времето, когато Европа още е феодална, в Африка е имало „конституционни“ кралства с противовеси на властта, които днешните застъпници на „доброто управление“ не биха отrekli? Известно ли му е, че университетът Санкор в днешно Мали е имал 25 000 студенти през XVI век? Знае ли той, че хиляди столетни ръкописи, открити например в Тамбукту, съдържат целия широк обхват на технологичните знания на Африка преди идването на белите?

В името на *прямотата, която дължим на приятелите си* - дали Буш и неговият наследник ще се възползват от нея? - Саркози дойде най-вече, за да обоснове една ограничителна миграционна политика. Като се обръщаше предимно към младите хора, които, уморени да чакат по-добрите дни, които така и не настъпват, се изкушават да емигрират, той първо произнесе няколко трогателни изречения. С много разбирание описа храбростта и волята, необходими, за да напусне човек семейството си и да търси работа в далечни страни. След това развя пред втрещените от изненада погледи на слушателите либералното знаме на *искреността* и с интонация, напомняща понякога библейската реплика „Истина, истина ви казвам...“, призова младите да *сътворят бъдещето си*... на място. Декламирайки либералното кредо, той осея речта си с реплики като *съдбата ви е преди всичко във ваши ръце, тук съм, за да ви предложа да превъзмогнете (...) страданията (си), никой няма да решава вместо вас* и др.

Сякаш зарове не са подправени! Понякога френският президент звучеше направо като бурлеска, особено когато си позволяваше да раздава съвети: *Искате ли да няма вече глад? Опитайте се тогава да постигнете самозадоволяване с храна! Развивайте земеделието за хранителни цели!* Сякаш тази идея никога не е идвала наум на африканците! Само че приоритетът за износ към световните пазари, наложен от международните финансови институции, я прави неприложима. Държавният глава премълча и днешните отговорности на Франция: Париж принуждава африканските страни да възприемат икономически терапии, които ги обричат на бавна смърт; Париж подкрепя най-коруптираните режими. Впрочем, към момента на посещението на Саркози на 27 юли в Габон президентът Омар Бонго Ондимба, на власт от четиридесет години, стана обект на съдебно разследване във Франция.

Увлечен в своите бълнувания обаче, държавният глава се обърна към младите: *Отговорете очите си!* за модерния свят. Странен призив, ако си помислим, че именно защото виждат света такъв, какъвто е, и по-специално оскърбителния просперитет на страните от Севера, африканците все по-трудно понасят положението си. Информацията се получава от емигриралите семейства, от телевизията и от Интернет. Дори тъкачите от най-загътените села в Северна Гана знаят, че имат конкуренти в Китай. Проблемът на африканците не е да се отдадат на изучаване на информатиката, а когато правят това, да не изгубват връзката с Интернет при прекъсванията на електричеството, които са едни от пораженията от приватизационната вълна от 90-те години.

ВЪПРЕКИ ВСИЧКО, въпреки твърде нееднозначната си репутация в Африка – образът на бившия министър на външните работи с непоклатимите си полицейски убеждения на фона на горящите предградия, обиколиха континента, - Саркози бе очакван с определен интерес. Та нали по време на президентската кампания той бе заявил, че иска да приключи с „Франкоафрика“? Той трябваше символично да посети Гана и Южна Африка, а не

франкофонския регион. Африканците и най-вече младите са уморени от неспазени обещания (кой във Франция си спомня, че на 10 май 1981 г. по улиците на Западна Африка се танцуваха, защото хората бяха повярвали, че с „Франкоафрика“ е свършено?) Те очакват с нетърпение Франция да престане да поддържа връзки с *робокопачите* (техните *надежди*) (2) и да поведе диалог със събеседници, които да са действително представители за един континент, търпящ дълбоки промени.

А времето не чака. Образът на Франция е помрачен от геноцида в Руанда и униженията на една глупаво ограничителна имиграционна политика; националните предприятия страдат от китайската и американската конкуренция; старите приятели диктатори започват да измират... Може би обаче Саркози има твърде много приятели измежду големите директори и шепапи още за малко една толкова доходоносна система. Така че той в крайна сметка отиде в Сенегал, една приблизително демократична страна. След това посети Габон, където френските предприятия са фаворизирани под властта на президента Бонго, който знае всичко (прекалено много?) за франкоафриканското село.

Без съмнение в търсене на лиричен завършек, Саркози предложи съюз между Франция и Африка срещу... крайностите на либералната глобализация. За да пробута този слабо вероятен алтермондиалистки хап, той иззори вехтия проект за „Евроафрика“, така скъп на Гастон

Дефер и Леополд Седар Сенгор от времето на колонизацията. Европа, Франция и Африка да се обединят, за да наложат правила на глобализацията? Тази необходима стратегия би била поддържана, ако партньорите бяха равностойни и ако Европа и Франция не се бяха подчинявали от двацет и пет години насам на глобализирания либерализъм, в чиито старателни поддръжници са се превърнали.

По свой маниер Саркози произнесе реч под предлог за промяна, обосноваваща установения ред. Провъзгласеното от френския президент скъсване е преди всичко в стила на неговите думи, който без съмнение обновява дипломатическия изказ! Може би, както предлагат някои сенегалски наблюдатели (3), това ще отвори очите на онези в Африка, които трябва още да бъдат убеждавани за истинското естество на икономическата глобализация и на връзките между Севера и Юга.

(1) Вж. kpumukama на камерунския политолог Achille Mbembe http://www.africultures.com/index.asp?menu=affiche_article&no=6819

(2) Вж. Omkpumo писмо до Нюкола Саркози, *Libération*, Paris, 10 août 2007.

(3) Вж. Boubacar Boris Diop, „Le discours inacceptable de Nicolas Sarkozy“ (Неприемливата реч на Нюкола Саркози), *Le Quotidien*, Dakar, 11 août 2007.

LE MONDE DIPLOMATIQUE
Превод Весела Генова

СЪДЪРЖАНИЕ

СТРАНИЦИ 2-3

Плоски данъци и плоски заблуди от **Ганчо Ганчев**

СТРАНИЦИ 4-5

Франкофонията - културно многообразие и обща ценностна система, интервю с **Юго Сада**

СТРАНИЦИ 6-7

Когато финансите вземат за заложник целия свят от **Фредерик Лордон**

СТРАНИЦА 8

Приказки и легенди за парите на тероризма от **Ибрахим Вард**

СТРАНИЦА 10

Призракът на Запада парализира мисълта от **Дени Дюкло**

СТРАНИЦА 11

Макао между хазарта и неподчинението от **Ани Бурие**

СТРАНИЦИ 12-13

Блениваните стратегически ресурси на Арктика от **Доминик Кол**

СТРАНИЦИ 14-15

Минало и пасиви в американското висше образование от **Кристофър**Нюфийлд, „Многообразието“ срещу равенство от **Серж Алими**

СТРАНИЦА 16

Трябва ли да има класация на европейските университети от **Кристоф Шарл**

СТРАНИЦА 17

Разговор с ръководителя на ФАРК от **Морис Львомоан**

СТРАНИЦИ 18-19

„Макс Хавелаар“ или двусмислиците на „справедливата търговия“ от **Кристиан Жако**

СТРАНИЦИ 20-21

Задните мисли на приказките за „виктимизацията“ от **Мона Шоле**

СТРАНИЦИ 22-23

Не всички гватемалци са шефове на компании от **Рено Ламбер**

СТРАНИЦИ 24-25

На борда на „Маракеш експрес“ мароканците се завръщат в родния си край от **Пьер Дом** и **Орел**

СТРАНИЦИ 26-27

„Екип“, епичното и етичното от **Йохан Харскьот**

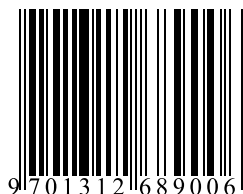
СТРАНИЦИ 28-29

Израел, антисемитизмът и бившият президент Джеймс Картер от **Мариано Агире**

СТРАНИЦА 30

РЕЦЕНЗИИ: Онтологията през двадесети век от **Мариана Бакалова**Етиката в българското здравеопазване от **Нина Атанасова**

СТРАНИЦА 31

Бунтарят Жан-Люк Годар от **Ги Скарпета**

9 701312 4689006

СЕПТЕМВРИ 2007